

**MUSÂHABÂT-I AHLÂKÎYE VE MALÛMÂT-I VATANÎYE ADLI DERS
KİTABININ TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Muhammet DEMİRKAYA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Haziran 2014

Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I VATANİYE
ADLI DERS KİTABININ TRANSKRİPSİYONU VE
DEĞERLENDİRİLMESİ

Hazırlayan

Muhammet DEMİRKAYA

Danışman

Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

AFYONKARAHİSAR 2014

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Muallim Orhan Fuad’ın Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vataniye Adlı Ders Kitabının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/06/2014

Muhammet DEMİRKAYA

imza

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Jüri Üyeleri : Doç .Dr. Şaban ORTAK

: Yrd. Doç. Dr. Bülent AYDOĞDU

İmza

İlköğretim Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Muhammet DEMİRKAYA'nın **“Musâhabât-ı Ahlâkiye ve Malûmât-ı Vatanîye” Adlı Ders Kitabının Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi**” başlıklı tezi, 20.06.2014 günü saat 14:00’te Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-IVATANIYE ADLI DERS KİTAPLARININ TRANSKRİPSİYONU VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhammet DEMİRKAYA

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

Haziran 2014

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

Bu çalışmanın amacı, 1924 yılında Muallim Orhan FUAD tarafından ilk mekteplerin 4. ve 5. sınıflarında okutulmak üzere yazılan “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” adlı eski harfli kitapları yeni yazıya aktarmak, çözümlemek ve çeşitli açılardan değerlendirmektir.

Bu amaç doğrultusunda “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” kitapları öncelikle yeni yazıya aktarılmış ve konu konu çözümlenmiştir. Diğer yandan konularla ilgili çeşitli açılardan yorumlar yapılmıştır. Çalışma, nitel türde olup doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Çalışmada öncelikle metinler, çeviri yazı özelliklerine uygun olarak Türkçeye aktarılmış; konular çözümlenmiş ve çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” kitaplarının; 1924 İlk Mektep Müfredat Programı’na genel anlamda uygun olduğu, metinlerin biçim ve içerik yönüyle kolaydan zora doğru sıralandığı, hedef kitlenin becerisini geliştirecek nitelikte olduğu ve Cumhuriyetin kurguladığı toplumun özelliklerini yansıttığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlık bilgisi, Ahlak bilgisi, Muallim Orhan Fuad.

ABSTRACT

TRANSCRIPTION AND EVALUATION OF THE BOOKS NAMED “MUSAHABAT-I AHLAKIYE VE MALUMAT-I VATANIYE”

Muhammet DEMİRKAYA

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL EDUCATION

June 2014

Advisor: Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL

The aim of this study is to transcribe, the books named “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” and written for proimary schools 4 and 5 grades, into Latin alphabet and analyze them in some different aspects.

In accordance with this aim, firstly, the books “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” transcribed into Latin alphabet and analyzed subject by subject. This qualitative study was conducted in document analysis method. First the texts transcribed into Latin alphabet then the subjects were analyzed and commented. After the analysis, it is seen that the books “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” were compatible with the First School Curriculum Programme, texts were arranged inductively. And also the texts were good to develop the skills of target group and the reflcetions of the Repuclic society.

Key Words: Citizenship knowledge, Moral knowledge, Teacher Orhan Fuad.

ÖNSÖZ

Toplumları en etkili şekilde dönüştürme aracı olarak kullanılagelen eğitim ve okul, Cumhuriyet'in ilanından sonra da aynı amaca yönelik hizmet etmiştir. II. Meşrutiyet döneminde hızlanan yeni toplum oluşturma ideali Cumhuriyet dönemiyle birlikte daha belirgin hale gelmiştir. Bu bakımdan Cumhuriyet dönemi eğitim ve okul projeleri kapsamında programlar ve müfredat tamamen değiştirilmiş ve yeni toplum idealini gerçekleştirecek bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu süreci anlamak için dönemin ilköğretim müfredatını incelemek önemli bir konudur. Müfredatı anlayabilmek için ise ders kitaplarının içerik, konu ve kazanım bakımından incelenmesi yararlıdır. Çünkü bir dersin en önemli araçlarından biri ders kitabıdır. Ders kitaplarının içerik, konu ve kazanım bağlamında ele alınması, söz konusu dersten nelere hizmet etmesinin beklendiği belirli ölçülerde ortaya konulabilir. Bu bağlamda çalışmada ilköğretim müfredatı genelinde vatandaşlık dersine odaklanmış ve 1924 yılında yazılmış olan Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve 5. sınıf ders kitapları ele alınmıştır.

Tez çalışmalarımın yürütülmesinde bana rehberlik eden, sayın danışmanım Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca engin bilgilerini bizlerle paylaşan ders hocalarımız Prof. Dr. Hakkı YAZICI, Doç. Dr. Şaban ORTAK, Doç. Dr. Gürbüz OCAK, Doç. Dr. Nusret KOCA, Yrd. Doç. Dr. Bülent AYDOĞDU, Yrd. Doç. Dr. Fatih KARAKUŞ' a ayrı ayrı teşekkür ederim.

Eğitim hayatımda hep yol gösteren değerli büyüğüm Hilmi DEMİRKAYA' ya, Yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini hiç esirgemeyen değerli dostum Selim SELİMOĞLU'na, arkadaşlarım Mustafa ÜNAL ve Abdullah SELVİTOPU'na, tüm yaşantım boyunca verdiğim kararlarda sonsuz destekçim olan, her türlü desteği sağlayan biricik anneciğim Şaheste DEMİRKAYA ve babacığım Kemal DEMİRKAYA' ya, yaşamın her alanında yanımda olan değerli kardeşim Mustafa Ali DEMİRKAYA' ya ve kıymetli eşine, Bu süreçte beni yürekten destekleyen sevgili eşim Şükran DEMİRKAYA' ya, ihmal ettiğim biricik tatlı kızım Fatma DEMİRKAYA'ya sonsuz teşekkür ederim.

Muhammet DEMİRKAYA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ.....	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ SINIF MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I VATANİYE ADLI DERS KİTABININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KİTABIN KÜNYE BİLGİLERİ	6
2. GENEL BİR BAKIŞ	6
3. ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	8

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞİNCİ SINIF MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I VATANİYE ADLI DERS KİTABININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

1. KİTABIN KÜNYE BİLGİLERİ	19
2. GENEL BİR BAKIŞ	19
3. ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	20

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I VATANİYE ADLI DERS KİTAPLARININ TRANSKRİPSİYONU

1. DÖRDÜNCÜ SINIF MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I VATANİYE ADLI DERS KİTABININ TRANSKRİPSİYONU.....	30
2. BEŞİNCİSINIF MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I VATANİYE ADLI DERS KİTABININ TRANSKRİPSİYONU.....	78

SONUÇ	122
KAYNAKÇA	125

GİRİŞ

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye, ilke ve inkılâplar gereği millî ve laik bir devlet olma yolunda önemli aşamalar kaydetmiştir. Bu aşamaların en temel belirtilerinden biri ilköğretimin ve ilköğretim müfredat ve programlarının modernleşmesine özel bir önemin verilmesidir. İlköğretim programlarında yapılan söz konusu modernleştirme girişimleri çok kısa zamanda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Türk eğitim tarihi ve ilköğretim programlarının gelişimi açısından Cumhuriyet dönemi kendine has özellikleri olan bir dönem olarak ele alınabilir. Kurulan sistemin içinde önemli bir konuma sahip olan eğitim kurumlarının da dayandığı ideolojik ve bilimsel temeller doğrultusunda düzenlenmesi nedeniyle kendi içinde tutarlı olduğu düşünülebilir.

Cumhuriyet rejiminin temel amacı, yeniden kurgulanmış bir eğitim sistemi aracılığıyla Cumhuriyet nesillerine toplumsal ve siyasal düzenin öz değerlerini, anlam dünyasını ve inançlarını benimsetmenin yanı sıra düzenin geleceğini de garanti altına almak olarak düşünülebilir (Parlak, 2005: 91). Eğitimin söz konusu özelliği dikkate alındığında eğitim ile ideolojinin iç içe geçmiş birbirinden kolaylıkla ayıramayacak iki kavram olduğu anlaşılabılır (Şirin, 2013: 4). İdeolojinin eğitimi üç konuda etkilediğinden bahsedilebilir: eğitim politikaları, hedefleri, amaçları ve sonuçlarının belirlenmesi, okul çevresindeki davranış ve değerlerin belirlenerek güçlendirilmesi ve okulun resmi müfredatını oluşturan bilgi ve yeteneklerdir (Gutek, 2006:181-183).

Okullar, ideolojilerin genç kuşaklara benimsetilmesi ve aktarılmasının yanı sıra yeniden üretiminde de oldukça önemlidir. Bir başka deyişle okul, söz konusu özelliği ile yeni özneler yaratacak olan önemli bir ideolojik aygıttır (Althusser, 1994: 30-50). Böyle ideolojik bir aygıtın Türkiye gibi yeni kurulan bir toplumda elbette çok büyük görevleri vardır. Eğitimin hem ideolojinin üretiminde ve yeniden üretim yoluyla sürdürülmesindeki etki ve önemi dikkate alındığında (Apple 2006: 90-110) erken cumhuriyet döneminin eğitime verdiği önemin sebebi daha kolay anlaşılabılır. Çünkü bu dönemde çocuk eğitimi, rejimin geleceği ve teminatı olmak gibi yeni bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu çerçevede çocuk eğitimi, en temel meselelerden biri olarak kabul edilmiş ve Milli eğitim ve kültür politikaları aracılığıyla, çocuğun cumhuriyet değerleri, milli sembol ve değerlerin içselleştirmesi amaçlanmıştır (Hobsbawn, 1995: 117-119).

Yukarıdaki amaçlara ulaşmak için yapılan en önemli düzenlemeler program ve müfredat düzeyindedir. Sürece kısaca değinilecek olursa, Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra 1924 yılında ilköğretim programları değiştirilmiştir. Daha sonra 1926 yılında Milli Eğitim nezdinde kurulan ve özellikle programlardan sorumlu olan Talim ve Terbiye Dairesi ortaya çıkmıştır. Talim ve Terbiye Dairesi'nin kuruluşunun ardından Türkiye'deki ilköğretim programları Avrupa'daki ilköğretim programlarına neredeyse eşit şekilde bir modernleşme ya da modernleştirme sürecine girmiştir. Sonraki süreçte 1936, 1948, 1968 ve son olarak yakın geçmişte 2005 yılında ilköğretim programları yeniden gözden geçirilmiş ve günün ihtiyaçlarına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet döneminden itibaren öğretim programlarında yer alan Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi derslerinin en önemli hedefi "makbul vatandaş'ın inşası ve yurtseverliğin telkini" olmuştur (Üstel, 2005: 20). Bu durum ders kitaplarında, müfredat ve programlarda açıkça kendini göstermektedir. Çoğu ders kitabında istenen, arzu edilen vatandaş tipi ve bu vatandaşın özellikle vatanını çok sevmesi anlatılmaktadır. İktidarlar toplumsal ve siyasal düzenin sürekliliğini sağlayacak olan ideolojik söylemlerini benimseyen bireyler yetiştirmek için ders kitaplarını sıkı bir kontrol altında tutar (İnal, 1996:13). Bu bağlamda 1923-1950 dönemi ilkokul ders kitaplarında öncelikleyurt sevgisi, cumhuriyet ve değerlerine bağlılık sıklıkla vurgulanan konular arasındadır (Sakaoğlu, 1999:36-37).

Vatandaşlık eğitimi II. Meşrutiyet'in ilanı ile başlamışve Cumhuriyetin ilanından sonra eğitim adına ciddi yenilikler olmuştur. Atatürk, hedeflediği çağdaş demokratik toplumun vatandaşlarının yetiştirilmesine ayrı bir önem vermiştir. Bu dönemde okullar da geçmişten farklı olarak demokratik değer, bilgi ve becerilerin öğrencilere kazandırılmasında temel işleve sahip konuma gelmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde vatandaşlık eğitimindeki önemli gelişmeler şu şekilde incelenebilir: Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Öğretim Programlarında Değişiklikler, Vatandaş İçin Medeni Bilgiler Kitabı (Çelik, 2008).

Erken Cumhuriyet döneminde vatandaşlık eğitimini etkileyen iki önemli program değişikliği gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki 1924 tarihli İlk Mektep Müfredat Programı'dır. Söz konusu program, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi'nin ilk programı olma özelliğini taşımaktadır (Keskin, 2002: 26). Ara program niteliği gösteren bu program ile 11 senedir devam eden üç devreli ve 6 yıllık ilkokullar kaldırılarak yerlerine 5 senelik ilkokullar konulmuştur. Bu program vatandaşlık eğitimi ile doğrudan ilgili olan Tarih, Coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye derslerini içermektedir. Tarih ve Coğrafya

dersleri 3. sınıfta birer saat, 4. ve 5. sınıflarda ikişer saat iken, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersi her sınıfta birer saat olarak verilmiştir (İlk Mektepler Müfredat Programı, 1924: 3). Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersinin amacı programda şu şekilde belirtilmiştir (İMMP, 1924: 29):

“Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye derslerinin gayesi gençlere Türkiye Cumhuriyetinin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifelerini tanıtmak, bütün hareketlerinde hâkim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, ve’l-hâsıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmektir.”Buna amaca göre söz konusu dönem vatandaşlık eğitiminde hak ve sorumluluk bilinci taşımanın yanı sıra ahlak eğitimine de önem verildiği söylenebilir (Çelik, 2008: 363).

Cumhuriyet’in ilanı sonrasındaki dönemde yeni bir toplum kurgulama hedefi bağlamında ele alınabilecek olan bazı girişimlerin olduğu açıktır. Bunların başında eğitim sisteminde yapılan bazı değişiklikler vardır. Toplumun geleceği olarak görülen çocukların Cumhuriyet değerleri ile yetiştirilmesi adına Vatandaşlık bilgisi dersine önemli işlevler yüklendiği görülmektedir. Bu dönemde yazılan ders kitapları Cumhuriyet’in amaçladığı bireylerin özelliklerini öne çıkarmaktadır. Söz konusu ders kitaplarından olan ve 4-5. Sınıflarda okutulan Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye adlı ders kitabı bu çalışmanın temel ilgi odağını oluşturmaktadır.

1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Türkiye ulus devlet olma sürecinde, derin toplumsal değişim ve dönüşüm yaşayan diğer toplumlarda olduğu gibi yeni bir toplum meydana getirmek ve var olan toplumu dönüştürmek için özellikle eğitime çok merkezli bir önem vermiştir. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte, yeni toplum inşası sürecinde Türk Eğitim Sisteminde ve programlarda ciddi köklü değişiklikler yapıldı. İlk olarak 3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Mektep-Medrese şeklindeki ikili yapıya son verildi. Eğitim ve öğretimin birleştirilmesi dini ve laik eğitim veren eğitim kurumları arasındaki ikiliği ortadan kaldırırken, aynı zamanda Müslümanlar, Müslüman olmayan yerli azınlıklar ve yabancılar tarafından açılıp işletilen okullar arasındaki çoklu eğitim otoritesini de ortadan kaldırarak bütün okulları Maarif Vekâleti’ne bağlamıştır. Bu birleşik, modern, laik ve milli bir eğitim sisteminin oluşturulması için atılan çok önemli bir adımdı (Kapluhan, 2011: 5; Acar, 2011: 12).

Eğitim bireylerde kasıtlı olarak istendik davranışlar geliştirme süreci olarak ele alındığında, onun gizli amaçlarından birinin de bireyi eğip bükerek ideolojinin istediği hale sokmak olduğu düşünülebilir. Bu anlamda yeni kurulmuş olan Cumhuriyet rejiminin nasıl bir toplum inşa etmek istediğini belirleyebilmek için söz konusu dönemdeki eğitim işlerine ve özellikle ders müfredatlarına bakmak önemlidir. Bu önemden dolayı çalışmada 1924 yılından yazılmış ve ilkokul dört ve beşinci sınıflarda okutulan Vatandaşlık bilgisi dersi kitabının içeriği incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, 1924 yılında Muallim Orhan Fuad tarafından “İlk mekteblerin4. ve 5. sınıflarında tadrîs edilmek üzere” yazılan “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” adlı eski harfli kitapları yeni yazıya aktarmak, çözümlemek ve çeşitli açılardan değerlendirmektir.

Bu amaç doğrultusunda “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” kitapları öncelikle yeni yazıya aktarılmış ve ünite ünite çözümlenmiştir. Diğer yandan ünitelerle ilgili çeşitli açılardan yorumlar yapılmıştır.

2. Yöntem

Bu çalışmanın amacı; 1924 yılında Muallim Orhan Fuad tarafından “İlk mekteblerin 4. ve 5. sınıflarında tadrîs edilmek üzere” yazılan “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” adlı eski harfli kitapları yeni yazıya aktarmak, çözümlemek ve çeşitli açılardan değerlendirmektir. Bu nedenle çalışma, nitel türde olup doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Ayrıca dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır ve bundan dolayı bu tür araştırmalarda gerekli olan veriyi gözlem ve görüşme yapmaya gerek kalmadan elde edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187-188). Verilerin çözümlenmesinde öncelikle transkripsiyon yapılmış daha sonra betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. “Betimsel analize göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlanır. Betimsel analizde gözlenen ya da görüşülen bireylerin görüşlerini daha çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011:224).

Dokümanlar sadece bir ek veri kaynağı olarak değil, tek başına bir araştırmada da tüm veri setini oluşturabilirler. Yıldırım ve Şimşek ‘e göre (2011), dokümanlar 4 aşamada analiz edilebilir.

1) Analiz edilen veriden örneklem seçme: Araştırma doküman incelemeye dayalı olduğundan tüm doküman verisinin bir bütün olarak analize konu olması mümkün değildir. Bu nedenle, eldeki veri setinin içinden bir örneklem oluşturulur. Bu durumda öncelikle bunlar arasından belirli bir örneklem yöntemi kullanarak bir grup doküman seçilebilir ya da kitaplarda kapsanan her konunun araştırmaya dâhil olması yerine belirli konu ve üniteler araştırmada kullanılır.

2) Kategoriler geliştirme: Kategoriler araştırmacı tarafından önceden oluşturulmuştur ve araştırmanın amacını yansıtır (Yıldırım ve Şimşek, 2011:197). Araştırmanın kuramsal kısmı ve ressamın eserleri incelenirken teknik, biçim, konu, gibi kategoriler geliştirilmiştir.

3) Analiz birimini saptama: Araştırma amacına bağlı olarak karakter ve kişi analiz birimi seçilmiştir. Karakter ve kişi, bir analiz birimi olarak çoğunlukla kullanıldığı doküman türlerinde roman, tiyatro, dizi, film olabileceği gibi; sanat, tarih, edebiyat konularında yazılmış materyal ve ders kitapları da olabilir. Bu bakımdan analiz birimi, seçilen kategoriye uyan kişi ya da kişileri içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2011:199).

4) Sayısallaştırma: “Dokümanlardan elde edilen verinin mutlaka sayısallaştırma ve nicelleştirmesi gerekmebilir. Araştırmacı, saptadığı kategoriler ve analiz birimi doğrultusunda analizden sonra bulduğu sonuçları rahatlıkla düzyazı şeklinde de rapor edebilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011:197). Araştırma sonuçlarına değerlendirme kısmında yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmada öncelikle metinler, çeviri yazı özelliklerine uygun olarak Türkçeye aktarılmış; içerik çözümlemesi yapılarak üniteler çözümlenmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” kitaplarının; 1924 İlk Mektep Müfredat Programı’na genel anlamda uygun olduğu, metinlerin biçim ve içerik yönüyle kolaydan zora doğru sıralandığı, hedef kitlenin becerisini geliştirecek nitelikte olduğu söylenebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ SINIF MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I VATANİYE ADLI DERS KİTABININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın ikinci bölümünde Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 adlı ders kitabının incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle kitaba ilişkin künye bilgileri verilmiş daha sonra kitaba genel bir çerçevede bakılmış ve son olarak dikkat çeken noktalar analiz edilmeye çalışılmıştır.

1. KİTABIN KÜNYE BİLGİLERİ

Kitabın tam adı Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4'tür. Kitabın yazarı Muallim Orhan FUAD olup kitap, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâletinin 1340 (1924) senesi ilk mektepler müfredat programına göre tedris edilmek üzere kabul edilmiştir. Söz konusu kitap İlk mektepler dördüncü sınıfına mahsus bir Vatandaşlık Bilgisi ders kitabıdır. Kanaat matbaasında basılmıştır.

2. GENEL BİR BAKIŞ

Kitap 5 kısım ve 19 konudan oluşmaktadır. Birinci kısım 5 konu, ikinci kısım 6 konu, üçüncü kısım 4 konu, dördüncü kısım 3 ve son olarak beşinci kısım 1 konudan oluşmaktadır.

Birinci kısım genel anlamda fert ve cemiyet, ferdin cemiyete medyun olduğu nimetler ve ilkel insanlar ile bugünkü insanlar arasındaki farklara odaklanmıştır. İlk konu fert ve cemiyet, ikinci konu cemiyetin hizmetleri, üçüncü konu ferdin cemiyete minnettarlığı, dördüncü konu ilkel insanlar ile bugünkü insanlar arasındaki farklar ve beşinci konu teşarük ve tesanüttür.

İkinci kısımdaki konular, kişinin hakları, görevleri ve sorumlulukları, kişinin iyilik ve kötülük durumları, kişinin kendine, ailesine, milletine ve insanlığa olan görevleridir. Diğer yandan kitapta onuncu konu kişinin ruhuna ilişkin görevleridir.

Üçüncü kısımda belediyelerin görevleri – belediyelerin şehir halkının temizliğini sağlamak için ittihaz edecekleri tedbirlere ilişkin olan bir konudur. Bu konuda, süprüntülerin toplanması ve yok edilmesi, lağımlar, sokakların temizliği gibi konular ele alınmıştır. Şehirde temiz su sağlama, çarşı ve pazarlarda temizliği bozan şeylerin ortadan kaldırılması. Şehirde

bulunan dükkan ve mağazalarla lokantalarda, hanlarda ve otellerde temizlik ve hijyen önlemlerinin alınmasıdır.

Bu konuda belediyelerin görevlerinin yanı sıra vatandaşların da bazı görevlerine değinilmiştir. Bu görevlerden bazıları şunlardır, Evlerde temizliğe dikkat etmek, beden sağlığı, evin içerisinde temiz su ve hava, bedeni terbiyeye itina, mağdı ve sıhhi yemek yemek, iyi su, mutedil cihet ve sa'yi vücudun temizliği. Ev içinde sıhhi temizliği sağlamak. Süprüntülüklerin sıhhi bir surette muhafazası ve defi, mikroplara karşı her hususta mücadele, sivrisineklerin evlere girmesine karşı tedbirler. Sinek, pire, bit, tahtakurusu ve sivrisineklere karşı mücadele.Belediyelerle teşrik mesai: belediyenin sağlığa ilişkin halka yaptığı bilgilendirmelere uymak. Yollarda ve araba, şimendifer, tramvay, tünel, vapur gibi yerlerde tükürmemek, sara hastalığı görüldüğünde hemen sağlık yetkililerine haber vermektir.

Dördüncü kısımda itfaiye teşkilatının önemi – yangınlara karşı evlerde ve dışarda gerekli önlemleri almaya ilişkin konular vardır. Kibrit ve lamba ile oynamamak. Ocakları sık sık temizlemek, ağaçlık yerlerde ateş yakıp bırakmamak. Mangal ve sobalara dikkat etmek. Sokaklar ve umumi caddeler: - sokak ve umumi caddelerin inşası tamiri ve korunması. Yaya kaldırımlarının faydası: sokak ve caddelerin tenvir, temizliği, sulanması, kışın kar ve çamurun temizlenmesi, sokak ve cadde kenarlarında ağaç dikilmesi, sokaklara isim, evlere numara konulması.

Diğer yandan sokak ve caddelerin iyi bir halde muhafazası için çocuklara verilen görevler şu şekildedir. Sokağa meyve kabuğu, kâğıt ve süprüntü atmamak. Sokak ve caddelerdeki ağaçlara dokunmamak, evlerin önünü temiz tutmak, sokak ve caddelerde oyun oynamamak.

Halkın tenzihine hizmet: halkın tenzihi ve nezih bir surette eklenmesi için belediyelere ait olan görevler: belediye bahçelerinin, umumi bahçe, park ve tenezzüh mahallerinin fayda ve önemi. Spor ve oyun meydanları. Umumi bahçelerde ve parklarda çocuklara terettüp eden vazifeler; ağaçlara, çiçeklere, çimlere dokunmamak. Gezerken terbiye ve muaşeret usullerine riayet etmek.

Fukaraya ve muhtaçlara muavenet: fukaraya ve muhtaçlara muavenet için mevcut içtimai teşkilat. Bu teşkilata karşı vatandaşların vazifeleri.Umumun menfaatine hadim teşkilat: - şehir suları, şehir tenviratı, vesaiti nakliye, telgraf, telefon, pazarlar, mezbahalar,

haller. Bu gibi müessesata ve umumun menfaatine ait işlere karşı vatandaşların alakadar olması.

Son olarak beşinci kısımda vatandaşların hayatını ve mallarını himaye ve muhafaza teşkilatının görevleri şu şekilde sıralanır. polisler, polislerin vazifeleri, polislerin vazifelerini teshil için çocuklara ait olan görevler: Kavga etmemek, başkalarını malını tahrip etmemek- serseriyane gezmek- lüzumsuz gürültü etmemek- duvarlara yazı yazmamak- hayvanlara eziyet etmemek- fena çocuklara uymamak- tramvay, vapur gibi vesaiti nakliyyede yer kapmak için başkasına eziyet etmemek- bilet mahallerinde sıra ve nöbete riayet etmek olarak düzenlenmiştir.

3. ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Birinci kısmın birinci konusu birey ve topluma ilişkindir. Bu konuda yazar insanın diğer varlıklardan farklı olduğunu ve herhangi bir topluma karışmadan tek başına yaşayamayacağını ileri sürmektedir. İnsanın doğum anından belli bir yaşa gelene kadar ki döneminde ailesine olan ihtiyacı ve o dönemden sonra da topluma olan ihtiyacına ilişkin vurgular yapmaktadır. Bu konuda yazar şöyle demektedir;

Fakat insanın şu galibiyet ve muvaffakiyeti, yalnız kendinin yani kendi başına çalışmasının eseri değildir. Bu mensup olduğu akraba, cemaat, millet yani toplum sayesinde. Eğer bu kadar zeki yaratılan insan; aile kurmasa, millet teşkil etmese, toplum içinde yaşamasa; dünyanın aciz bir mahlûku olurdu. Öbür hayvanların yavruları nihayet bir iki ay kadar analarının hizmet ve yardımına muhtaçtır. Bir kere altı yedi yaşına kadar mutlaka bir ana veya babanın bakımına muhtaçtır (s: 9).

Yazarın vurguladığı nokta kişinin hayatta kendi başına bir yere kadar başarılı olabileceği ancak bir noktadan sonra mutlaka ailesine ve topluma ihtiyaç duyduğudur. Bu durum insanın insan olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Kişi, sosyal bir varlık olarak tanımlanmasının gereği olarak toplumsal hayattan kopamaz. Toplumsal hayatın temelinde iletişim vardır ve bu iletişim yeteneği sayesinde bireyler toplumsallaşır ve toplum hayatına karışır. Yazar bireyin aile kurmadan, milletin küçük bir parçasını oluşturmada dünyada aciz bir varlık olacağını ileri sürmektedir.

Birinci kısım ikinci konu toplumun hizmetleriyle ilgilidir. Toplumun hizmetleri ile kastedilen anlam çocuğun ailesinden, millet ve hükümetten gördüğü faydalarla ilgilidir. Çocuk doğumundan itibaren aile, millet ve devletten mutlaka çeşitli faydalar görmektedir. Yazar bu duruma şu şekilde bir örnek sunmuştur.

Bir aile ne kadar zengin olsa: kendi evinde muntazam bir mektep açamaz, çocuğunu istediği gibi okutup hayat için yetiştiremez. Mutlaka çocuğunu ya vatandaş tarafından veya vatandaşın vekili olan hükümet tarafından açılmış bir mektebe vermeye mecburdur. O çocuk adam olmak kabiliyetinde ise, girdiği mektebi bitirir. Oradan çıkar daha yüksek bir mektebe girer; bu suretle ancak (beşeri cemiyet) içinde kendisine bir yer bulabilir. Eğer bunları yapmaz ise herhalde sonunda o genç sefil ve rezil olur (s:10).

Yazarın yukarıdaki ifadelerle kastettiği bireyin topluma karışmadan çeşitli faydalar göremeyeceğine ilişkindir. Birey tek başına ne kadar zengin olursa olsun ya da ne kadar zeki olursa olsun bu durum toplumsal bağlamda bir değer kazanmadığı müddetçe pek önemli değildir. Bu ifadelerin altında verilmek istenen bir başka mesaj ise kişiyi toplumun değerli kıldığı ve dolayısıyla kişinin mutlaka toplumsal bağlamda ele alınması gerektiğidir.

Üçüncü konu bir önceki konuda bahsedilen toplumun bireye olan faydalarının birey tarafında bilinip ve kıymetinin anlaşılması gerektiğine ilişkindir. Yani birey topluma söz konusu faydalarından dolayı minnet duymalıdır.

Öyle ise; ailemizden mahallelerimizden, vatandaşlarımızdan sonra bütün insanları [beşeri cemiyeti] sevmemiz, ona karşı minnettar olduğumuzu bilmemiz lazım (s:11).

Birinci kısmın dördüncü konusu ilkel insanlar ile bugünkü insanlar arasındaki farklara ilişkindir. İnsanın sürekli olgunlaşması ve daha ileriye doğru gitmesi aynı zamanda toplumunda ilerlemesini getirmektedir. Yazar bu bölümde ilerlemeyi ilkel insan ile günümüz insanı arasındaki farklara odaklanarak sunmaya çalışmıştır. Konu içinde ilkel insan ile modern insana ilişkin karşılaştırmalar yapılmış ve bu karşılaştırmalara ilişkin bir de resim sunulmuştur.

Resim 1: İlkel insanlar ile modern insanlar arasındaki farklar.

İnsan, hayvanlar içinde ilerlemek zorunda olan varlıktır. Bundan beş on bin sene evvel bir koyun bir maymun neydiyse; bugünde odur. Bunlar hayatlarında bir terakki ve tebeddül eseri gösteremezler. Hâlbuki insan böyle değildir. Her gün terakkiye doğru bir adım atıyor. Bunun içindir ki; yaşayışça, adetçe hemen hemen dünkü adamlar, bugünkülere benzemiyor (s:12).

Resme bakıldığında ilginç bir ayrıntı göze çarpmaktadır. Resimdeki ilkel ve modern bireyler arasındaki en önemli farklar giyim tarzı olarak görülmektedir. Bu durum programlardaki gizli müfredat konusu gündeme getirmektedir. Bu dersi alan öğrencilere kısaca şu mesaj verilmektedir; modern bir kişi olmak istiyorsanız öncelikle giyim tarzınız resimdeki adamın giyim tarzı gibi olmalıdır. Kişi modern olmak istiyorsa en başta dış görüntüsünü düzeltmek zorundadır.

Yazar ilkel ve modern bireyler arasındaki farkların en önemlisi olan dış görünümünden sonra bilim ve tekniğin sonuçlarından bahsetmektedir.

İnsanlar fikirce, ilimce terakki ettikçe [buhar, elektrik, mıknatıs gibi] tabii kuvvetlere hakim oldular, bunları kendilerine hizmetçi yaptılar, bu sayede zamanımızda insanlar (tayyare) ile kuş gibi havalarda uçuyorlar, gemiler sayesinde denizlerin dibinde yürüyorlar, vapur, şimendifer, otomobil vasıtasıyla eski devirlerde aylarca zaman içinde kat edilemeyen mesafeleri bir iki günde alabiliyorlar. Bir küçük motor ile fabrikalarda yüzlerce makineleri bir anda işletiyorlar. Cennet gibi evler,

köşkler yapıyorlar. Dünyanın bir ucundan diğer ucuna bir saniyeden daha az vakit içinde haber eriştiriyorlar. Telefonlar birbirinden çok uzakta bulunanları derhal konuşturuyorlar. Bugün Paris'te verilen konseri Amerika'da oturan bir adamın dinleyip eğlenmesi mümkün bir hale gelmiştir (s:14).

Yukarıdaki alıntıdan da açıkça anlaşılabileceği gibi yazar, bilimin gelişimi sonucu teknolojiye ortaya çıkan olağanüstü değişimleri de ilkel ve modern insanlar arasındaki farklar olarak görmektedir. Bu durumda yazar bilimde ve teknolojiye ilerlemeyi modern insanı ilkel insandan ayıran en önemli faktörlerden biri olarak göstermektedir. Yazarın vurguladığı noktalar insanın gelişimiyle birlikte dış görünüşün modernleşmesi ve bilimdeki ilerlemelerin teknolojik yansımalarıdır. Diğer yandan bu ifadelerin vermek istediği mesajın çok çalışmak gerektiğidir. Nitekim yazar konunun son cümlesinde; “Eğer istikbal için çalışmazsak atalara karşı küfranı nimette bulunmuş oluruz.” demektedir. Yazarın çok çalışmak hakkında kitabında bir de şiire yer vermiştir.

Evet, yavrum bu dünyada sefa sürmek istersen
Sende örsün hakkını ver. Kolda kuvvet varken.
İş başında biri sana kalk gidelim deyince,
Ona deki: bırak beni şimdi benim iş vaktim.
Ocağımdan başka, yerde benim yoktur ümidim.
Önce çekiç, alın teri: ondan sonra eğlence.

Mehmet Emin

Birinci kısmın son konusu olan ortaklık ve dayanışma yazarın dikkat çektiği bir diğer konudur. Yazar kitabın ilk konusunda beri vurguladığı bireyin yalnız başına bir şey yapamayacağı ve toplum içinde değer kazanacağı fikri bu konuda da işlenmiştir. Bu konu özellikle kişinin başkalarıyla ortaklık kurması ve dayanışma içinde olması gerektiğine vurgu yapar. Bu vurguyu da medeni devletler örneği üzerinden işlemeye çalışır.

Bugün medeni memleketlerde en küçük işten en büyük işlere varıncaya kadar hepsi, bir takım adamların ilimlerini, sermaye, fikir ve akıllarını birleştirip birlikte çalışmaları sayesinde meydana gelmiştir (s:19).

Diğer yandan medeni devletlerdeki bireyler arası ortaklık ve dayanışmanın ancak sanat ve ticaret fikri olanlar arasında olduğunu ve dolayısıyla ticaret fikri olan bireylerin kazançlı çıkacaklarını belirtilmektedir. Ayrıca ticaret fikri olan bireylerin bir toplumda sayısı ne kadar fazla ise söz konusu toplum o derece ilerlemiş sayılabilir demektedir. Yazarın vurgulamak istediği konu kooperatifleşme ve bu şekilde ticaret yaparak daha büyük girişimlerde bulunulabileceğine ilişkindir.

İnsanlar medeniyette ne kadar ilerlerse; fertleri arasında teşarük ve tesanüt o derece kuvvetli olur. İptidai milletlerde bu ihtiyaç kendisini his ettiremez. Çünkü onlarda sanat ve ticaret fikirleri yoktur. Bir memlekette bir millet arasında ticaret fikri ne derece genişlerse teşarük ve tesanüt kaidesi o mertebe esaslaşır. Demek [teşarük ve tesanüt] medeniyetin lüzumundandır (s:21).

Yazarın ortaklık ve dayanışma konularına atfettiği önem, bu konuları medeniyetin ilerlemiş olmasıyla ilişkili olduğunu belirtmesinden anlaşılmaktadır. Son cümlesinde de ortaklık ve dayanışmanın medeniyetin en önemli gerekliliklerinden biri olduğunu vurgulamış ve konunun sonuna ticaretle ilgili bir şiir eklemiştir.

Ticaret

Şu zamanda milletler ruhu olan ticaret,
Niçin, niçin yurdumuzda bir tekâmül görmesin?
Bir zamanlar kâinata korku saçan bu millet
Neden bugün ticarete büyük bir nam vermesin?
Kardeşlerim, yaşamayı isterseniz geliniz,
Hep beraber çalışıpta birer tacir olalım
Ah birazda tutsun silah tutan eliniz
Haydi, gelin şu millete biz ön ayak olalım.
Şu asırda Türkler için zengin olmak demektir.
Zengin olmak kardeşlerim tacir olmak demektir.
Hep zenginler fakir olan insanları ezerler,
Ticaretsiz bu vatanda ya inciler gezerler.
Ey Türkoğlu şu talihsiz vatan ki seversen
Gururlanan düşman ki mahıv eylemek istersen
Sen tacir ol, çünkü şimdi ticaret bir necattır.
Tacir olmak en sevimli, en tatlı bir hayattır (s:22).

İkinci kısımdaki konular genel anlamda kişinin hakları, görevleri ve sorumlulukları, kişinin iyilik ve kötülük durumları, kişinin kendine, ailesine, milletine ve insanlığa olan görevleridir.

İkinci kısmın birinci konusu haklar, görevler ve sorumluluklara ilişkindir. Yazar konu başında öncelikle hak, görev ve sorumluluğun tanımlarını yapmış ve daha sonra bu üç kavramın kişi hayatında birbirine nasıl bağlı olduğu ilginç iki örnekle anlatmaya çalışmıştır.

Şimdi size bu üç şeyin [hak, görev ve sorumluluğun] nasıl birbirine bağlı olduğunu birer misal ile anlatalım: Mesela: ben hükümet dairesinde bir memuriyetteyim. Ay başı gelince: hükümetten çalışmama mukabil bağlanmış olan maaşımı istemek ve almak benim hakkımdır. Hükümet bu hakkımı tanımakla beraber buna mukabil bir takım işler havale edebiliyor. Bunları vakit ve zamanında yapmak da benim görevimdir.

İşte görülüyor ki: hak ile beraber görev de başlıyor.Şu halde ben vazifemi vakit ve zamanıyla ve hakkıyla yapmazsam hemen sorumluluk karşımıza çıkar. Yani

ihmalciliğimin vazifemi su-i istimal etme derecesine göre hükümet maaşımı keser veya beni memuriyetimden çıkarır veya hapis ettirir. Demek görev hakkı, sorumluluk da görevi takip eder (s:24).

Yukarıdaki pasajda verilmek istenen mesaj gayet açıktır. Cumhuriyetin yetiştirmek istediği nesil bağlamında bakıldığında, Cumhuriyetin hak ve görevlerini bilen ve bunun yanında sorumluluklarının farkında olan bireylerden oluşan bir toplum kurgulamak çabasında olduğu söylenebilir. İlkokulların dördüncü sınıflarında okuyan çocuklara verilmek istenen bu değerler toplumun ne yönde kurgulanmak istendiğinin açık kanıtı olarak görülebilir.

İkinci kısmın ikinci konusu birincinin devamı niteliğindedir. Bu bölümde ele alınan konu kişinin yaptığı işlerin hangileri iyi ya da kötü olarak nitelenebileceğiyle ilgilidir. Bu konuda yazar 3 kavramdan bahsetmektedir. İlk olarak kişinin yapmasının iyi olduğu, ikinci olarak kötü olduğu ve son olarak ne iyi ne de kötü olduğu bazı fiillerdir.

Hak ve görevler bağlamında ikinci kısmın üçüncü konusu kendimize, ailemize, milletimize ve insanlığa karşı olan görevlerimizle ilgilidir. Kendimize yönelik görevlerimizden en önemlisi sağlıklı olmaktır. Yani sağlığını korumak bireyin en önemli görevi olarak belirtilmektedir.

Bunu biraz düşünmekle kendi kendimize bulabiliriz. Serbest ve mesut bir hayat yaşamak için en evvel vücudumuzun kuvvetli, sıhhatli olması lazımdır. Hastalıklı illetli olursak ne kendimize ne başkalarına faydeli olamayız. Bilakis kendimizin her gün azap çekmemizden başka ailemizin de başına bela olamayız. İnsan ne kadar zengin bir aileden olursa olsun mutlaka çalışmaya borçludur. Çalışmak ise; ancak sağlam bir vücut, sağlam bir dimağ [kafa] ile olabilir. Meşhur misaldir: Sağlam bir dimağ, ancak sağlam bir vücutta bulunabilir! (s: 39).

Yazar bireyin sağlığına nasıl dikkat etmesi gerektiği konusunda bazı önerilerde bulunmaktadır. İlkokul dördüncü sınıfta okutulan bir derste bu kadar detaya inilmesi bireylere sağlıklı yaşam tarzını benimseterek devletin sağlık harcamaları gibi bazı harcama kalemlerinde tasarruf sağlayabilmesini göz önünde bulundurmak gerekir. Önemli olan bireylerin sağlığıdır ancak bireyler ne kadar az hasta olursa devletin sağlık harcamaları da o derece azalacaktır.

İkinci kısmın dördüncü konusu bir değerlendirmedir. Değerlendirmenin konusu bir önceki derste kişinin kendine karşı sorumluluklarını daha detaylı ve gerekçeli olarak sunmaktır.

Geçen dersteki desturları öğrendikten sonra şimdi: ihtimalsiz dersiniz ki, mademki vücut benimdir; onun kuvvetli veya zayıf olması bana aittir. Buna kim ne karışır?

Küçük efendi; sizin bu düşünceniz doğru değildir. Bakınız size ispat edeyim. Evvela – hastalıklı, murdar kılıklı, eli yüzü kirli bir adamdan herkes iğrenir, öyleleri ne meclislere ne müsamerelere davet ve kabul olunur, nede gittikleri yerlerde kimseden hürmet görürler. Halbuki, insan ekmeğe muhtaç olduğu kadar başkalarının da hürmet ve muhabbetine muhtaçtır.

İkinci derecede: marazlı, pis murdar adamlar, pek az yaşarlar. Yaşadıkları zamanı da eziyetle geçirirler. Bundan başka şurasını hatırd tutmalıyız ki: İnsan yalnız kendi kendisinin malı değildir. Hayatında baba ve anasının, hatta atalarının birer hakkı, iştiraki vardır. Daha ileri giderek denilebilir ki: yalnız ailesinin de malı değildir. Belki binlerce insanların kendi üzerinde birer hakları vardır binaen aleyh onlarında malıdır (s: 41)

Yazarın kişinin kendine yönelik sorumluluklarına ilişkin sunduğu gerekçe ailesinin ve en nihayetinde toplumun malı olduğudur. Bu konu yani kişinin toplumla anlam kazandığı meselesi kitabın en başından beri sürekli vurgulanmaktadır. Son olarak bu konuda kişinin önce ailesinin ve sonra toplumun malı olduğu belirtilmiştir. Bu durumda kişinin öncelikli olarak ailesi ve toplumun başına bela olmamak için kendisine çok iyi bakması önerilmektedir. İlginç olan topluma yapılan bu vurgunun bireye yönelik herhangi bir yansımasının olmayışdır. Son olarak yazar, kişinin asla pis ve kirli olmaması gerektiğini dini de işin içine katarak konuyu son vermiştir.

El hâsıl: marazlı, pis ve kirli adamlar; ne Cenabı Hakka karşı vazifelerini yapabilirler. Nede dünyanın zevklerinden, saadetlerinden bir lezzet alabilir. Böyleleri acınmağa layık mahlûklardır (s:43).

İkinci kısmın beşinci konusu ruhumuza ait görevlerimizle ilgilidir. Ruhumuza yönelik en önemli görevimizin ilim öğrenmek ve irade eğitimi olduğunu vurgulayan yazar, ilim öğrenmenin faziletlerine de değinmiştir.

Ruhumuza, dimağımıza karşı olan vazifelerimizi nasıl yapabiliriz. Bu iki suretle olur: ilim tahsil etmek, irade kuvvetimizi terbiye eylemek. Biz küçük iken babalarımızın, analarımızın himmetiyle mektebe gideriz, orada iptidai ilimleri öğreniriz. Lakin bu kadar çok malumat hele bu asırda asla kâfi değildir. Hiç olmazsa < lise > tahsilini bitirmeliyiz. Ondan sonra durmayıp okumalıyız, cihanda neler olup bittiğini öğrenmeliyiz. Bugün ilim öğrenmemiş bir adamın hiçbir mecliste yeri, kimsenin yanında kadri kıymeti yoktur (s: 44).

İrade eğitimi bağlamında yazar, iradesi zayıf bireylerin hallerini tanımlayarak iradeli bir insanın nasıl olması gerektiğini vurgular.

Bir zorluk çıkınca hemen o işten vazgeçerler. Her şeyden korkarlar, vehme düşerler, ne yapacaklarını şaşırırlar. İradeyi kuvvetlendirmek için küçük yaştan beri [sebat ve metanet] in her kapının anahtarı olduğunu tamamıyla zihnine yerleştirmek, her işte sebat ve metanet dairesinde hareket etmek, olur olmaz şeylerden korkmamak, çar çabuk me'yüs olmamak yani ümitsizliğe düşmemek. Aceleci ve telaşlı olmamaya çalışmak lazımdır (s: 46).

İkinci kısmın son konusu da başkalarına yönelik görevlerimizdir. Toplum içinde yaşayan ve dolayısıyla sosyal bir varlık olan bireyin mutlaka etkileştiği kişilere karşı görevleri vardır. Yazar bu konuda söz konusu görevlere değinmiş ve kişinin bu görevleri yerine getirebilmesi için yapması gereken şeyleri belirtmiştir.

İnsanlara karşı olan vazifelerimiz ise çok ehemmiyetlidir. Her insanı – millettaş olsun, ecnebi olsun – kendim gibi bir insan olarak kabul etmeliyim. Onun bana yapmasını istemediğim şeyleri birde ona yapmamalıyım. Ve onun bana yapmasını istediğim şeyleri ben de ona karşı yapmalıyım. Yolu şaşırmış ise yol göstermeliyim. Çamura düşmüş ise kolundan tutup kaldırmalıyım. Bir tehlike karşısında bulunuyorsa; ona elimden geldiği mertebede yardım ve muavenet etmeliyim, aç kalmış ise kudretim olduğu halde onu doyurmalıyım. Hürriyetine haklarına, namusuna tecavüz etmeyip bilakis bu gibi mukaddes şeylere hürmetkâr olmalıyım. Elhasıl: o adama karşı terbiyeli bir aile oğlu, büyük bir milletin ferdi odlumu ispat etmeliyim (s:50).

Metinde kişiler arası karşılıklı ilişkilerin öneminden bahsedilerek, öğrencilere arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde dikkatli olmaları gerektiği mesajı verilmiştir. Diğer yandan toplumsal hayatta her gün herhangi birinin başına gelebilecek olaylarda daima yardımsever olunması gerektiği ve kendine yapılmasını istemediği bir şeyi başkasına yapmaması gerektiği konusunda belli vurgular yapılmıştır.

Üçüncü kısımda belediyelerin asli görevleri, bireylerin belediyelere karşı görevleri ve belediye ve toplumun karşılıklı görev ve sorumluluklarıyla ilgilidir. Belediye, valilik, hastane, polis ve jandarma gibi devlet dairelerinin dışında özellikle vatandaşın rahatını, huzurunu ve temizliğini sağlayan bir yerel yönetimdir. Söz konusu yerel yönetimin kendi öz sorumlulukları vardır. Bu konuda yazar bazı bilgiler sunmaktadır.

Belediyeler halkın sıhhatini gözetlemek, sokakları temiz tutmak için hususi arabalarla evlerden, sokaklardan süprüntüleri toplattırır ve bunları ya uzak bir yerde yaktırarak, deniz nehir varsa oraya attırarak imha ettirir.

Belediyeler yalnız evlerde, şurada bulunan, süprüntüleri toplayıp imha ettirmekle vazifesini bitirmiş olmaz. Her gün bütün sokakları baştanbaşa sulatır, süpürttürür.

Belediyeler şehirlerde halkın içmek vesair işlerde kullanmak için muhtaç oldukları [su] tertibatını mükemmelen temin ve ifa etmeye borçludur.

Belediyeler çarşı ve pazarları dikkatle göz önünde bulundurmak vazifesiyle mükelleftir.

Belediyelerin en büyük vazifelerinden biri sık sık han ve hamam ve otel ve lokanta ve mağaza ve kahvehane ve dükkân gibi halkın girip çıktığı veya bir arada toplandığı yerleri teftiş ettirerek bunların temiz tutulması için tedbirler yapması, halkın sıhhatine veya menfaatine muzır olan şeyleri, halleri kaldırtması hususlarından ibarettir.

Belediyelerin vazifelerinden biride satıcıların müşterilere pahalı, tartısı noksan, çürük hileli şeyleri satmalarına mani olmak ve şehirde ahalinin fukara takımı için bedava hastaneler açmaktır (s: 54).

Yazarın yukarıda verdiği maddelerden de anlaşıldığı gibi belediyeler genel anlamda şehrin her şeyiyle ilgilenmek zorundadır. Bu maddeler modern bir belediyenin sorumluluklarını göstermektedir. Modern belediyenin görevlerinin yanı sıra bireylerin de belediyelere yönelik bazı görev ve sorumlulukları vardır. Yazar bu görevleri sunmakla modern bir şehir vatandaşının nelere dikkat etmesi gerektiğini ve nasıl bir insan olması gerektiğini belirtmektedir.

Evet; belediye nerden ne kadar vergi, resim alırsa alsın, memurları ne kadar çok çalışırsa çalışsın; eğer biz belediye ile (teşrik mesai) etmez isek; yani onunla beraber çalışmaz; ona yardım etmez, daha doğrusu belediyenin bu hak ve hizmetine karşı bize borç olan bazı vazifeleri yapmaz isek belediye hiçbir iş göremez (s:55).

Yazarın yukarıda vurguladığı en önemli nokta belediye ve vatandaş arasında karşılıklı bir görev, sorumluluk bağının olduğudur. Belediyeye yüklenen görev ve sorumlulukların aynı şekilde kişide de olduğu ve modern bir bireyin bu tür kurallara dikkat etmesi ve belediyeye her zaman yardımcı olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kitabın bu bölümünde yazar son olarak Cumhuriyet'in tüm devlet idareleri ve vatandaşın el ele vererek görev ve sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini belirtmektedir.

Ümit ederiz ki: Cumhuriyet idare devrinde gerek fertler, gerekse [manevi bir fert] olan hükümet daireleri haklarını ve vazifelerini hakkıyla anlayıp bilsin; herkes kendine düşen vazifeyi ve mesuliyeti bilsin (s: 61).

Kitabın dördüncü kısmında yangına karşı evlerde alınması gereken önlemler, belediyelerin itfaiye teşkilatı, genel kesimhaneler, haller ve bunlara karşı vatandaşların görevlerine ilişkindir. Diğer yandan bireylerin sosyal hayatına katkı amaçlı onların gezme, eğlenme gibi ihtiyaçlarının da giderilmesi gerektiğine vurgular yapılmaktadır.

Yangın konusunda yazar bireylerin alması gereken önlemleri sıralamış ve bu tür afetlerin insanlar için çok kötü sonuçlar doğurabileceğini ve bu yüzden insanların çok dikkatli olması gerektiğini belirtmiştir.

Dördüncü kısmın ikinci konusu sokak, cadde ve kesimhanelerin temizliğine ilişkindir. Yazar yine medeni devletlerle karşılaştırarak bu konuyu anlatmaya çalışmıştır.

Medeni memleketlerde belediyeler, halkın sıhhatini muhafaza etmek, onlara temiz, taze mazarratsız et, sebze ve meyve yedirmek için (mezbahe) ve (haller) yaptırırlar (s:65).

Hatta bazı memleketlerde sokaklarda tükürülmesi bile şiddetle yasaktır. Öyle memleketlerde güneşin batması, insanların çalışmalarına, sokaklarda gezmelerine mani olmaz; yarı geceye kadar ekseri halk sokaklarda bulunur. Gündüz gibi gezinir. Ancak muayyen yemek ve yatmak zamanlarında evlere dönülür. Gündüzün yorgunluğunu gidermek, başı, beyni dinlendirmek için bir sürü adamlar, çoluk, çocuk gece yarsına kadar açık bulunan tiyatro ve sinemalarda vesair eğlence yerlerine giderek vakit geçirirler sonra evlerine dönüp yatarlar (s:66).

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşılabilceği gibi yazar medeni bir toplumun nasıl olması gerektiğini kendisine göre medeni olan toplumlardan örnekler vererek açıklamaya çalışmaktadır. Son bölümde vatandaşın sosyal hayatını renklendirme amacıyla belediyelerin çeşitli görevleri olduğu belirtilmektedir. Bu durum yine medeni devletlerdeki insanların sosyal hayatı yaşama tarzlarına vurgular yaparak sunulmaya çalışılmıştır. Bu noktada Batı yaşam tarzına olumlu göndermeler yapılmaktadır.

Yazar ilginç bir şekilde modern bir kişinin günlük hayatını aşağıdaki gibi sunmaktadır.

Bunu size tamamıyla anlatabilmek için bizim komşu Nazım Beyin tarzı hayatından biraz bahsedeyim:

Nazım Bey; yaz, kış her sabah saat 7’de uyanır 8’e kadar yıkanır, süslenir, giyinir, kahvaltısını edip evde çıkar. 8 buçukta yazıhanesinde işe başlar. Saat 12’ye kadar fasılasızca üç buçuk saat çalışır. 12’de yemeğe gider. Kahvesini içer, gazetesi okur, ahbablarıyla konuşur. Saat 2’de tekrar işe koyulur. 6’ya kadar fasılasızca işlerini görür. 6’da yazıhanesinden çıkar, pazara gider, evi için lazım gelen şeyleri alır, getirir. 7 buçuktan 8’e kadar mektepten gelip dinlenmiş olan oğlunun derslerini müzakere eder. Evde yapılacak iş varsa onları yapar ki bunları da çalışma saatine ilave etmek lazımdır. 8’de sofraya oturur. Ailesi efradıyla tatlı tatlı konuşarak yemek yer. Saat 11’e kadar aile sohbetleri yapılır veya misafirlğe gidilir. Nazım Bey 11 buçukta yatağına girmiş bulunur (s:71).

Bireylere örnek bir hayat tarzının sunulması bir noktada ideolojinin kurgulamak istediği toplumun özelliklerinin yansıtmaktadır. Yazar söz konusu ifadelerle normal modern bir bireyin nasıl yaşaması gerektiğini belirtmekte ve çocuklara bu hayat tarzını benimsemeleri konusunda bazı mesajlar vermektedir.

Kitabın son kısmında vatandaşların hayat ve mallarını korumakla görevli olan zabıta, polis ve jandarma teşkilatına ilişkindir.

Şu halde: bize bir zabıta memuru mesela şehir içinde bir polis şehir dışında bir jandarma bir emir ve ihtarda bulununca asla o adama gücenmeksizin hemen onun dediğini yapmak ve bu emri hükümetin emri olarak tanımak lazımdır.

Hata o polis ve jandarmanın verdiği emrin kanuna muhalif olduğunu bilsen bile orada münazaa çıkarmayıp hemen itaat etmek ve onun amirine gidip meseleyi anlatmak icap eder (s: 79).

Yazar yukarıdaki ifadelerle modern bireyin devleti temsil eden organlara asla itaatsizlik yapmaması gerektiğini ve vatandaşın en önemli görevinin kanun ve kanunu yürütenlere uymak olduğunu vurgulamaktadır. Konunun sonunda verdiği şiirde ki ifadelerden de anlaşıldığı gibi çocuklara verilen en önemli mesaj emirlere uyulması gerektiğidir.

Güzel Memleketimiz

Mavi gökler, yeşil yerler şehirler
Bize şeref fısıldayan nehirler,
Uyan diye uğuldayan korular.....
Düşün yavrum bu yerlerde neler var?
İşte senin bu mübarek memleket;
Anneannen gibi onu sev de hizmet et.
Bir fena söz işitirsen, iyi bil:
Beğenmeyen sizi asla Türk değil,
Bir yabancı seni gelir seni kandırır.
Eğer derse: bu memleket fenadır;
Defet onu o haini söyletme;
Tatlı yurdu hainlere çiğnetme!

İbrahim Alaaddin

İKİNCİ BÖLÜM

BEŞİNCİ SINIF MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I VATANİYE ADLI DERS KİTABININ İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın ikinci bölümünde Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5 adlı ders kitabının incelemesi yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle kitaba ilişkin künye bilgileri verilmiş daha sonra kitaba genel bir çerçevede bakılmış ve son olarak dikkat çeken noktalar analiz edilmeye çalışılmıştır.

1. KİTABIN KÜNYE BİLGİLERİ

Kitabın tam adı Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5'tir. Kitabın yazarı Muallim Orhan FUAD olup kitap, Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâletinin 1340 (1924) senesi ilk mektepler müfredat programına göre tedris edilmek üzere kabul edilmiştir. Söz konusu kitap İlk mektepler beşinci sınıfına mahsus bir Vatandaşlık Bilgisi ders kitabıdır. Kitap İstanbul Akdam matbaasında 1924 tarihinde basılmıştır.

2. GENEL BİR BAKIŞ

Kitap toplam 4 kısım 16 konudan oluşmaktadır. Birinci kısım 5 konu, ikinci kısım 3 konu, üçüncü kısım 3 konu, son olarak dördüncü kısım 4 konudan oluşmaktadır.

Birinci kısım öğrencilere genel bir vatan, vatandaş- millet- millettaş bilinci edindirmeyi hedeflemektedir. Konular olarak, vatan, millet, hükümet, devlet, hükümetin şekilleri, milli hakimiyet, meşruti hükümet ve cumhuriyet, cumhuriyet neden en iyi hükümet şeklidir, cumhuriyetin halka sağladığı faydalar, halkın ve milli istiklalin düşmanları şeklindedir. Bu konuların beş derste, beş haftada işlenmesi öngörülmüştür.

İkinci kısımda yine öğrencilerin devlet hükümet, hükümet şekilleri ve tabii ki cumhuriyet hakkında doğru ve tutarlı bir bilgi edinmeleri amacı esas alınmıştır. Konular, istiklal mücadelesinin tarihçesi, Büyük Millet Meclisinin oluşumu, Türkiye Cumhuriyetinin ilanı ve bundan gördüğümüz ve göreceğimiz faydalar şeklinde olup üç derste işlenmesi öngörülmüştür.

Üçüncü kısımda “insanın sosyal bir varlık olduğundan mülhem” öğrencilere toplum, toplum hayatı, toplum hayatında üzerimize düşen görevler, öğrencilerin sosyal hayatla karşılaşabilecekleri problemler ve bunların çözüm yolları üzerinde durulmuştur. Konular,

Cumhuriyetin vatandaşlara sağladığı haklar, hürriyet, eşitlik, dokunulmazlık, tefekkür, konuşma, yayın hakkı, seyahat, sözleşme, çalışma koşulları, mülk edinme, tasarruf, içtima, cemiyet, şirket kurma ve seçme seçilme hak ve hürriyetleridir. Kanun ve bütçe nasıl yapılır? Şeklinde olup ikinci kısımda olduğu gibi 3 derste işlenmesi öngörülmüştür.

Dördüncü kısımda ise öğrencilerin gelecek yaşamlarını etkileyecekte olsa hem meraklarını gidermek hem de yeni kurulan devletin yönetim şeklini daha ayrıntılı kavratmak amacıyla olsa gerek onların anlayacağı dilde –az da olsa örneklendirmelerle- demokrasinin üç temel sacayağından biri kabul edilen yürütme organı; Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu ve bazı Bakanlıklar şeklinde kısaca özetlenmiş, adliye ve mülkiye teşkilatına biraz daha fazla yer verilmiştir. Bu bağlamda asayiş, karşılıklı hak ve vazifeler konusu son konu olarak ele alınmıştır. Konular, Cumhurbaşkanının seçim şekli, görev ve yetkileri, Bakanlar Kurulu görev, yetki ve sorumlulukları ve çeşitli Bakanlıklar hakkında kapsamlı bilgiler şeklindedir.

3. ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kitabın birinci kısmı Vatan bilgisine ilişkin olup, millet, hükümet ve devlet kavramlarına değinilmiş olup hükümet ve muhtelif şekiller üzerinde de durulmuştur. Öncelikle vatan kavramının tanımı yapılmıştır.

Vatan denildiği zaman insanın en evvel hatırına kendisinin doğup büyüdüğü yer gelir.

Hâlbuki: bu düşünüş tamamıyla doğru değildir (s: 7).

Yazar bu tanımı şu örneklendirmeye tamamlamıştır. Ben halis Türk olduğum halde ailemin bulunduğu Bağdat, Halep veya Marsilya’da doğsam da oralar vatanım değildir. Onlar farklı ırk ve milletlere mensuptur. Ben oranın vatandaşı olamam. Fakat Erzincan’da doğmuş olsam burası benim vatanım olur. Çünkü bağlı olduğum Türkiye Cumhuriyetinin idaresi altındadır. Halkının tamamı benim gibi Türk’tür. Benim Erzincan belediyesine meclis idaresine ve hatta Büyük Millet Meclisine hem temsilci seçmeye hem de seçilmeye hakkım vardır. Ben ve Erzincanlılar millet ve devletimiz hakkında aynı şeyi düşünürüz. Orası benim vatanımdır.

Burada yazar devletin sınırlarının yeni oluşmuş olduğundan dolayıdır ki, vatan kavramını sınırlar bağlamında ele almıştır. Dönem atmosferinde bu tanım gayet normal olarak karşılanabilir. Savaşın çıkan bir milletin vatan tanımında sınırın ağırlıklı olması gayet doğal bir durumdur.

Yazar bu bölümü vatan ve vatandaşları sevip onlara karşı fedakar olmalı, vatan uğrunda can veren şehitlerimizi asla unutmamalı, onların evlat ve ailelerine elden gelen yardım esirgenememelidir şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Dünyanın her köşesindeki, bütün insanların bir vatan kaygısı vardır, vatansız bir millet olamaz ve milletler ilim ve medeniyette ilerledikçe umumi vatanlarına karşı ilgileri de o denli artar.

Birinci kısmın ikinci konusu millet ve hükümet kavramlarına odaklanmaktadır. İlk olarak vatandaş ve millettaşın aynı anlama gelmediğini vurgular mahiyette şu ifadeleri kullanmıştır. Vatandaş aynı siyasi sınırlar içinde doğup yaşayan, aynı hükümet ve aynı kanunlara tabi bulunan kimselerdir. Ki bunların dil ve dinlerinin bir olması şart değildir. Türkiye halkından bir Türk aynı halktan bir Yahudi ile vatandaştırfakat millettaş değildir.

Millettaşların ise aynı siyasi sınırlar içinde doğup yaşaması ve aynı hükümete tabi olması gerekmez, bunlar ırk, dil, kültür ve tarihi gelenek olarak birbirine bağlı kişilerdir. Ermeniler ve Araplar gibi Türkler de başlı başına büyük bir millettir. Yazar burada birinci konudaki sınırları biraz daha esnetmiş ve bütün Türk milletinin fertlerinin de millet kavramı bağlamında değerlendirilebileceğini ileri sürmüştür. Aşağıdaki ifadelerde bu görüş teyit edilmektedir.

Bununla beraber başka hudutlar dâhilinde kalmış olan başka Türkleri de severiz; onların menfaat ve sadetlerini isteriz, düşünürüz; onlar harici bir düşmanın tecavüzüne uğrasalar biz burada kederleriniz; çünkü onlarda bizim kan, lisan, din kardeşlerimizdir (s:14) .

Yukarıdaki ifadeler Cumhuriyet bireylerinin vatan sınırları dışındaki Türk insanını da tanıması, bilmesi ve ilişki içerisinde olması gerektiğini göstermektedir.

Bu bölümde ikinci bir kavram olarak hükümet dile getirilmiştir. Hükümetin gerekliliği anlamında bir alt yapı oluşturmak adına tabiattan bir örnek sunulmuştur.

Malumdur ki insan: insan kuvvetçe, çeviklikçe hayvanların birçoğundan geridir. Yalnız başına kalırsa hiç bir hayvana karşı gelemmez. Onunla başa çıkamaz. İnsanın kedi kadar olsun keskin tırnağı, at kadar kuvvetli bacağı, kur gibi sivri dişleri, aslan kaplan gibi yırtıcı pençesi olmadığı gibi ceylan ve tavşan kadar kaçmak, koşmak gibi uçmak hassası da yoktur (s: 14).

Diğer yandan hükümet kurmanın temeli olarak aile kavramına da değinilmiştir.

İnsanoğulları henüz mağara hayatı yaşarken bile aile teşkil etmişlerdir. Bu aileler, kendilerini yırtıcı hayvanlardan korumak için bir kaç bir arada cemiyet halinde yaşamaya mecbur olmuşlardır (s: 15).

Hükümet kurmanın en temel gerekçeleri bağlamında yazar şu ifadeleri kullanmıştır.

Başkalarının hakkını el uzatanları durdurabilecek, onlara ceza verecek, gece hırsızlıklarını men edecek, çocukların haylaz kalmaması için mektepler açacak. Bir kuvvete ihtiyaç olduğunu anlamışlar.

Bu bölümde yazar, çocukların zihinlerinde hükümet kavramını canlandırma adına basitten karmaşığa, küçükten büyüğe doğru hükümetin neden gerekli olduğu fikrini onlara aşılama çalışmıştır. Öncelikle kişinin tabiat içinde yalnız olduğu, daha sonra aile kurduğu ve cemaatleştigi ve büyüyen bu toplum yapısını idare etmek için hükümetin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Özet olarak;

İşte buraya kadar verdiğimiz malumattan hulasa olarak şu anlaşılır ki: milli ve siyasi hudut dâhilinde oturan her adam bir vatandaş veya bir millettaştır. Bunların mecmuu yani cemaati ve bunların işlerini gören ve yine kendi aralarından ayrılıp tayin kılınan kimselerin, [memurlar] mecmuu da [hükümet]i teşkil eder.

Birinci kısmın son bölümünde yazar devlet, vatan, hükümet ve hükümetin muhtelif şekillerine değinmiştir. Yazar konuya kavramsal analizle başlamış ve şöyle bir tespitte bulunmuştur. Genellikle devlet, millet ve hükümet kelimeleri birbiriyle karıştırılır. Bunların farklı anlamları vardır. Millet, idare olunan topluluk, hükümet idare eden teşkilattır. Hükümet millettten ayrı olmamakla birlikte görev itibariyle ondan ayrılır. Milletin her ferdi ehil ise hükümet heyeti arasına girebilir. Memuriyetten ayrıldığında millet ferdi olur. Dolayısıyla görevli maaşlı memurların tamamı hükümeti, dışta kalıp kendi iş ve gücüyle uğraşan halk da milleti oluşturur. Sadece görev konusunda birbirinden ayrılan ve fakat ne birbirinin aynı ne de gayri olan bu iki kavramı birleştirmek için devlet kelimesi kullanılır.

Bir devlet misali:

Şimdi küçük efemdiler, şu üç derste size söylediklerimiz şeyleri küçük bir misal ile daha ziyade izah edelim ve mesela: bugün içinde okumakta olduğunuz sevimli mektebinizi el alalım:

Mektebinizde neler var? Evvela bir mektep binası görüyoruz. Bunun bahçesi, dershaneleri, salonları, kütüphanesi, dehlizleri, yemekhaneleri var. Bunun etrafı bir duvar ile çevrilerek başkalarının mülkünden ayrılmıştır. Bahçedeki havuz, kuyu, çeşme, hatta ağaçlar bile mektebin bir cüz'üdür.

İşte size bir [Vatan] numunesi:

Bu mektepte daha neler görüyorsunuz.? İkinci derecede bir çok adamlar: kapıcı, hademe, talebe, muayyid, muallimler, müdür ve muavini ve kâtip vesaire. İşte size bir [millet] numunesi:

Fakat görüyoruz ki, bu adamların hepsinin vazifesi bir değil. Talebenin vazifesi sadece okumak, mektebin nizamlarına itaat, muallimlere, müdüre hürmet etmektir.

Talebenin dışında kalanların vazifesi ise, çocukları okutmak, onlara güzel ahlakı, malumatlı birer adam olarak yetiştirmek, mektebin ileri gitmesi için konmuş olan nizamları tatbik ve icra etmek vel-hâsıl mektep içinde intizamı muhafaza eylemektir.

Görülüyor ki, talebe ile idare ve talim işleriyle uğraşanların hep bir cinsten, bir millettten. Aralarında ayrılık gayrilik yoktur. Belki yarın mektepten şahadetname alan talebeden bir kaç bu mektebe muayyid ve muallim olabilir. Çünkü bunun hakkıdır.

İşte bu idare ve talim ve inzibat işleriyle uğraşanlarda o[vatan] ve [millet] e göre: bir [hükümet] numunesidir.

Fakat biz istiyoruz ki, mektebimizin bütün mevcudiyetini bir veya birkaç kelime ile ifade edelim; onu başka mekteplerden ayırt edelim.

O zaman ne yaparız? Yalnız mektebimizin ismini söylemek maksadı temin eder. Mesela: Cumhuriyet Mektebi. !

İşte biz bu tabirle mektebin konumunu veya binasını bahçesini sıra ve tahtalarını kapıcısını, hademesini, talebesini, muayyid ve muallim, katib, muavin ve müdürünü kast etmiş oluyoruz ki bununla bir devlet örneği meydana gelmiş bulunuyor (s: 19-20).

Bu konuda devlet kavramı işlenmesine rağmen bu kavrama ilişkin tanımlama net ve açık değildir. Sadece basit bir örneklendirmeye yetinilmiştir. Bu durumun sebebi olarak öğrencilerin fikri ve zihni hazır bulunuşluk düzeylerinin yeterli olmaması olarak düşünülebilir. Sonuç olarak devlet kavramı daha soyut özelliklere sahip olduğu için bu yaştaki çocukların anlamaları da o derece zor olduğu söylenebilir. Yazar dipnot olarak da olsa önemli bir konuya temas etmiştir. Bir adama Türkiye tebaasından demek yanlıştır o, Türkiye devletinin tebaasıdır.

Yazar son bölümde bir netice mahiyetinde önerdiği ve övdüğü Cumhuriyet ve Meşrutiyet idarelerinin düşmanlarını doğal olarak da mutlakiyet idaresinin dostlarını şu şekilde sıralayarak bölümü sonlandırmıştır. Bu konuda ideolojik sempatinin sonucu olan bir ayrıştırma yapılmıştır. Altta yatan teme mesaj, modern bireylerin özellikle Cumhuriyet ve meşrutiyet rejimlerine sahip çıkmaları gerektiğidir.

Acaba bunlar kimlerdir?

Hükümdarlar ve bunların hanedanına yakından, uzaktan garabet ve münasebeti olanlar.

Hiçbir hak ve liyakatleri olmadığı halde mahza hükümdarlara çatarak gayri meşru menfaatlerini elde etmeye alışan veya elde etmeyi isteyen saray adamları, devlet düşkünüleri.

Ehliyetsizliklerden dolayı veya hükmet dairelerinde yer bulamayan kimseler.

Ecnebi himaye ve muhabbetini taşıyan şahıslar.

Din perdesi altına gizlenip halkı soymayı adet edinen bazı sahtekârlar ile cahil ve mutaassıplar.

Terakki ve teceddüdü kafalarına sığdıramayanlar.

İşte bunlar, Cumhuriyet idaresinden değil hatta hükümet-i meşrutadan bile memnun değildirler ve olamazlar. Bunların eline ufak bir fırsat geçse hemen hükümet-i mutlakayı yeniden kurmak isterler.

Kitabın ikinci kısmı üç konudan oluşmaktadır. Bu konular Milli Mücadele dönemine ilişkin bilgiler içermektedir. Genel olarak, İstiklâl mücadelesinin tarihçesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teşekkülü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ve bundan görünen faydalara yönelik konulardan bahsedilmektedir.

İstiklâl mücadelesinin tarihçesi konusunda I. Dünya savaşının genel anlamda savaşın çıkış nedenlerine ve sürece odaklanılmıştır. Genel anlamda o dönemde devletin zayıf ve çaresiz düştüğünden bahsedilmiştir.

İngilizler ve Fransızlar sözlerinde durmadılar. Askerimizin dağıldığını, silahlarımızın teslim olunduğunu, boğazların açıldığını fırsat bilerek, hiçbir münasebet yok iken İstanbul'a, İzmit'e, İzmir'e, Adana'ya birçok asker çıkardılar. Tabi elde kuvvetimiz olmadığı için bunlara karşı koyamadık; boynumuzu büküp seyirci kaldık.

Diğer yandan İstiklal mücadelesi sonrasında kazanılan zaferlere ilişkin Sultan Vahdettin hakkında çeşitli ifadeler kullanılmıştır.

Bu hamiyetsiz padişah, milli Türk ordusunun nail olduğu zaferi çekemedi. Belki İngilizlerden, Yunanlardan ziyade me'yüs aldı. Nihayet akıbetini düşünerek beş on gün sonra avnesinden bir kaçını birlikte alarak şafak vakti Yıldız Sarayının arka kapısından çıktı. Kendisini orada bekleyen İngiliz generaline – utanmadan teslim etti. İngiliz muhafızlarının himayesi altında bir İngiliz harp sefinesine (gemisine)binerek defolup gitti. Bunun firarıyla artık memleketimizde padişahlık devrine hitam verildi.

Yeni bir rejim kurma aşamasında eskileri kötölemek, aşağılamak ve yok etmek için elden gelen ne varsa yapılmaya çalışılır. Yukarıdaki alıntıda yazar bu durumun gereğini yapmış ve eskiye yönelik sert eleştirilerini dile getirmiştir.

Cumhuriyetin ilanı konusunda ise yüceltmelerle dolu bir bölüm hazırlanmıştır. Bu konuda yine eskiye yönelik sert eleştiriler sürdürülmüştür.

Osmanlı imparatorluğunun son Sultanı olan [hain sultan] [Mehmet Vahdettin] nin milli ordumuzun kazandığı zafer üzerine korkusundan İngilizlere iltica ederek İstanbul'dan firarından sonra artık memleketimizde resmen imparatorluğa, hükümdarlığa katiyen hitam verildi.

Halk altı yüz seneden beri padişahların keyfi idarelerinden, israflarından, zulüm ve istibdatlarından o derece bıkip usanmış idi ki : [padişah] [sultan] denildi mi herkesin tüyleri ürperiyordu.

Binaen aleyh bundan böyle tekrar bir padişahın boyunduruğu altına girmeyi, bir hanedanın yükünü sırtında taşımayı istemezdi.

Birkaçı müstesna olmak üzere bütün medeni milletlerde, birer birer hükümdarlarını, baş belalarını kovup yerine Cumhuriyet idaresini kurmamışlar mı? Biz niçin onlardan geri kalalım? (s: 40)

Yukarıdaki alıntıda yine medeni devletler ön plana alınarak o devletler gibi olunması gerektiği savunulmaktadır. Hükümdarın bir baş belası olarak görülmesi ve onun kovularak yerine Cumhuriyet rejiminin kurulması yine eski yeni karşıtlıklarını gözler önüne sermektedir. Yazar Cumhuriyet idaresinin sadece medeni devletlerde olduğunu ve Türkiye'nin de o medeni devletler seviyesine ulaşmak için mutlaka Cumhuriyet rejiminin kurulması gerektiğini belirtmiştir.

[Cumhuriyet] ilan etmekle artık hakiki meşrutiyete nail olduk demektir. Bir kere hükümdar korkusundan sonra onların bir sürü faydasız ailesi efradını milyonca liralara sarf ederek beslemekten kurtulduk.

Hükümetimizin şeklini Cumhuriyete kalp etmekle bütün Avrupa nazarında asri ve medeni bir millet olduğumuzu ispat eyledik.

Artık millet tamamıyla hak ve hâkimiyete malik oldu. Halk, Hükümet serbest serbest çalışacak, memleketimiz pek yakın bir zamanda şenlenecek. Küçük dostlarım; bu sözlerimi iyi dinleyin:Cumhuriyet bir nimettir; bunun kudretini bilin (s:42).

Yazar yukarıdaki ifadelerle Cumhuriyeti daha da yücelterek çocuklara Cumhuriyetin ne kadar önemli bir rejim olduğunu ve adeta halkın kurtuluşunun bu rejimden geçtiğini savunmaktadır.

Kitabın üçüncü kısmında topluma dair bilgiler sunulmaktadır. Bu kısımda genel olarak Cumhuriyetin vatandaşlara temin ettiği haklar: hürriyet, eşitlik, vicdan, tefekkür, kelim, yayın, seyahat, sözleşme, çalışma koşulları, mülk edinme, tasarruf, içtima, cemiyet, şirket, seçme seçilme hak ve hürriyetleri, kanun ve bütçenin nasıl yapılması gerektiğine dair konular vardır.

Üçüncü bölümün birinci konusunda Cumhuriyetin bireylere sağladığı haklar ele alınmıştır. Bu haklara özgürlük, eşitlik, dokunulmazlık, çalışma serbestisi, seyahat serbestisi, toplum teşkili ve şirket kurma hakları olarak değinilmiştir. Hürriyetin bazı şekillerini yazar şu şekilde ele almıştır.

Hürriyet, insanın birçok işlerine taalluk edebilir. Şahsımıza, sözümüze, sair harekâtımıza ait hürriyetlerimiz olmasına göre ‘Hürriyet’ i “şahsa ait hürriyet“, “söylemek hürriyeti“, “içtima ve iştirak hürriyeti” “vicdan hürriyeti“, “mesken hürriyeti” namıyla beş kısma ayırabiliriz (s: 44).

Hürriyeti bu şekilde beş kısma ayıran yazar, bu kısımlarla ilgili bilgiler de sunmuştur. Söz konusu özgürlük türlerine ilişkin açıklayıcı bilgiler vermiştir. Diğer yandan başka haklara da değinmiştir.

Teşkilatı Esasiye Kanunu bize daha birçok haklar, menfaatler temin etmiştir. Mesela (1) Her Türk kanun nazarında müsavidir. Zümre, sınıf. Aile ve fert imtiyazları yoktur. Hiç kimse bize ben senden üstünüm diyemez. Buna hakkı yoktur. Ve yine haksız muamele yaptığını gördüğümüz zaman hükümet memurlarını amirlerine şikâyet edebilmek hakkımızdır. (1) Malik ve mutasarrıf olduğumuz mal ve mülke başkası tarafından el uzatılamaz. (2) hiçbir adamın mektubu açılıp okunamaz. Hiçbir kimse kanunen mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeye cebir olunamaz. Hiçbir kimsenin hükümet tarafından malı müsadere yani zapt edilemez. Ne derece büyük mücrim olursa olsun bir adama hükümet memurları işkence edemez. Hiçbir fert angarya işlerde kullanılamaz. Bir kanuna müstenit olmaksızın hiçbir kimseden vergi ve resim namıyla bir şey alınamaz. Hâlbuki Hükümeti Mutlaka vasıtasıyla idare olunan milletler efradı bu gibi hak ve menfaatlerden mahrumdur. Hürriyetin envainden hiçbirine malik değildir. Buda gösterir ki, Hükümeti Cumhuriyet en iyi usulü idaredir.

Yazar tüm kitap boyunca olduğu gibi yapılan yenilikleri hep eskiyle karşılaştırarak durumu haklılandırmaya çalışmaktadır. Yukarıdaki alıntının son cümlelerinde yine aynı şekilde Cumhuriyetin olmadığı devletlerde bireylerin ne kadar çok hakta mahrum olduğunu ifade ederek Cumhuriyet rejimini daha yüceltmeye çalışmıştır. Çocuğun zihninde Cumhuriyet rejiminin en iyi yönetim şekil olduğu fikri uyanıncaya kadar bu tür hatırlatmalar çoğu konuda tekrar tekrar geçmektedir. İdeolojinin yeşerip büyüebilmesi için bu tür ifadelerin tüm ders kitaplarında olması gayet doğal olarak karşılanabilir. Çünkü yeni kurulan her kurum eskiyle hesaplaşmaktadır.

Seçme ve seçilme hakkına da özellikle değinen yazar bu hakkın Cumhuriyet rejimlerinde en önemli birey hakkı olduğunu vurgulamaktadır. Seçme ve seçilmenin doğru bir şekilde olabilmesi için okumuş ve tahsil sahibi olmak gerektiğini savunan yazar henüz kadınlara bu hakkın verilmeme nedeni olarak onların tahsil ve terbiyelerindeki düşüklük olarak belirtmektedir. Ne zaman ki kadınların tahsil ve terbiye dereceleri artar işte o zaman kadınlara da seçme ve seçilme hakkı verileceğini ifade etmektedir.

Bu bölümde ele alınan konulardan bir diğeri ise meclisin görevleridir. Bu görevlere ilişkin yazar belli açıklamalarda bulunmuştur.

Bizim Millet Meclisimizin vazifesi başka devletler meclis mebusanlarının vazifesinden bir dereceye kadar farklıdır. Diğer mebusan meclislerinin yalnız [teşri-i] yani kanun yapmak, kanunları tadil ve tefsir eylemek, devletin bütçesini hazırlamak ve tasdik etmek gibi vazifesi varken bizim meclisin birde [icra-i] vazifesi vardır. Yani, mebusların kendi aralarından intihap ettikleri on, on iki kişiden ibadet olan ve umumuna birden [icra vekilleri] heyeti denilen bir meclis çıkan kanunların kararları millet meclisi namına yani ona vekâleten icra ederler (s: 50).

Kitabın dördüncü kısmı devlet yönetimine ilişkin bilgiler sunmaktadır. Bu kısımda genel olarak Cumhurbaşkanı seçimi, görev ve yetkileri, icra vekilleri heyeti görev, yetki ve sorumlulukları, çeşitli bakanlıklar hakkında bilgiler sunulmaktadır. Yazar söz konusu teknik konularla ilgili Teşkilatı Esasiye kanunundan birçok alıntı yaparak konuyu işlemiştir.

Kitabın son bölümlerinde Cumhuriyet hükümetinin görevleri ve vatandaşların devlete yönelik görevleri ele alınmıştır. Cumhuriyetin görevleri öncelikle güvenlik ve adaleti tesis etme, dış tehditlere karşı koruma ve ulaşım ve eğitim işleridir. Hükümetin görevlerinden ilki güvenliği sağlamaktır.

Emniyet ve asayiş, korkusuzluk ve rahatlık demektir. Maksat; ahalinin can ve mal ve namusu ve hukukunun muhafaza altında bulunması, halkın başkaları tarafından bunlara tecavüz edilmeyeceğinden emin olması demektir. Zaten cemaatleri, milletleri [hükümet] namıyla böyle heyetler teşkiline mecbur eden hal hep bu emniyet ve asayışe nail olmalarını istemelerinin neticesidir. Şu halde hükümetin en birinci ve en büyük vazifesi memlekette emniyet ve asayışı devam ettirmek ve halkı rahatlık ve korkusuzluk içinde yaşatmaktır (s: 62).

Bu görevi yerine getirebilmek için hükümet ya da devlet mahalle ve köy bekçilerinden, polis ve jandarmadan da faydalanır. Bu noktada yazar her ne pahasına olursa olsun hükümetin güvenlik güçlerinin emniyeti sağlamak için her türlü girişimde bulunabileceği fikrini vermesi ilginçtir. Bu mesaj çocuklara ne olursa olsun devlete asla karşı gelmemelisiniz diye çevrilebilir.

Hükümetin ikinci görevi adaleti temin ve tesis etmektir. Yazar bu konuda çok net bir şekilde devletin kesinlikle adaleti temin etmesi gerektiğini vurgular. Herkes için eşit şekilde adaleti temin etmeyen bir devletin yaşayamayacağını savunur.

Dünyada zulüm ile hiçbir hükümet yaşayamaz. Her kim olursa olsun – bila istisna – mahkeme tarafından gerek şahit gerek maznun sıfatıyla davet edilince; hemen bu davate icabet etmeli, mahkemeye gitmelidir.

Kanunun vereceği hükme razı olmalıdır.

Kanun önünde herkesin eşit olduğunu ve kimsenin kanunun verdiği hükme razı olmama gibi bir lüksünün olmadığını yazar dipnotta anlattığı bir olayla çocuklara vermeye çalışır. Bu olayın öğretmenler tarafından çocuklara anlatılması özellikle ister.

Eski âlimlerden meşhur (Sokrat) bir meseleden dolayı o zamanın kanunları hükmünce idam cezasına mahkûm olmuş idi. Talebesinden ve arkadaşlarından bir kaçı yanına giderek kendisini mahpustan çıkarmak istediklerini söyledikleri zaman (Sokrat) bunlara: vakıan ben masumum. Lakin mademki memleketimin kanunu beni mahkûm ediyor, hâkimlerde bu kanuna göre hareket etmeye, hüküm vermeye mecbur bulunuyor, o halde ortada adaletsizlik yok demektir. Ben verilen cezayı çekeceğim, eğer kaçarsam, asıl cinayeti o zaman işlemiş olurum. Demiş ve kendisine verilen zehri içerek ölmüştür. Bu şayanı dikkat hikâye talebeye anlatılacaktır (s: 64).

Hükümetin üçüncü görevi memleketi her türlü iç ve dış düşmanlardan korumaktır. Dördüncü görev ise eğitim işlerini yürütmektir. Bu konuda yazar öncelikle nicelik anlamında artışa değinmiş ve bu sayede hükümetin ihtiyaç duyduğu memurların yetiştirilebileceğini ileri sürmüştür. Hükümetin beşinci görevi ulaşım işlerini idare etmektir. Hükümetin diğer görevleri, ticareti geliştirmek için girişimlerde bulunmak, halk sağlığına ilişkin çalışmalar yapmak ve halkın işlerini kolaylaştırmaya çalışmak olarak sayılabilir.

Bu görevlerin yanı sıra vatandaşın da devlete karşı bazı görevleri mevcuttur. Bunlar, yardımlaşma, vatani sevmek, milli ve dini değerlere saygı göstermek, ecdadın bıraktığı eserlere saygı duymak ve korumak, kamu hizmeti gören kurumlara saygı duymak, askerlik ve vergi olarak sayılabilir. Yazar bu görevlere ilişkin kısa açıklamalarda bulunmuştur.

Kitabın son bölümünde adliye teşkilatıyla ilgili bir ek sunulmuştur. Söz konusu ekte adliye teşkilatının nasıl olduğu anlatılmaktadır.

Memlekette adaletin tevzi ve temini için hükümet her şehirde- lüzumuna göre- bir veya daha ziyade [Mahkemeler] açmıştır. Bu mahkemeler, halkın birbirinden olan şikâyet ve davalarını dinleyip hüküm verirler. Bunlar hiçbir tesir altında değildir; Tamamıyla müstakildir. Bunları amiri olan [Adliye vekili] bile bir mahkemenin hükmünü, kararını bozamaz. Teşkilatı Esasiye kanunumuz diyor ki:

Mahkemelerin kararlarını ne Büyük Millet Meclisi, nede icra vekilleri hiçbir vecihle bozamaz, bu karar derhal infaz ve tatbik olunur.

Her mahkemenin bir reisi ve lüzumu kadar azası, müstandıkları ve kâtipleri ve bir müddeıyye-i umumiyesi vardır. Her kim başkasından bir fenalık bir zarar görür ise, hemen- mensup olduğu – mahkemenin müddeıyye-i umumiyesine bir arzuhal vererek kendi hakkının alınmasını ister (s: 73).

Diğer yandan söz konusu ekte mülkiye teşkilatına ilişkin bilgiler de sunulmuştur. Bu teşkilatı anlatabilmek için yazar örnek bir model vermiş ve bu şekilde konunun daha iyi anlaşılabilceğini düşünmüştür.

Bu teşkilatın size ruhunu anlatmak için yine mektebimizi misal göstereceğim:

Sizin içinde okuduğunuz mektep adeta bir vilayet modelidir. Şöyle ki: eğer ihzari veya ana sınıflarına [nahiye] diyecek olursak diğer sınıfların hepsi birer kaza hükmündedir. Her sınıfın [kazanın] muallimi oranın amiri kaymakamıdır.

Bu sınıfların yani kazaların heyeti umumiyesi [mektebi] ve bizim teşbihimize

Göre [vilayet]i teşkil eder ki: bunun müdürü, bu vilayetin amiri, valisidir. Demek vilayetler kazalardan mürekkeptir.

Her kazada bir kaymakam, bir kadı, bir mal müdürü, tahrirat kâtibi; nüfus ve tapu memurları, jandarma bölük kumandanı, polis komiser muavini, bir veya iki mahkeme ile bunların reis ve aza ve müddei umumileri bulunur.

Kaymakam büyük işleri validen, mal müdürü vilayet defterdarından sorup öyle yapar.

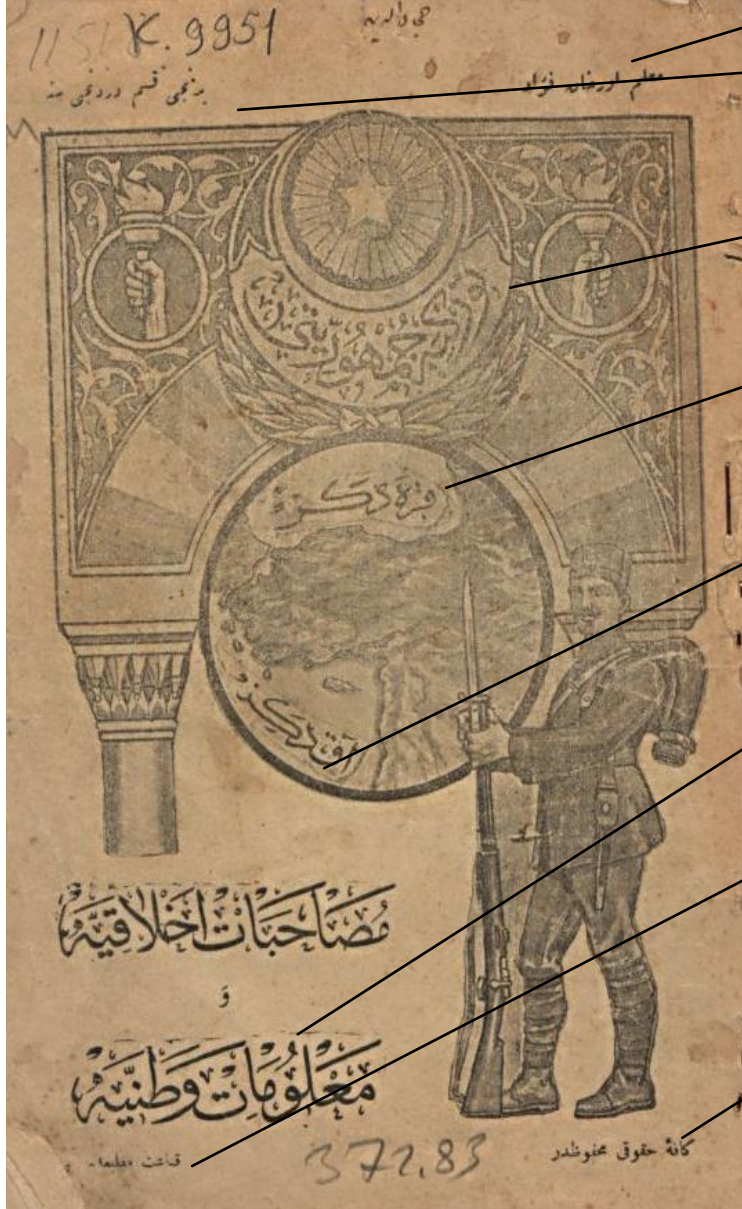
Her vilayet merkezinde: bir vali, bir kadı, bir defterdar, bir tahrirat müdürü [mektupçu], nüfus, tapu, sıhhiye, orman ve ziraat, nafia [ser mühendis] müdürleri, jandarma alay kumandanı, polis merkez memuru veya ser komiser ve bunlara merbut olarak birçok memurlar bulunur.

Her kaza ve vilayet merkezinde kaymakam veya vilayetin reisi altında bir (meclisi idare) bulunur. O kaza veya vilayete ait idari işler, mesela, hükümetin yapacağı mübayia, müzayede, münakasa işleri, maliye dairelerinin hesap cetvellerinin tetkiki ve tasdiki hususları bu meclisten geçer (s: 75-76).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSÂHABÂT-I AHLÂKÎYE VE MALÛMÂT-I VATANÎYE ADLI DERS KİTAPLARININ TRANSKRİPSİYONU

1. DÖRDÜNCÜ SINIF MUSÂHABÂT-I AHLÂKÎYE VE MALÛMÂT-I VATANÎYE ADLI DERS KİTABININ TRANSKRİPSİYONU

MUALLİM ORHAN FUAD

BİRİNCİ KISIM
DÖRDÜNCÜ SENE

TÜRKİYE
CUHURİYETİ

KARADENİZ

AKDENİZ

MUSAHABAT-I AHLAKÎYE
VE MALUMAT-I VATANÎYE

KANAAT MATBASI

KÂFFE-İ HUKUKU
MAHFUZDUR

**MUALLİM
ORHAN FUAD**

**MUSAHABAT-I AHLAKİYE
VE
MALUMAT-I VATANİYE**

Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâletinin 1340 senesi ilk mektepler müfredat programına göre tedris edilmek üzere kabul edilmiştir.

İlk mektepler dördüncü sınıfına mahsustur.

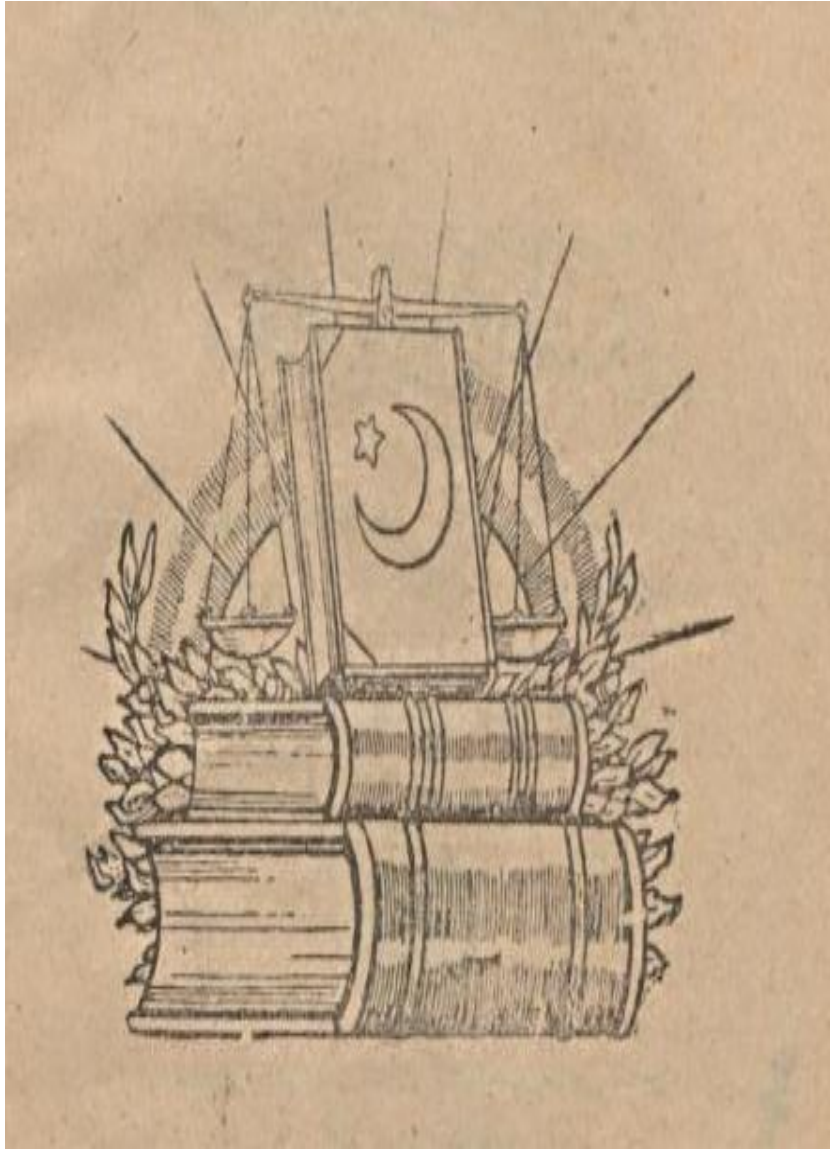
Sahip ve naşiri: Kanaat Kütüphanesi sahibi İlyas

Kâffe-i hukuku mahfuzdur.

Der-sadet (İstanbul'un eski adı)

Kanaat Kütüphanesi ve Matbaası
1342

**MUSAHABAT-I AHLAKİYE
VE
MALUMAT-I VATANİYE**

MÜFREDAT PROGRAMI

Haftada bir ders

Fert ve cemiyet – ferdin cemiyete medyun olduğu nimetler – iptidai insanlar ile bugünkü insanlar arasındaki farklar. Sa'yi, ehemmiyeti – içtimai terbiye kıymeti – teşarük ve tesanüt hak ve vazife – mesuliyet – hayır ve şer – fazilet ve rezalet. Hak ve vazifelerimiz [nefsimize, ailemize, milletimize, beşeriyete karşı].

Hemşerilik vazifeleri – belediyeler. Belediyelerin vazifeleri – belediyelerin şehir halkının sıhhatini temin için ittihaz edecekleri tedbirler. Süprüntülerin toplanması ve imhası, lağımlar, sokakların temizliği. Şehirde temiz su tertibatı, çarşı ve pazarlarda sıhate muzır şeylerin men'i. Muhtelif dükkan ve mağazalarla lokantalarda, hanlarda ve otellerde sıhhi tedbirler.

Belediyelerin şehrin sıhhatine müteallik vazifelerine mukabil vatandaşlara teveccüh eden vazifeler: Evlerde sıhate riayet; beden hıfzı sıhhası, evin içerisinde temiz su ve hava, bedeni terbiyeye itina, mağdı ve sıhhi yemek yemek, iyi su, mutedil cihet ve sa'yi vücudun temizliği. Ev dâhilinde sıhhi temizlik. Muzadinafın mevaddeden istifade. Süprüntülüklerin sıhhi bir surette muhafazası ve def'i, mikroplara karşı her hususta mücadele, sivrisineklerin evlere girmesine karşı tedbirler. Sinek, pire, bit, tahtakurusu ve sivrisineklere karşı mücadele.

Belediyelerle teşrik mesai: belediye tek hıfzı sıhha ya ait tembihlerine harfiyen riayet. Yollarda ve araba, şimendifer, tramvay, tünel, vapur gibi yerlerde tükürmemek, sara hastalık zuhurunda hemen ait olduğu memurlara haber vermek.

İtfaiye teşkilatının ehemmiyeti – yangınlara karşı evlerde ve haricinde tedbirler. Kibrit ve lamba ile oynamamak. Ocakları sık sık temizlemek, ağaçlık yerlerde ateş yakıp bırakmamak. Mangal ve sobalara dikkat etmek.

Sokaklar ve umumi caddeler: - sokak ve umumi caddelerin inşası. Tamir ve muhafazası. Yaya kaldırımlarının faidesi: sokak ve caddelerin tenviri, temizliği, sulanması, kışın kar ve çamurun temizlenmesi, sokak ve cadde kenarlarında ağaç dikilmesi, sokaklara isim, evlere numara konulması.

Sokak ve caddelerin iyi bir halde muhafazası için çocuklara tevcih eden vazifeler. Sokağa meyve kabuğu, kâğıt ve süprüntü atmamak. Sokak ve caddelerdeki ağaçlara dokunmamak, evlerin önünü temiz tutmak, sokak ve caddelerde oyun oynamamak.

Halkın tenzihine hizmet: halkın tenzihi ve nezih bir surette eklenmesi için belediyelere teveccüh eden vazifeler: belediye bahçelerinin, umumi bahçe, park ve tenezzüh mahallerinin faide ve ehemmiyeti. Spor ve oyun meydanları. Umumi bahçelerde ve parklarda çocuklara terettüp eden vazifeler; ağaçlara, çiçeklere, çimlere dokunmamak. Gezerken terbiye ve muaşeret usullerine riayet etmek:

Fukaraya ve muhtaçlara muavenet: fukaraya ve muhtaçlara muavenet için mevcut içtimai teşkilat. Bu teşkilata karşı vatandaşların vazifeleri.

Umumun menfaatine hadim teşkilat: - şehir suları, şehir tenvirâtı, vesaiti nakliye, telgraf, telefon, pazarlar, mezbahalar, haller. Bu gibi müessesata ve umumun menfaatine ait işlere karşı vatandaşların alakadar olması.

Vatandaşların hayatını ve mallarını himaye ve muhafaza teşkilatı: polisler, polislerin vazifeleri, polislerin vazifelerini teshil için çocuklara teveccüh eden vazifeler. Kavga etmemek, başkalarını malını tahrip etmemek- serseriyane gezmek- lüzumsuz gürültü etmemek- duvarlara yazı yazmamak- hayvanlara eziyet etmemek- fena çocuklara uymamak- tramvay, vapur gibi vesaiti nakliyede yer kapmak için başkasına eziyet etmemek- bilet mahallerinde sıra ve nöbete riayet etmek.-

İHTAR

Sayfaların seyrindeki haşiyeler sırf muallimlere mahsus olup talebe bundan mesul değildir.

BİRİNCİ KISIM

Mündericat: fert ve cemiyet- ferdin cemiyete medyun olduğu nimetler- iptidai insanlar ile bugünkü insanlar arasındaki farklar, teşarük ve tesanüt.

1. Fert Ve Cemiyet

İnsan diğer mahlûklar gibi değildir. Onun ne kuşlar gibi kanadı, ne bazı hayvanlar gibi kuvvetli boynuzu, ne aslan gibi, kaplan gibi keskin diş ve tırnakları, ne tavşan gibi koşmak için bacaklarında kuvveti vardır. Yalnız kendi zekası, aklı sayesinde bütün hayvanlara galebe çalmış yeryüzüne hakim olmuştur.

Fakat insanın şu galibiyet ve muvaffakiyeti, yalnız kendi [fertlik]in yani kendi başına çalışmasının eseri değildir. Bu mensup olduğu akraba, cemeat, millet velhasıl [beşeri cemiyet] sayesinde.

Eğer bu kadar zeki yaratılan insan; aile kurmasa, millet teşkil etmese, [beşeri cemiyet] içinde yaşamasa; dünyanın aciz bir mahlûku olurdu. Öbür hayvanların yavruları nihayet bir iki ay kadar analarının hizmet ve yardımına muhtaçtır. Ondan sonra her [hayvani fert] kendi kendini geçindirir. Hâlbuki insan böyle değildir. Bir kere altı yedi yaşına kadar mutlaka bir ana veya babanın bakımına muhtaçtır. Ana baba olmaz ise bu bakım vazifelerini ya akrabadan biri yahut insaniyetli başka bir adam; veya hükümetin açtığı [Darul-itam] lardan biri yapar. Yoksa o çocuk büyümmez, ölür veya sefil olur.

2. Cemiyetin Hizmetleri

Bir çocuğun ailesinden, millet ve hükümetten gördüğü faydalar yalnız bu kadar değildir. Altı yedi yaşında bir çocuk [cemiyet] içinde hiçbir iş göremez kendisini okutturmak ve yazdırmak, talim ve terbiye etmek, ona bir sanat bir meslek öğretmekte lazım. Bunu kim yapacak? Bir aile ne kadar zengin olsa: kendi evinde muntazam bir mektep açamaz, çocuğunu istediği gibi okutup hayat için yetiştiremez. Mutlaka çocuğunu ya vatandaş tarafından veya vatandaşın vekili olan hükümet tarafından açılmış bir mektebe vermeye mecburdur. O çocuk adam olmak kabiliyetinde ise, girdiği mektebi bitirir. Oradan çıkar daha yüksek bir mektebe girer; bu suretle ancak (beşeri cemiyet) içinde kendisine bir yer bulabilir. Eğer bunları yapmaz ise herhalde sonunda o genç sefil ve rezil olur.

3 – FERDİN CEMİYETE MİNNETTARLIĞI

Hâlbuki mekteplerde okunan ilimler, dersler, ne ailenin ne akrabanın ne de milletin malıdır. Cümlesi muhtelif memleketler âlimlerinin keşif ettikleri buldukları şeylerdir. Marifet ve sanat bir millet, bir vatan içerisinde mahpus kalamaz. Her yere yapılır ve onları herkes öğrenir. Şu halde bizim hayat âlemine girmemiz için öğrendiğimiz şeyler bütün insaniyetin [beşeri cemiyetin] müşterek malı demektir. Öyle ise; ailemizden mahallelerimizden, vatandaşlarımızdan sonra bütün insanları [beşeri cemiyeti] sevmemiz, ona karşı minnettar olduğumuzu bilmemiz lazım.

4 – İPTİDAİ İNSANLARLA BUGÜNKÜ İNSANLAR ARASINDAKİ FARKLAR

İnsan, hayvanlar içinde terakkiye müste'dikane mahlûktur. Bundan beş on bin sene evvel bir koyun bir maymun neydiyse; bugünde odur. Bunlar hayatlarında bir terakki ve tebeddül eseri gösteremezler. Hâlbuki insan böyle değildir. Her gün terakkiye doğru bir hadve atıyor. Bunun içindir ki; yaşayışça, adetçe hemen hemen dünkü adamlar, bugünlere benzemiyor.

Tarihler bize gösteriyor ki : yaşayışça,adetçe bundan bir asır evvelki insanlardan çok farklıyız hele beş bin, on bin sene evvel yaşamış olanlarla aramızda hiç benzeyiş yoktur.Bundan üç dört bin sene evvelki zamanları gözden geçirecek olursak; görüyoruz ki tarzı hayat ve o vakitler pek sade imiş, insanı mesut ve muvaffak edecek sebeplerin, vasıtaların hiçbirisi yok imiş.

O zamanlarda insanlar şimdiki gibi cemiyet, millet halinde yaşayamazdı. Üçer beşer kişi olarak ağaç kovuklarında, mağaralarda nihayet nihayet üstü ağaç dalları ile örtülü bir katlı kulübelerde otururlar, ekmek yapmasını bilmezler, Belki de avladıkları hayvanların etini çiğ çiğ yükler, daha ziyade meyve ve bazen de yumuşak ağaç kabuklarıyla geçinirlerdi.

İptidai insanlar ile bugünkü insanlar arasındaki fark

Elbiseleri, avladıkları hayvanların derilerinden ibaret idi. Bunları da bir biçime sokmayıp sade bunlara sarılırlardı. Hele muntazam ayakkabı çok zaman sonra icat edilmiştir. Birbirlerine meramlarını tamamıyla anlatabilmek için lisanları dahi olmadığından fikirlerini, hislerini, işaretlerle ifade ederlerdi. İşleri güçleri üzerlerine hücum eden vahşi hayvanlarla uğraşmak idi. Çok zaman sonra aileler kendilerini yırtıcı hayvanların pençesinden kurtarmak için başka ailelerle bir arada topluca oturmaya mecbur oldular. Böylelikle yavaş

Yavaş koy, aşiret, nihayet cemiyet, hükümet kuruldu. Bu eski hükümetlerin en büyük hükümdarlarının su bardakları bile adi ve kaba topraktan yapılırdı. Evler, binalar topraktan yapılmış birer katlı karanlık yerler idi. İçindeki eşyada kabalıkça bunlara benzerdi. Sanat, ziraat, ticaret pek iptidai bir halde idi. Seyahat ancak ağaç kütükleri içinde nehirde ve deniz sahillerinde yapılabilirdi. Zengin olmayan adamlar her şeyden mahrum idiler. Bugün ise saadet insanlar arasında taksim edilmiştir. Mesela en eski zamanlarda arabaya ancak krallar, imparatorlar binebilirdi. Sade onların sofralarında ziynet ve temizlik bulunabilirdi. Hâlbuki bugün en fakir adamlar bile o kralların arabalarından daha zarif arabalara hatta onlarca bilinmeyen otomobillere biniyorlar. Pek süslü ve temiz umumi lokantalarda yemek yiyorlar. Umuma mahsus cennet gibi bahçelerden istifade ediyorlar.

Hele bugün orta halli bir adamın evinde malik olduğu eşyaya eski zamanın en zengin hükümdarları bile malik değildi. İnsanlar fikirce, ilimce terakki ettikçe [buhar, elektrik, mıknatıs gibi] tabii kuvvetlere hakim oldular, bunları kendilerine hizmetçi yaptılar, bu sayede derki zamanımızda insanlar (tayyare) ile kuş gibi havalarda uçuyorlar, tahtel-bahirler sayesinde denizlerin dibinde yürüyorlar, vapur, şimendifer, otomobil vasıtasıyla eski devirlerde aylarca zaman içinde kat edilemeyen mesafeleri bir iki günde alabiliyorlar. Bir küçük motor ile fabrikalarda yüzlerce makineleri bir anda işletiyorlar. Cennet gibi evler, köşkler yapıyorlar. Dünyanın bir ucundan diğer ucuna bir saniyeden daha az vakit içinde haber eriştiriyorlar. Telefonlar birbirinden çok uzakta bulunanları derhal konuşturuyorlar. Bugün Paris'te verilen konseri Amerika'da oturan bir adamın dinleyip eğlenmesi mümkün bir hale gelmiştir. Ziraatın, ticaretin, seyahatin esasları büsbütün değişmiş, her şey için bir kolaylık bulunmuştur. Yazı bile zamanımızda ekseriye kalemle değil makine ile yazılıyor.

Evvelleri yelken gemileriyle deniz seyahati bir tehlike, bir azap iken zamanımızda içinde bahçesi, tiyatro ve sineması, matbaası, kütüphanesi, hamamı mevcut olan mükellef vapurlar ile yapılan seyahat, adeta bir zevk veriyor, saadet oluyor. İşte bunlar hep ilim ve fen sayesinde olmuştur. Biz ne bahtiyarız ki bu derece terakkinin hâsıl olduğu bir asırda dünyaya geldik. Bundan dolayı bizden evvel dünyaya gelip bizim saadetimiz için bir çok şeyler icat eden adamlara karşı hürmet ve minnettarlığımızı göstermeliyiz, şu saadet vasıtalarından istifade ettikçe bizde bizden sonra yaşayacak olanlara faydalı yadigârlar bırakmaya çalışmalıyız.

Eğer istikbal için çalışmazsak atalara karşı küfranı nimette bulunmuş oluruz

ÇÜNKÜ ASRIMIZ ÇALIŞMAK ASRIDIR.

Demircinin öğüdü

Kalk gidelim .. – Hayır, oğlum, şimdi benim iş vaktim,
Balı ben daha ocaktaki demirleri dökmedim
Mavimtırak alev saçan ocağımın önünde,
Şu ak kızıl demirleri dökmek lazım bugün de ,
Yalan değil, bu dünyada cennet gibi yerler var,
Lakin ekmek kazananlar bunda bir tat duyarlar.
Yoksullara bir cehennem gibi gelir her bucak,
Onun için benden sana öğüt olsun çalışmak.

Evet, yavrum bu dünyada sefa sürmek istersen
Sende örsün hakkını ver. Kolda kuvvet varken.
İş başında biri sana kalk gidelim deyince,
Ona deki: bırak beni şimdi benim iş vaktim.
Ocağımdan başka, yerde benim yoktur ümidim.
Önce çekiç, alın teri: ondan sonra eğlence.

Mehmet Emin

Altını Doğuran Ziraattır.

Altın! Altın!

-Hayır, kardeş: Sen bu fikri değiştir!
Altın devri çoktan geçti; şimdi demir devridir.
Divanedir o tenebbül ki: demirlere hor bakar.
Ondan sonra gece gündüz altın diye sayıklar.
Şu gördüğün hakir şeyler; tohum, öküz, bel, orak,
Senin asıl adamlığın bunlar ile olacak.
Bunlar saçmış, bunlar saçar her ocağa bereket,
Sen bunları şu dünyada her şeyden çok takdis et!
Eğer biri elindeki sabanını isterse
Ağırınca işte altın! Onu bırak! At! Derse
Buna asla tamah etme, el uzatma sakın sen!
Çiftçi olmak büyük şeydir, ekin yurdu şenletir.
Saban aziz bir alettir; alın teri bir zevktir.
Sen bu zevki bulamazsın, başka yolda gidişten!

6 – TEŞARÜK VE TESANÜT

Öncede söylemiştik. Şu hayat âlemde yalnız başına hiçbir iş göremez, muvaffak olamaz. Mutlaka başkalarının sa'yine, ilmine, fikrine, parasına, mirasına muhtaçtır. İnsan hayatında muvaffak olmak için başkalarıyla sa'yini, sermayesini birleştirmeli, teşrik etmelidir.

Bugün medeni memleketlerde en küçük işten en büyük işlere varıncaya kadar hepsi, bir takım adamların sa'yi ve ilimlerini, sermaye ve fikir ve akıllarını birleştirip birlikte

alışmaları sayesinde meydana gelmiştir. Eğer insanlar arasında [teşarük] yani birbiriyle şerik olmak ve [tesanüt] yani birbirine yardım etmek usulü mevcut olmasa idi, bugün gördüğümüz, istifade ettiğimiz mühim şeylerin hiç birine malik ve şahit olamazdık.

Teşarük ve tesanüt sayesinde ki: bankalar açılır, şimendiferler, vapurlar yapılır fabrikalar tesis olunur. Yoksa bir adamın ne aklı ne de sermayesi böyle mühim işleri başarmaya müsait değildir. En zengin bir adam bile sermayesini işletmek, kazancını toplamak için mutlaka başka adamların himmetine, gayretine muhtaçtır. Bugün her ne görüyor isek, hepsinde mutlaka beş on kişinin müşterek sa'yerinin eseri vardır. Mesela: küçük bir dikiş iğnesini ele alalım, yahut hayalimizle fabrikasını gezelim: görürüz ki :

Amelenin biri iğnenin demirini keser, öteki bunu matkaptan geçirerek düzler, bir üçüncüsü ucunu sivriltilir, daha öteki bir amele deliğini deler, bir beşinci amele de bunları kutuya istif eder... Bir de bakarız ki: beş on dakika içinde bir kutu dolusu dikiş iğnesi yapılmış! Hâlbuki: yalnız başına bir amele sabahtan akşama kadar tek başına çalışsa ancak bir ikisini yapabilir.

Çünkü her amele için yer ve makine değiştirmek ettiği gibi o adamda demiri kesmekte, düzlemekte, sivriltilmekte, düzlemekte, istifte becerikli olmayacağından her işi ağır ağır yapmaya mecburdur. Halbuki: yukarıda dediğimiz tarzda, iş bölümünde yani [taksimi ağmale] de bu zorluklar yoktur.

Makine değiştirmek mecburiyetinde olmayan ameleden her biri kendi işinde maharet peyda etmiş olduğundan her iş süratle ve kolaylıkla görülür. Teşarük ve tesanüte mektep de iken alışmalıyız. Hayat atılınca bizimle çalışabilecek vatandaşlarla birleşip yapacağımız işi aramızda taksim birbirlerimize yardım etmeliyiz.

Bugün devletler bile tek başına kalmaktan çok zarar göreceklarını bildiklerinden başka devletlerle ittifak yapmak mecburiyetini duymaktadırlar. Artık devletler birbirleriyle teşarük ve tesanüte muhtaç olursa; bu lüzum fertler için daha ziyadedir, zaruridir.

İnsanlar medeniyette ne kadar ilerlerse; fertleri arasında teşarük ve tesanüt o derece kuvvetli olur. İptidai milletlerde bu ihtiyaç kendisini his ettiremez. Çünkü onlarda sanat ve ticaret fikirleri yoktur. Bir memlekette bir millet arasında ticaret fikri ne derece genişlerse teşarük ve tesanüt kaidesi o mertebe esaslaşır. Demek [teşarük ve tesanüt] medeniyetin lüzumundandır.

Ticaret

Şu zamanda milletler ruhu olan ticaret,
Niçin, niçin yurdumuzda bir tekâmül görmesin?
Bir zamanlar kâinata korku saçan bu millet
Neden bugün ticarete büyük bir nam vermesin?
Kardeşlerim, yaşamayı isterseniz geliniz,
Hep beraber çalışıpta birer tacir olalım
Ah birazda tutsun silah tutan eliniz
Haydi, gelin şu millete biz ön ayak olalım.
Şu asırda Türkler için zengin olmak demektir.
Zengin olmak kardeşlerim tacir olmak demektir.
Hep zenginler fakir olan insanları ezerler,
Ticaretsiz bu vatanda ya inciler gezerler.
Ey Türkoğlu şu talihsiz vatan ki seversen
Gururlanan düşman ki mahıv eylemek istersen
Sen tacir ol, çünkü şimdi ticaret bir necattır.
Tacir olmak en sevimli en tatlı bir hayattır.

İKİNCİ KISIM

Mündericat: hak, vazife ve mesuliyet, hayır, şer, fazilet, rezilet.

7 – HAK, VAZİFE, MESULİYET

İşte size üç kelime ki: manaları ayrı ayrı olduğu halde neticeleri itibariyle birbirinden ayrılamaz. [Hak] insanın kendisine ait olan husustur: daha doğrusu hak, insanın işlemesine salâhiyettar, mezun olduğu şeylerdir.[Vazife] insanın gerek nefesine, gerekse başkalarına karşı yapmağa yahut yapmamağa mecbur olduğu işlerdir.¹[Mesuliyet] yapılan bir hareketten dolayı sorgu, sual karşısında kalmak ve icabına göre ceza görmek demektir. Şimdi size bu üç şeyin [

¹Şu tarife dikkat edecek olursak, isterse nefsimize, isterse başkalarına karşı olan vazifemizin biri [yapmak] dan diğeri [yapmamak] dan ibaret olarak iki kısma ayrıldığını anlarız. Hangi işleri yapmağa mezun ve memur, hangilerini yapmamağa mecbur bulunduğumuzu bize vicdanımız yani [aklı selimimiz] gösterir. Hayvanlarda muhakeme-i akliye olmadığından onların insanlar gibi türlü türlü vazifeleri yoktur. İnsan aklı selim sahibi bir mahluk olduğundan kendini bilir ve düşünür. Hangi işlerin faideli, hangilerinin zararlı(sayfa 24) olacağı evvelden kestirebilir. Onun için şeraitin, kanunların, ilim ve ihtilafın [yap!] dediği şeyleri yapmaz ise veya bunları [yapma!] dediklerini yaparsak mesul olur. Mesuliyet ise [vicdan mesuliyeti] ve [maddi mesuliyet] namıyla türlü olabilir. Vicdan mesuliyeti; mesela yalan söyleyen veya büyüğüne karşı hürmetsizlik gösteren bir adamın sonradan duyduğu gönül azabıdır. Maddi mesuliyet ise vazifenin ihmal veya su-i istimal edilmesinden dolayı kanunun tayin eylediği muhtelif cezalardır.

hak, vazife ve mesuliyetin] nasıl birbirine bağı olduğunu birer misal ile anlatalım: Mesela: ben hükümet dairesinde bir memuriyetteyim. Ay başı gelince: hükümetten çalışmama mukabil bağlanmış olan maaşımı istemek ve almak benim [hakkım]dır. Hükümet bu hakkımı tanımakla beraber buna mukabil bir takım işler havale edebiliyor. Bunları vakit ve zamanında yapmak da benim [vazifem]dir. İşte görülüyor ki: [hak] ile beraber[vazife] de başlıyor.

Şu halde ben vazifemi vakit ve zamanıyla ve hakkıyla yapmazsam hemen [mesuliyet] karşımıza çıkar. Yani ihmalciliğimin vazifemi su-i istimal etmekliğimin derecesine göre hükümet maaşımı keser veya beni memuriyetimden çıkarır veya hapis ettirir. Demek [vazife] hakkı, [mesuliyet] de vazifeyi takip eder.

Başka bir misal daha söyleyelim:

Ben hükümete vergi verdiğim, istediği zaman askere gittiğim, bütün kanunlara hürmet ve itaat eylediğim için [vatandaşlık] hakkına malikim. Bu vazifelerine karşı bende hükümetten bir takım [haklarımı] istemeliyim. Mesela: oturduğum mahallenin kaldırımlarının düzgün olması, geceleri mahallemiz sokaklarının lambalarla aydınlandırılması, çocuğumun okuması için mektepler yapılmasını, malımın

Canımın, namusumun – polis, jandarma ve beklide asker ve mahkemeler vasıtasıyla muhafaza edilmesi her zaman hükümetten istemek hakkımdır. Çünkü ben bu hakka malik olmak için hükümete karşı vazifelerimi tamamıyla yapıyorum. Eğer benim bu vazifeleri yapmakta kusurum, hilem, ihmallim varsa beni mesul etsin, cezaya çarptırsın. O da kendisinin hem hakkıdır, hem de vazifesidir.

İşte medeni, iyi tahsil ve terbiye görmüş olan adam: hem kendi tabii ve kanuni haklarını bilir ve onu istemekten, aramaktan çekinmez. Hem de bu haklara karşı yapmağa mecbur olduğu vazifelerine sadık olur, mesuliyeti bir dakika gözünün önünden kaçırılmaz.

İyilik, Doğruluk

Kar yağar, fırtına rüzgârlı soğuk;
Diyor köprüde bir yavru çocuk.
Akşam olmuş bu çocuk nerde yatar?
Kim bilir beklide bir ananesi var.
Kim bilir ananesi belki ölecek,
Bu çocuktur ona kuvvet vererek
Bekleten yastığı üstünde... Fakat
Akşam oldu; ezanı geçti saat

Yine hiç yok ona bir el uzatan,
Olmuyor belki gecelerde bakan.
Titriyor, göğsüne karlar doluyor.
Uzanan elleri artık dövüyor
Verin ey zengin olanlar! ki yazık
Ona bir ömre değer on paracık
Çocuğun buz ki olmuş eline
Bir bakır parçası düşmüştü hele
Baktı bir kere şaşırdı bakıra
Çünkü önlük değil altındı para
Çok görürken fukaraya parayı
Kim verir talihi yüksek lirayı

‘ küçük hikâye ’

Dedi: <<elbet bunu dalgınlık ile
Verdi, lakin ona verse mi yine?
Kaçmış olsam arayıp nerde bulur?
Verem lakin o hayırsızlık olur>>
Daha çok kıymeti var altından;
Değişilmez paraya bir vicdan;
Gitti seslendi !- beyim baksanıza!
Liradır verdiğiniz şimdi bana >> .
Bu adam pekiyi bir zengin imiş,
Çocuğun kalbini takdir etmiş,
Olacak ki, senin olsun o para>>
Diye bahşetti. O kıymetli lira
Bir sıcaklık vererek sinesine
Koşuyor şimdi çocuk ananesine...
Belki on beş sene geçti aradan;
Nice bin şekle koyar arzı zaman
O çocuk bir lira sermayeyle
Bir böcekthane getirmişti ele
Yaparak halis ipek yapraktan
Eli altın çıkarır topraktan
Bir gün iflas ediyor bir zengin
Ona vaktiyle bir altın verenin
Talihi tersine dönmüş batacak.
İşitince bunu mahzun olarak
Koşuyor yardıma vicdanlı çocuk
İşte! Hakkı ödemektir ululuk
Doğrular haklı olan şeyi tanır
Doğruluk yapmayan insan utanır

İbrahim Alaaddin

8 – HAYIR VE ŞER – FAZİLET VE REZİLET

Hakkımızı tanımak, vazifelerimizi iyi yapabilmek, mesuliyetten kurtulmak için insanın hareket ve fiillerinden hangilerinin hayırlı hangilerinin şerli daha doğrusu [fazilet ve rezileti] neler olduğunu bilmemiz lazım gelir.

İnsandan üç türlü fiil sadır olur. Bunlar ya (fazilet) yani hayırlı, ya (rezilet) şerlidir. Yahut ki: (mübah) yani ne hayır ile ne de şer ile münasebeti vardır. [gezmek, oturmak, uyumak gibi] insanın başkalarına zarar vermemek şartıyla- gerek kendi nefsi, gerekse başkaları için yaptığı her faideli iş hayırlıdır, faziletten madüttür. Fukaraya sadaka vermek, düşkünlere yardım etmek, birinin hayat ve namusunu kurtarmak için fedakârlıkta bulunmak. Büyüklere karşı hürmet ve riayet, vatandaşlara karşı muhabbet göstermek, sözünde durmak, vaadini yerine getirmek, vazife hususunda titiz olmak, millettaşların menfaati için bir çeşme, bir mektep, bir hastane yaptırmak, yetim, öksüz bir çocuğu okutup adam etmek, yalan söylememek, hızsızlık etmemek, kimsenin zararına çalışmamak, kanunlara riayet eylemek, aileyi sevmek... hep birer hayırlı iştir, hep birer fazilettir.

Bunları yapanlar hem gönül azabı [vicdan ızdırabı] çekmezler, hem de her zaman herkesten hürmet ve emniyet görürler. Mesuliyetten kurtulurlar, bu sayede rahat bir ömür geçirmiş olurlar. (şer) yani (rezilet) denilen şeyler ise tamamıyla yukarıda söylediğimiz fiillerin aksi olanlardır. Bundan hem o fiili yapan adam, hem de başkaları er geç zarar görürü ve derhal mesuliyet onun yakasına yapışır.

Dünyada her söylenen yalan, her yapılan hırsızlık ve namussuzluk; mutlaka meydana çıkmaz ümidiyle yapılır. Hâlbuki şimdiye kadar gizli kalmış, meydana çıkmamış hiçbir fenalık yoktur. Eğer böyle olsaydı mahkemeler yalnız [cürm-ü meşhut] lar[1] ile uğraşırdı. Hâlbuki her fenalık pek az zaman sonra meydana çıkar, faili de evvela mahkemeyi sonra hapishaneyi boylar.

Bizim kendi hükümetimiz tebaasından olduğumuz için bizim kendi haklarımızın yerini bulmasına çok dikkat eyler. Lakin Allah göstermesin, memleketimize ecnebiler musallat olacak olursa onlar hiçbir hakkımızı tanımazlar. Bunu vukuat bize o uğursuz mütareke devrelerinde pek acı bir surette gösterdi. O günleri unutmamak için size milli şairlerimizden birinin o zamanları hatırlatan bir manzumesini aşağıda zikredeceğim:

HALUK'UN VEDA'I

Sen tren, ben vapurda pür-temkin
Atılırken— sen İskoç illerinin
Sisli, yağmurlu, karlı buzlu, fakat
Cidd ü himmet, vakaar ü hürriyet
Dolu peyguule-i temeddününe,
Bense nâzendeBosfor'un köhne,
Köhne, âvâre, bî-haber, bî-zâr,
Belki cennet kadar tarâvet-dâr,
Fakat âlûde-yikelâl ü kesel
Bir kenarında münharif, muğfel
Bir hayatın firâş-ı uzletine,
Ne düşündüm, bilir misin? Su nine,
Su sahi toprak, en sonunda... yazık,
Bunu benden mi duymalıydın!.. Arık
Ve bakımsız harap olup gidecek.
Acı şeyler, Halûk, fakat gerçek!
Hani bir gün seninle Topkapı'dan
Geliyorduk; yol üstü bir meydan,
Bir çınar gördük; enli, boylu, vakur
Bir ağaç; hiç eğilmemiş, mağrur
Koca bir gövde; belki altı asır,
Belki ondan da fazla, dalgın, ağır,
Kaygısız bir ömür sürüp gelmiş;
Öyle serpilmiş, öyle yükselmiş,
Ki civarında kubbeler, damlar
Sert eser secde-gîr-i istiğfar —
Onu haşyetle seyreder gibidir.
Duyulan hep onun menâkıbidir,
Görülen hep odur uzaklardan;
Bu mehâbetli gövde çırpıplak,
Ne yeşil bir filiz, ne bir yaprak...
Kuruyor; âh, pek yazık! Su derin
Serha böğründe belki bir hain
Baltanın, bir gazaplı yıldırımın
Zehridir... Söyle, ey çınar, bağrın
Hangi odlarla yandı? Hangi siyah
Kurt içinden kemirdi? Hasta, tebâh,
Seni kim şimdi bağlayıp saracak?
Kim şifalar verip de kurtaracak?
Su dönen kargalar basında senin,
Söyle, bunlar mıdır zehirleyenin?

Söyle, ey muzdarip vatan, bildir:
Çektiğin hangi kanlı seyyiedir?
Bu geçit iste böyle dar, mu'vec;
Ey şetaretli yolcu, sen yürü, geç.
Sen bu menhelde kalma, sıçra, atıl,
Bir ziya kârbânı bul ve katıl.
Gez, dolaş, kainat-ı efkârı,
— Daima önde, daima yukarı! —
Pür-tehalük, hayat ü kuvvetten
Ne bulursan bırakma: sanat, fen,
İtimat, i'tinâ, cesaret, ümit,
Hepsi lâzım bu yurda, hepsi müfît.
Bize bol bol ziya kucakla, getir:
Düşmek etrafı görmemektendir.
Elveda, ey sevimli yolcu!
Gecen, Gündüzün daima yüzün gibi sen,
Rûh-ı safın kadar beşüş olsun;
Geçtiğin yer çiçek, çemen dolsun..
Elveda, ey şerefli yolcu! Hayat
Bir karış yol; fakat şüûn, akabât
Onu her gün biraz büker, uzatır.
Ey şetâretli yolcu, gün kısadır,
Gece ba'zanmahûf olur; lâkin
Sen cesur ol, gayur ol. En sakın
Yolculuk uykudur. Büyük kuşlar
Yenecek dalga, yok, kasırga arar.
İste bir yol ki hep çakıl ve diken;
Geçeceksin yarın bu yoldan sen...
Geçeceksin, ayakların yorgun,
Ellerin serhaserha, bağrın hûn,
Fakat alnın açık, yüzün handan,
Gözlerin ufka feyz ü nur akıtan
Bir tecelliye müncezib, meshûr...
Sen koşarsın, o tayf-ı nur-â-nur
Yaklaşırken uzaklaşır; çılgın
Bir tehalükle sen kucaklarsın,
O kaçır; kolların açık, meshûf
Atılırsın; o tâ uzakta mahûf
Bir dikenlikte gizlenir ve güler;
Sen koşarsın, kırık, ezik, muğber,

Ellerin serhaserha, bağrın hûn;
Büsbütün teşne, büsbütün yorgun.
Sen yoruldukça yol uzar, artar;
Çalı dişler, tas ağrıtır, yırtar;
Çırpınır her dikende bir parçan...
Yine sen, pür-emel, önünde uçan
O esiri hayali kapmak için
Atılır, yırtılır ve inlersin.
Varsın uçsun, bugün değilse yarın
O senindir, mükedder olma sakın.
Koşan elbet varır; düşen kalkar;
Kara tasta su damla damla akar,
Birikir, sonra bir gümüş göl olur;
Arayan hakkı en sonunda bulur...
Bunu hürmetle dinle; mazinin
Bu derin seslerinde bil ki senin
Bütün âtî-i sâkitin yasıyor.
Oku hep ser-nüvist-i âlemi, sor
Bütün esrâr-ı istifasından.
Sana, bak, nevi'ninbakaasından
Bahsederken beser ne anlatacak:
Yasamak hak, yaşatmamak... o da hak.
Âdem evlâdı bıkmamış cidden
Ne ezilmek, ne hakkı ezmekten.
Duymamış hiç bu iste yorgunluk;
Bir tesekkî, hemen tokat, yumruk.
Yumruk elvermemiş, topuz vurmuş;
«Hak!» diyen ağzı tasla susturmuş.
O da kâfi değil, bugün karalar
Ve denizler zehirli kumbaralar,
Bombalar, güllelerle mâl-â-mâl.
Biraz âciz misin, zebun musun, al
Bir tokat, bir topuz, ya bir gülle;
İşte hakkın... Fakat güzel belle:

Sen de bir gün, cihan bu, kendinden
Daha âciz biriyle istersen
Aynı dilden tekellüm eylersin;
Sen de en gür belâgatinle sesin
Çıktığı, yettiği kadar gürler
Ve yakarsın... Semada şimşekler,
Yıldırımlarla aynı dersi verir:
Bütün âlem esir-i kuvvettir.
Buna razı değil ukuul, elbet
Haktadır, haktır en büyük kuvvet.
Dün sönük titreyen bu sübhe yarın
Bir müsa'sa' hakikat... Ey yarının
İnkılâp ordusunda çarpışacak
Kahraman, öğren iste kuvvet = hak!
Ve bu düstûr elinde, bî-pervâ
Yürü, dünyayı fetheder bu liva.
Düne bir kerre bak: düşen, kalkan,
Hep delilinde haklı; hakkı yakan
Yine haktan alınma bir su'le;
Hakka bas kestiren kılıçta bile
Parlayan hak... Fakat senin kılıcın
Hakka sıyrılmasın, ya çarpılsın!
Beklerim bir zafer esasen ben
Kılıcından ziyade kalbinden.
Ey Bizans'ın çürük, sukuut-âlûd
Kollarından, pür-istiyâk-ı suûd,
Sıyrılan yolcu, bakma arkana hiç;
Seni bir lâhza etmesin tehyiç
Onun ahlâkı solduran nazarı.
—Dâima önde, dâima yukarı!—
İste fermân-ı azm ü pervâzın.
Uç git, eflâk-i sun'ui'câzın
Bütün etbâk-ı sârikında dolaş;
Koş geç, Arş'ı atla, Sidre'yi aş,

Gör ne var maverada ibret-hîz,
İ'tilâ; —ictirâ;— daha ikiz...
Topla, fırlat ne varsa, tas, iğne,
Su muhitin ser-i rehavetine.
O biraz belki canlanır, ve senin
Zahmetin, himmetin, ve fazlın için
Koyar elbet vatan, bu hasta nine
Bir sıcak buse terli nâsiyene!.

Tevfik Fikret

9 – HAK VE VAZİFEMİZ [NEFSİMİZE, AİLEMİZE, MİLLETİMİZE, BEŞERİYYETE KARŞI]

İnsanın umumi ve tabii bir takım (hak) ları olduğu gibi içtimai, milli, siyasi olarak bazı hakları da vardır. Mesela umumi bahçelere, sinema ve tiyatrolara girmek, müsamerelerde bulunmak, istediğim yere seyahat etmek hakkını haiz olduğum gibi devlete karşı olan vazifelerimi ifa etmiş ve lazım gelen evsaf ve mahiyeti haiz bulunmuş olmak şartıyla memur, zabıt olmak, mahalle, belediye meclisine, millet meclisine aza intihap etmek, oralara aza intihap olunmak, intihap ettiğim mebuslarla karşı karşıya memleketimin dertlerini, ihtiyaçlarını ona söylemek. Herhangi işimden dolayı arzu-hal ile hükümete müracaat ederek (hakkımı) istemek, herhangi bir memurun gördüğüm fenalığı hükümete haber vermekte benim hakkımdır.

İnsani vazifeler

Şahsi vazifeler

Dini vazifeler

Cismani vazifeler

Ruha ait vazifeler

Şahsa ait olmayan vazifeler

Aile vazifeleri

İnsani vazifeler

Medeni vazifeler

(Hak) böyle türlü türlü olduğu gibi (vazife) lerimizde birkaç kısma ayrılır. Mesela benim her şeyden evvel kendi nefsim'e karşı, sonra aileme karşı, daha

Sonra millet ve vatandaşlarıma karşı ve nihayet beşeriyete yani bütün insanlar karşı [yapmak] veya [yapmamak] suretiyle bir takım vazifelerim vardır ki, her birinin ardında birçok mesuliyetler mevcuttur.²

Acaba nefsimize karşı ne gibi vazifelerimiz vardır?

Bunu biraz düşünmekle kendi kendimize bulabiliriz. Serbest ve mesut bir hayat yaşamak için en evvel vücudumuzun kuvvetli, sıhhatli olması lazımdır. Hastalıklı illetli olursak ne kendimize ne başkalarına faideli olamayız. Bil-akis kendimizin her gün azap çekmemizden başka ailemizin de başına bela olamayız. İnsan ne kadar zengin bir aileden olursa olsun mutlaka çalışmaya borçludur. Şöyle ki:

Görünüşte herkes kendi nefsi, menfaati için çalıştığı zan olunabilir. Hâlbuki öyle değildir. Her ferdin çalışmasından az çok başka insanlarda faide görür. Öyle ise başkalarının çalışmasından ben faide gördüğüm halde benim çalışmamdan başkaları ne için faide görmesin? Şu mütalaaya göre vicdanım beni çalışmağa mecbur eder.

Çalışmak ise; ancak sağlam bir vücut, sağlam bir dimağ [kafa] ile olabilir. Meşhur misaldir: Sağlam bir dimağ, ancak sağlam bir vücutta bulunabilir! Öyle ise vücudumuzun kuvvetli olması için ne yapmalıyız?

Bunun için aşağıda söylediğimiz sözleri tutmalı, bunları unutmamalı.

1- Yemekte, içmekte, yatıp kalkmakta, çalışmakta i'tidala riayet etmeliyiz. Yani vücudumuzun beslenemeyeceği derecede az, nede midemizi doldurup şişirecek kadar ziyade yemeliyiz.

2- Kezalik ne vücudumuzun muhtaç olduğu İstirahatı verecek derecede az, nede bizi tembelliğe alıştıracak mertebede çok uyumalı ve çalışmalıyız.

3- Vücudumuzun bazı kısımlarını kuvvetli yapmak için ara sıra idman ve [jimnastik] yapmalı güzel havalarda kendimizi yormayacak kadar yaya olarak yol yürümeli ve daima iyi, saf hava almalıyız.

²İnsanın birde halkına karşı bazı vazifeleri müdahaleye ı [ameli ve itikadı] vardır ki buna kimsenin müdahaleye hakkı olmayıp kul ile Halik arasında cereyan eder. Vezaif-i diniye bahsi pek uzun ve müstakil bir mebhas olduğundan bittabi buraya idhal edilememiştir.

4- Vücudumuzu temiz bulundurmaliyiz. Çünkü her türlü hastalıklar pislikten ileri gelir. Temizlik ise mutlaka her sabah elimizi, yüzümüzü, ayaklarımızı bolca su ile yıkamak, dişlerimizi ovup temizlemek, sık sık çamaşır değiştirmek, haftada bir kere olsun tırnak kesmek, elbiselerin, oturlan, yatılan, çalışılan, yerlerin temiz olmasına dikkat etmekten ibarettir.

5- Terli iken rüzgâra karşı oturmak, soğuk su içmek, dondurma yemek, büyüklerin muzır dediği şeylere ehemmiyet vermemek insanı hasta eder. Vücut kuvvetten düşer, beklide insanı bu yüzden hayatını kayıp eder.

10 – BİR MUHAKEME

Geçen dersteki desturları öğrendikten sonra şimdi: ihtimalsiz dersiniz ki, mademki vücut benimdir; onun kuvvetli veya zayıf olması bana aittir. Buna kim ne karışır?

Küçük efendi; sizin bu düşünceniz doğru değildir. Bakınız size ispat edeyim.Evvela – hastalıklı, murdar kılıklı, eli yüzü kirli bir adamdan herkes iğrenir, öyleleri ne meclislere ne müsamerelere davet ve kabul olunur, nede gittikleri yerlerde kimseden hürmet görürler. Halbuki, insan ekmeğe muhtaç olduğu kadar başkalarının da hürmet ve muhabbetine muhtaçtır. İkinci derecede: marazlı, pis murdar adamlar, pek az yaşarlar. Yaşadıkları zamanı da eziyetle geçirirler. Bundan başka şurasını hatırd tutmalıyız ki: İnsan yalnız kendi kendisinin malı değildir. Hayatında baba ve anasının, hatta atalarının birer hakkı, iştiraki vardır.Daha ileri giderek denilebilir ki: yalnız ailesinin de malı değildir. Belki binlerce insanların kendi üzerinde birer hakları vardır. ³binaen aleyh onlarında malıdır.

Bir kere düşünelim, yediğimiz bir parça ekmek. Ekmek halini alması için geçmiş zamanlarda yaşamış veya bugün yaşamakta bulunmuş olan yüz binlerce adamların birçok emeği geçmiş, fikri, ilmi, hizmetini sarf olunmuştur.[1] Tarlayı sürececek, ekini biçecek, aletleri maden halinde çıkarıp işleyen, alet haline koyan adamlardan tutunda değirmeni icat eyleyen, buğday ekip biçen , anbara , değirmene , oradan fırına götüren, ekmeği yapıp satan adamlara varıncaya kadar acaba kaç kişinin emeği, hizmeti, himmeti geçmiştir?

³Her fert hakikat halde kendi ebeveyninin değil: mensup olduğu ırkın yani bütün ecdadının evladıdır. (Hükamadan biri)

Çiftçi

Hâlbuki: biz yalnız bir lokma ekmeğe değil; daha nelere muhtacız ki: bunların hepsi de öyle birçok insanların say'ı ve gayretlerinin eseri olarak meydana gelebilmiştir.

[1] Akvamı idare eden dirilerden ziyade ululardır. (Hükamadan biri)

Demek benim hayatımın üzerinde yüz binlerce adamların hakkı ve emeği vardır. Ben nasıl olurda başkalarından bu kadar faideler gördüğüm halde çalışıpta başkalarına faideli bir iş görmeyim? O zaman bütün beşeriyete karşı küfranı nimet etmiş olurum. Öyle ise bende çalışıp insanlara faideli işler görmeliyim çalışmak içinde vücutça kuvvetli bulunmalıyım. El hâsıl: marazlı, pis ve kirli adamlar; ne Cenabı Hakka karşı vazifelerini yapabilirler.

Nede dünyanın zevklerinden, saadetlerinden bir lezzet alabilir. Böyleleri acınmağa layık mahlûklardır. Her insan ne kadar çalışırsa çalışsın yine cemiyet-i beşeriye için kuvvet menbağıdır. O bilerek bilmeyerek beşeriyete hizmet eder.

11 – RUHUMUZA AİT VAZİFELER:

İnsanın kendi nefesine karşı olan vazifesi iki türlüdür: biri cismaniyete yani bedenine, diğeri ruhuna yani fikrine aittir. [Cismani vazifeler] namı verilen bedene ait vazifelerimize geçen derslerde öğrendin. Şimdi de [ruhi veya manevi vazifeler] denilen, yani ruhumuza ve fikrimize karşı olan vazifelerimizi gözden geçirelim.

Bunu da biraz düşünmekle kendi kendimize bulabiliriz: Evet; bir insanın yalnız vücudunun sağlam, kol ve bacaklarının kuvvetli bulunması, onun hayatta mesut olmasını icap

ettirmez. Ruhumuzu, fikrimizi de terbiye etmeliyiz ki: tam bir insan gibi insanların huzuruna çikalım, aralarına kabul olunalım. Yoksa hiçbir yerde ne yüz buluruz, nede kimseden ufacık bir iltifat görürüz. Öyle ise: Ruhumuza, dimağımıza karşı olan vazifelerimizi nasıl yapabiliriz.

Bu iki suretle olur: ilim tahsil etmek, irade kuvvetimizi terbiye eylemek. Biz küçük iken babalarımızın, annelerimizin himmetiyle mektebe gideriz, orada iptidai ilimleri öğreniriz. Lakin bu kadar çok malumat hele bu asırda asla kâfi değildir. Hiç olmazsa < lise > tahsilini bitirmeliyiz. Ondan sonra durmayıp okumalıyız, cihanda neler olup bittiğini öğrenmeliyiz. Bugün ilim öğrenmiş bir adamın hiçbir mecliste yeri, kimsenin yanında kadru kıymeti yoktur.

Cahil bir insan bugün ne esaslı bir ticaret yapabilir, ne sanatını ileri götürebilir; nede bulunduğu meslekte terakki eder. Bugün kimin ilmi, malumat-ı ziyade ise cemiyet içinde onun mevkii, itibarı başkalarından yüksektir. Bununla beraber yalnız kafamıza birçok malumat doldurmakla da tamamıyla [insan] sıfatını kazanmış olamaz. Ahlakça da mükemmel olmalıyız. Mürebbilerimizin ve muallimlerimizin, ahlak kitaplarının bize iyi [hayırlı] dediği şeyleri yapmalı, bu şeylere karşı hürmetkâr olmalı ve onların [şer] dediği fillerden kaçınmalıyız. Hem malumatlı; hem de güzel ahlaklı olur isek; herkesin yanında itibarımız büyür. Her tuttuğumuz işte muvaffak ve neticede mesut oluruz. Buda ancak [fazilet] i [fazilet] diye sevmek, [rezilet] e [rezilet] diye nefret etmekle olur. Buna ta küçüklükten kendimizi alıştırmalıyız. Çünkü: Bir ağaç ancak fidan iken eğilebilir.

Vücuduna karşı vazifelerini yapan, ilim tahsil eyleyen bir adamın hayatta muvaffak olması için yapacağı son bir vazife daha kalıyor ki: o da; [irade] sini kuvvetlendirmek, terbiye etmektir.

[İrade] nedir?

İrade; insanda her istediğini yapmak hususunda mevcut olan bir manevi kuvvettir. Bu kuvvet her insanda bir derece değildir. Kiminin iradesi zayıftır. Kiminin ki ziyadedir. İradesi kuvvetli olanlar her işte kolaylıkla muvaffak olurlar. Hiçbir şey onların gözünü yıldıramaz. Olur ki o işi yapmaya karar versin! Böyle adamlar, karşılarına çıkan her türlü müşküleri, zorlukları kırarlar maksatlarına nail olurlar.

İradesi zayıf olanlar ise hiçbir iş yapamazlar. Karşılarına küçük bir zorluk çıkınca hemen o işten vaz geçerler. Her şeyden korkarlar, vehme düşerler, ne yapacaklarını şaşırırlar. İradeyi kuvvetlendirmek için küçük yaştan beri [sebat ve metanet] in her kapının anahtarı

olduğunu tamamıyla zihnine yerleştirmek, her işte sebat ve metanet dairesinde hareket etmek, olur olmaz şeylerden korkmamak, çar çabuk me'yüs olmamak yani ümitsizliğe düşmemek. Aceleci ve telaşlı olmamaya çalışmak lazımdır.Şu kadar ki: bir işle sebat ve metanet dairesinde mücadele edebilmek için o işin meşru olması yani başkasına, millettaşlara, aileye, nefse zararlı olmaması lazımdır. Aksi halde [sebat ve metanet] değil [inat] olur ki: en kötü huylardan biridir.

FIRTINA VAR...

Varsın olsun, kıyametler koparsın.
Sen yolunda bir büyük dev adımıyla ilerle!
Durma yürü, ayakların yürümekten kabarsın,
Ölümlerden kurtulunur ileriye gitmekle...
Zıyanı yok, sendele, düş, geçitlerden uzaklaş!
Atacağın her adımla menziline koş, yaklaş;
Yürü, yürü, yarı yolda kalma, haydi ileri!..
Oh çığ o hamiş...
Görüyorum lakin bundan ne çıkar!
Sen yolunda bir büyük dev adımıyla ilerle:
Durma, yürü insanoğlu ister ise dağ yıkar.
Kayalıklar bir yol olur, bir parçacık emekle!..
Bak şu sarp, dik dağ başına; işte ayak izleri:
Bunlar bütün senden önce geçenleri gösterir.
Yürü, yürü artık yeter korkaklığın elverir..!

Mehmet Emin

12 – BAŞKALARINA KARŞI VAZİFELERİMİZ

Nefsimizden gayrine karşıda bir takım vazifelerimiz olduğunu yukarıda söylemiş idik. Bu vazifeler üç takıma ayrılır: Aileye karşı, Millettaşlara karşı, Bütün İnsanlara karşı.Şimdi bunları birer birer gözden geçirelim: [Aile] nedir?

Aile; denildi mi evvela hatıra bir ev gelir. Bu evde baba, ana, kardeşler, karı koca, bazen de amca, hala, dayı, teyze, büyük baba, büyük ana, yeğenler bulunur. Aile efradı birbirine manevi bağlar ile bağlıdırlar. Bunlardan her birinin ötekilerine karşı birer veya bir kaçar vazifesi vardır.

Aile efradından sayılanlar başka evlerde başka başka memleketlerde otursalar bile aralarındaki rabita bakidir. (Şeref) ve (Namus) ailenin müşterek malıdır. Birinin namusuna leke gelse: bütün aile efradı bundan son derece kederlenir. Halka karşı mahcup olur. Ölüm bile aile efradı arasındaki bağı çözemez. Vefat vukuunda derece derece birbirine varis olurlar. Yani onun mirasını alırlar.

İşte bu kadar birbirine bağlı olan aile efradının son derece yekdiğerini sevmesi, birbirine hürmet ve şefkat göstermesi lazımdır. Babalar, analar çocuklarının, torunlarının hayatlarına sebep oldukları onları kendilerinden ayrılmış bir parça bildikleri için ciğerparelerini şevketle severler. Beslerler, tahsil ve terbiye ettirirler, adam ederler.

Çocuklar, baba ve ana ve atalarına – hayatlarına sebep oldukları, kendilerini senelerce besledikleri, okutup yazdırdıkları, acılarına iştirak eyledikleri için – son derece hürmet, muhabbet, emirlerine itaat, hatırlarına riayet etmeye borçludurlar. Bu onlar için mukaddes bir vazifedir. Bunu yapmayan çocuklar herkes nazarında alçak ve ahlaksız olarak tanıtırlar. Kardeşler. – damarlarında aynı kanı taşıdıkları, aynı ana ve babadan doğdukları için – birbirlerini pek çok severler: küçükler büyük kardeşlere – baba ve ana nazarıyla bakar – hürmet ve muhabbet, itaat gösterirler, büyüklerde kendilerinden küçük olan kardeşlerine ana ve baba şefkati göstermelidir.

Dayılar, amcalar, teyze ve halalar yeğenlerini bir evlat gibi sever ve himaye ederler. Yeğenlerinde bunları baba ana makamında tutup ona göre kendilerine karşı harekette bulunmaları lazımdır. Terbiyeli aile çocukları, evdeki emektar, sadık hizmetçileri de aile efradından sayıp onların kalbini kıracak harekette bulunmazlar. Elhasıl; aile ocağı saadet ocağıdır.

Millettaşların birbirine karşı olan vazifelerine gelince: buda çok mühimdir. Bir millet; adeta büyük bir aile demektir. Bunlar aynı iklimde otururlar. Aynı hissi taşırlar. Aynı terbiyeyi alırlar, müşterek vatanların muhafazası, müdafaası için aynı fedakârlığı yaparlar.

Şu halde; içinde doğup büyüdüğümüz ev, nasıl bizim aile ocağımız ise üstünde yaşadığımız ve [vatan] da millet ocağımızdır. Milletin büyükleri bizim manevi babalarımız, analarımız, ağabeylerimiz, analarımız oldukları gibi bizden küçük evlatlarda kardeşlerimiz demektir. Öyle ise millettaşların hukukunu, malını, namusunu, şerefini muhafaza etmek için elimizden gelen fedakârlığı yapmalıyız çünkü ecnebilere karşı bir vatandaşın namusu, şerefî, bizim müşterek namusumuz, şerefimiz demektir. Vatanın bir köşesine bir zarar gelse, bütün

millettaşlar onun acısını çekerler. Öyle ise millettaşları sevmeli onlara hürmet, muhabbet ve samimiyet göstermeli ve yabancılara karşı birleşip aynı aile efradı gibi hürmet etmeliyiz. İnsanlara karşı olan vazifelerimiz ise çok ehemmiyetlidir. Her insanı – millettaş olsun, ecnebi olsun – kendim gibi bir insan olarak kabul etmeliyim. Onun bana yapmasını istemediğim şeyleri birde ona yapmamalıyım. Ve onun bana yapmasını istediğim şeyleri ben de ona karşı yapmalıyım. Yolu şaşırmış ise yol göstermeliyim. Çamura düşmüş ise kolundan tutup kaldırmalıyım. Bir tehlike karşısında bulunuyorsa; ona elimden geldiği mertebede yardım ve muavenet etmeliyim, aç kalmış ise kudretim olduğu halde onu doyurmalıyım. Hürriyetine haklarına, namusuna tecavüz etmeyip bilakis bu gibi mukaddes şeylere hürmetkâr olmalıyım. Elhasıl: o adama karşı terbiyeli bir aile oğlu, büyük bir milletin ferdi odlumu ispat etmeliyim.

ÜÇÜNCÜ KISIM

Mündericat: belediyeler, vazifeleri, halkın belediyelere karşı mukabil vazifeleri, kavaidi sıhhiye

13 – BELEDİYELER, BELEDİYELERİN VAZİFELERİ:

Her şehirde, mülkiye, askeriye, adliye, polis, jandarma – dairelerinden başka birde sırf o şehir ahalisinin sıhhatlerine, rahatlarına, haklarının zayi olmamasına ait bazı işlerle uğraşan bir [belediye dairesi] vardır ki: bir müdür [Reis] ile altı yedi azadan mürekkep bir meclisten ve bazı katip ve çavuş ve hademedden ibarettir.⁴

Bu meclisin azasını ahali aralarında intihap ederler. Belediye meclislerinin vazifesi pek mühim olup bir şehir ahalisi ancak belediyenin bu vazifelerini ifa etmesi sayesinde medeni ihtiyaçlarını temin edebilir. Öyle ise belediyelerin halka karşı başlıca vazifeleri ne gibi şeylerdir? Bu vazifelerin pek çoksa da başlıcaları:

⁴Belediye meclisine aza intihap olunacak olanlar ile onları intihap edeceklerde bir takım evsaf ve şeraitin bulunması lazımdır. Mesela:

Türkiye devleti tabasından olmak o daire dâhilinde oturmak sinni (yaşı) yirmi beşi geçmek, hiçbir ceza ile mahkum olmamak, hükümete az çok bir vergi vermek, Türkçe bilmek, ecnebi bir devletin himayesi altında bulunmamak, hükümete borçlu olmamak. (Ankara) ile (İstanbul'da) belediye teşkilatı diğer vilayetlerin belediye teşkilatına benzemez. Binaen aleyh bu iki şehirde tedrisatta bulunan muallimler talebeye [şehir] teşkilatı hakkında malumat vermelidirler.

< Bir belediye dairesi >

1 – Belediyeler halkın sıhhatini gözetlemek, sokakları temiz tutmak için hususi arabalarla evlerden, sokaklardan süprüntüleri toplattırır ve bunları ya uzak bir yerde yaktırarak, deniz nehir varsa oraya attırarak imha ettirir. Bu, belediyeler için en mühim vazifesidir. Çünkü ahaliden [tatbikat = temizlik] vergisi almaktadır. Halkın bu hakkına karşı kendisine de bunu yapmak vazifesi düşer.

2 – Belediyeler yalnız evlerde, şurada bulunan, süprüntüleri toplayıp imha ettirmekle vazifesini bitirmiş olmaz. Her gün bütün sokakları baştanbaşa sulatır, süpürttürür. Şehir lağımlarını, kaldırımlarını da yaptırır. Caddelerde kaldırımların kenarına ağaçlar diktirir. Çünkü: süprüntüler, sokaktaki toz topraklar mikropların yuvasıdır. Bunlara dikkat edilmezse o şehirde sara hastalıklar asla eksik olmaz. Sokaklara dikilen ağaçlar ise hem halkın yaz mevsiminde gölgede gezmesine, hem de havanın temizlenmesine hizmet eyler. Binaen aleyh çocukların bu ağaçlara asla dokunmamaları lazımdır. Üzeri açık lağımlar, fena koku neşrettikleri için hem halkı rahatsız eder hem de hastalıklara sebep olur. Hükümete, belediyeye vergi veren halkın düzgün caddelerde, kaldırımlar üzerinde rahatça gezmeyi istemeleri hakkıdır.

3 – Belediyeler şehirlerde halkın içmek vesair işlerde kullanmak için muhtaç oldukları [su] tertibatını mükemmelen temin ve ifa etmeye borçludur. Yaşamak için suya muhtaçtır. Gerek içilecek gerekse matbahlarda, çamaşırlarda kullanılacak suların çok temiz, sıhate muvafık olması birinci derecede lazımdır. Bunun için dışarıdan şehre getirilecek suların mutlaka demir borular veya toprak künkler içinde getirilmesi ve bu boru ve künklerin çabuk çabuk bozulmaması, delinmemesi için toprak altında bulunması iktiza eder. Üstü açık olarak gelen sulara her şey karışacağından sıhhati bozarlar. Böyle temiz olmayan sular çok

defa sara hastalıkların nakline birinci vasıta olurlar. Halk böyle uzun boylu masraflara katlanarak dışarıdan ev ve mahallelerine su getirtemez. Bu ancak belediyelere ait bir vazifedir.

4 – Belediyeler çarşı ve pazarları dikkatle göz önünde bulundurmak vazifesiyle mükelleftir. Çünkü çarşı olan yerlerde, pazarlarda her gün birçok süprüntü toplanır. Bunlar derhal toplanmaz ise mikroplara yuva olur, o daire de satılan yenecek içecek şeylere bulaşır. Sıhhatleri bozar. Bunun için belediyeler hem bu süprüntülükleri toplattırır, hem de satılan şeylerin içinde bozulmuş, kokmuş ve bozulmaya yüz tutmuş veya henüz ham olup tamamıyla olmamış, içine toz toprak karışmış olan ve yiyecek ve içeceğe ait bulunan şeyleritoplatıp attırır. Satılmasını men eder. Çünkü birkaç kişinin beş on para kazanması için yüzlerce adamların hasta olmasına meydan verilmemek lazımdır.

5 – belediyelerin en büyük vazifelerinden biri sık sık han ve hamam ve otel ve lokanta ve mağaza ve kahvehane ve dükkân gibi halkın girip çıktığı veya bir arada toplandığı yerleri teftiş ettirerek bunların temiz tutulması için tedbirler yapması, halkın sıhhatine veya menfaatine muzır olan şeyleri, halleri kaldırtması hususlarından ibarettir.

6 – Belediyelerin vazifelerinden biride satıcıların müşterilere pahalı, tartısı noksan, çürük hileli şeyleri satmalarına mani olmak ve şehirde ahalinin fukara takımı için bedava hastaneler açmaktır.

İşte efendiler görüyoruz ki; belediyelerin ahaliye, hemşerilere olan hizmeti pek büyüktür. Bunların daha birçok vazifeleri de varsa da şimdilik bu kadarını bilmeniz kâfidir.

14 – HEMŞEHRİLERİN BELEDİYELERE KARŞI VAZİFELERİ,

(belediyeler ile teşrik mesai)

Bundan evvelki derste [hakk] ın vergi veren (halk) yani hemşehriler tarafından [vazifenin] tek de (ahali) den bu vazifeye mukabil vergi alan (belediye)lerde olduğunu gösterdik. Bu derste ise; yaptığı vazifelerden dolayı [hakkın] belediye ye bunlara mukabil [vazife] inde hemşehrilere geçtiğini söyleyeceğiz.

Evet; belediye nerden ne kadar vergi, resim alırsa alsın, memurları ne kadar çok çalışırsa çalışsın; eğer biz belediye ile (teşrik mesai) etmez isek; yani onunla beraber

çalışmaz; ona yardım etmez, daha doğrusu belediyenin bu hak ve hizmetine karşı bize borç olan bazı vazifeleri yapmaz isek belediye hiçbir iş göremez.

Acaba bu vazifelerimiz nedir?

Bu vazifelerimizin birincisi: belediyelerin emirlerini, tembihlerini tutmak, ona tamamıyla riayet ve itaat etmek.

İkincisi: belediyelerin hizmetlerine mukabil bizden istediği vergi ve rüsumu vermek.

Üçüncüsü: belediyenin ve memurlarının vazifelerini layıkıyla görebilmeleri için ona elimizden geldiği kadar kolaylık göstermektir. Mesela: belediye sabahleyin evimizin süprüntülüklerini almak için kapımızın önüne kadar bir araba gönderiyor. Bizim saatlerle o süprüntü arabasını kapıda bekletmeye hakkımız yoktur. Çünkü: bir çöpçü birçok dakikalarını yalnız bizim kapının önünde bekleyerek geçirir ise komşuların süprüntüsünü tamamıyla ve vakti zamanıyla alamaz; bundan bütün şehir halkı zarar görür. O halde biz daha akşamdan evimizde ne kadar süprüntü varsa hepsini üstü kapalı bir tenekeye doldurmalı biz sabahleyin çöpçü gelir gelmez ona teslim etmeliyiz.

Ve yine belediye memurları sokakları sulayıp süpürüyor; diye kapımızın önüne hiç dikkat etmeyecek miyiz? Orasını çöplük halinde mi bırakacağız? Böyle yaparsak hem gelip geçenlerin ayıplamasına uğrarız. Hem de belediye karşı olan vazifelerimizin birini ihmal etmiş oluruz. Binaen aleyh kapımızın önünü süpürüp temizleyip süprüntüleri bir köşeciğe yığmak bizim vazifemiz. Onlar kaldırmakta belediyenin vazifesidir. Birde belediyeler umumi lağımları yaptırıyor diye kendi evimizdeki helâlara hiç ehemmiyet vermeyecek miyiz? Onların fena koku vermeleri, mikropları toplamamaları için muslukları sık sık [asit fenik] denilen ilaçla temizlemek helâların içine bir çanakta [kireç kaymağı] koymak. Her tarafını günde bir iki kere bol su ile yıkamak bize düşen vazifelerden biridir.

Ve yine belediye şehre su getiriyor, su ihtiyacımızı def ediyor diye; evimizde içeceğimiz yemek ve çamaşırdaki kullanacağımız suları ağzı açık kaplarda bırakırsak bunların üzerine tabi tozlar, topraklar konar, hayatımızı zehirler.

Ve yine: çarşı, pazardan sebze, ekmek, meyve gibi bir şey alırsam,

Ve eve getirdikten sonra bunların kokmuş olduğunu, sıhhate muzır bulunduğunu görürsem, hemen gidip belediye memurlarına haber vermeliyim. Bunu haber vermek, o satıcıdan verdiğim paranın geri alınmasını istemek demek değildir. Gerek benim ailemin gerekse hemşerilerimin sıhhatini muhafaza etmek için bunu yapmak benim vazifemdir. Çünkü belediye memurları da birer insandır. Belki bu muzır şeyleri görememişlerdir. Binaen aleyh madem ki ben, benim içtimai ve medeni menfaatlarım için bu kadar çok çalıştığına emin olduğum belediye ile[teşriki mesai] etmeyi bir vazife bilirim. O halde belediye kanunlarına uymayan şeyleri ait olduğu makama söylemek, haber vermek benim hem [hakkım] hem de [vazifem]dir. Fakat vaki olmayan veyahut aslını esasını anlamadan bir memuru lekelemek için onun amirine şikâyet etmek hem garazkârlık hem de namussuzluktur.

Ve yine belediyeler evlerimizde biriken süprüntülükleri taşıyor (sokakları süpürüyor) fukara ve muhtaçlara veyahut birdenbire felaketlere uğrayanlar için hastaneler açıyor, diye kendimi salıp koyuverecek miyim? Hayır! Benimde bu hususta bazı vazifelerim vardır. Ez cümle kendimi birçok vazifeleri olan belediyeye beyhude yere yar etmemek için hıfz-us-sıhha derslerinde gördüğüm şeyleri tamamıyla yapmalıyım. Vücudumu temiz tutmalıyım. Evimin içerisinde temizliğe, suyun iyiliğine, yiyeceğim yemeklerin lezzetli olmasından ziyade sıhhi ve femi olmasına, evin içinde sıhhi temizlik yapılmasına, abdesthane taşlarının sık sık [asit fenik] denilen ecza ile yıkanmasına temizlenmesine helâların içine [kireç kaymağı] konması, süprüntülerin sıhhi bir surette muhafazasına, son derece dikkat eylemeliyim.

Velhasıl; evimizdeki tüylü ve kıllı eşyayı kovanın şerrinden kurtarmak için yaz zamanlarında bunların içine [naftalin] ekmeye, her tarafından üzerimize hücum eden mikropları öldürmek için odalarımıza bol hava ve ziya girmesine, murdar bitlerin hücumuna maruz kalmak için sık sık yıkanmaya ve çamaşır değiştirmeye, sivrisinek, adi sinek, tahtakurusu, pire için, bugün fennin bulunduğu tozları ilaçları kullanarak onları def etmeye mecburum.⁵

⁵Şurası bugün tamamıyla sabit olmuştur ki: en tehlikeli hastalıkları, bitler, pireler, tahtakuruları, sivrisinekler ile fareler nakil etmektedirler. Binaen aleyh, bittin sakınmak için vücudu sık sık sıcak ve sabunlu su ile yıkamak, haftada bir kere olsun çamaşır değiştirmek, pireler, tahtakurularına karşı yazın odalarımızın halı ve keçelerini ve karyola takımlarımızı on, on beş günde bir kere kaldırıp silktirmek, yere sermeli hasır ve muşambaları [asit fenikli su ile temizlik, delik, deşiklere haşeratı öldürecek tozlar, mayiler sermek. Karasineklerin hücumunu men için evlerimizin içini temiz tutmakla beraber bunlara mahsus yapışkan kâğıt bulundurmamak sivrisineklerin muzırratından kurtulmak için cibinlik kullanmakla beraber bahçe ve havlularımızda birikinti su bırakmamak. Helâların kapılarını kapalı tutmak lazımdır.]

15 – BELEDİYELERİN HEMŞERİLERE VE HEMŞERİLERİN BELEDİYELERE KARŞI MEDENİ VAZİFELERİ:

Geçen derslerde belediyelere ve mütেকabilen hemşerilere de düşen bazı hak ve vazifelerden bahsetmiş idik. Halbuki: gerek belediyelerin gerekse halkın birbirine karşı daha birtakım [içtimai ve medeni] hak ve vazifeleri vardır. Mesela:

1 – Ben; bir vatandaşım, bir hemşeriyim, ihtimal ki bir akşam bir arkadaşımın davetine giderim, gece evime döndüğüm zaman; karanlıkta köpekler, çamurlara basarak kapıma kadar gelmeliyim. Çünkü: ben [tenvire ye] rüsumunu veriyorum. Oturduğum mahalle sokaklarının gaz yahut elektrik lambalarıyla ziyalandırılmasını belediyeden istemek benim hakkımdır. Belediyede benim bu hakkımı tanıyarak buna karşı kendi uhdesine düşen vazifeyi yapmalıdır

2 – Ben işime gidiyorum yahut işimden evime dönüyorum. Şehirde vapur, tramvay, şimendifer, tünel var. Bunlara para vererek binmek benim hakkımdır. Çünkü bir insanım, bir hemşeriyim. Belediyelerin umumun istirahatı, kolaylığı için tesisine müsaade ettiği vasıtalardan istifade etmeliyim. Benim bu hakkıma karşı tramvayım, vapurum, tünel arabalarının, şimendifer treninin vakti zamanıyla gelmesi ve kalkması, orada oturacak yer bulunması içlerinin temiz olması lazımdır. Bunu temin edecekte belediyedir.

3 – Mademki: ben belediyenin yaptırdığı kaldırımlardan güzelce geçiyorum, geceleri lamalı sokaklarda geziyorum tramvayla, şimendiferle şehrin bir tarafından öbür tarafına gidiyorum, umumi bahçelerden, tenezzüh yerlerden kolayca istifade ediyorum.

Park

Bu iyiliğe karşı benimde bir takım vazifelerim vardır ki, onları yapmalıyım mesela: bu gibi vesaiti nakliye muvakkafeler de [istasyonlarında] halkı rahatsız etmemek için sıra beklemeli. Vagonlarda, arabalarda yer kapmak arzusuyla halkı rahatsız etmemeli, böyle umumi yerlere tükürmemeli, başkalarının müsaadesini almadan pencereleri açmamalı. Sokaklara meyve kabuğu, kağıt parçaları atmamalı. Halkı rahatsız edecek derecede umumi mahallerde, vagonlarda gürültü etmemeli. Umumi bahçelerde çiçeklere, ağaçlara dokunmamalı, çimleri solduracak, kaldırımları bozacak hareketlerde bulunmamalı, duvarlara yazı yazmamalı.

Eğer belediye bu husustaki vazifesini tamamıyla yaparsa ve bizde buna karşı olan vazifelerimizi hakkıyla ifa edersek, güzel şehrimiz bir çiçek bahçesi, bir cennet olur.

Şehrimizin şimdiye kadar her türlü vesaiti medeni yeden mahrum kalması, hem belediyelerin vazifeleri layıkıyla yapmamasından, hem de halkımızın belediyelere karşı içtimai terbiyeye karşı lakayt kalmasından ileri gelmiştir.

Ümit ederiz ki: şu(cumhuriyet) idare devrinde gerek fertler, gerekse [manevi bir fert] olan hükümet daireleri haklarını ve vazifelerini hakkıyla anlayıp bilsin; herkes kendine düşen vazifeyi kendisine doğru baş kaldıran mesuliyeti anlasın

DÖRDÜNCÜ KISIM

Mündericat: yangına karşı evlerde tedbir belediyelerin itfaiye teşkilatı – umumi mezbahalar; haller – bunlara karşı vatandaşların vezai fi.

16– YANGINA KARŞI TEDBİR

Yangın; aileler için felaketlerin en büyüklerinden biridir. İnsanın malı, mülkü, senelerce kazandığı eşyası küçük bir kıvılcım yüzünden beş on dakika içinde yanıp kül olur.

Yangınlar ekseriye dikkatsizlik ve kayıtsızlık yüzünden çıkar ve evlerinin çoğu ahşap olan mahallelerde çar çabuk büyüyerek pek çok zarar ve ziyana sebep olur. Bir yerde yangın çıkınca onu mümkün olduğu kadar çabuk söndürmek belediyelerin vazifesi olup bunun için ayrıca [itfaiye] teşkilatına maliktirler belediyenin şu vazifesine karşı halkında mukabil bazı vazifesi vardır. Mesela: yangını derhal itfaiye merkezine bildirmek, yangın arabalarının geçeceği yerlerde kuru kalabalık ederek tulumbacıların kolaylıkla iş görmelerine mani olmak,

itfaiyeevlerden su, kova vesair şeyler vermek, evi yanmış olanları sokaklarda bırakmayıp kendi evlerimize almak insani borçlarımızdandır.

Yangın

Bu söylediklerimiz yangın çıktıktan sonra yapacağımız işler olup hâlbuki: bizim vazifemiz yangının çıkmasına meydan vermemek için evvelden tedbirler yapmaktan, ihtiyatlı, dikkatli davranmaktan ibarettir.

Bu tedbirlerin başlıcaları şunlardır:

1 – Kibritle oynamamak, yaktığımız kibritin alevi söndükten sonra bile onu yerlere atmamak, dikkatle bir tabla içine koymak.

2 – Mangalın yanında koşup oynamamak, onun devrilmemesine dikkat etmek, geceleri kapağını açık bırakmamak.

3 – Sobalara çok dikkat etmek gece yatarken kapağı sıkı sıkı kapamak, yani uyuyacağımız zaman sobayı yanar bir halde bırakmamak.

4 – Ocakların bacalarında, sobaların borularında biriken gurumlar; çok defa yangına sebebiyet verdiğinden bunları sık sık temizlemek.

5 – Evin içinde barut ile oynamamak fişek atmamak,

6 – Evlerin daracalarında bir şey pişirmemek,

7 – Geceleri idare lambalarını devrilmeyecek bir yere koymak,

8 -Geceleri oturulan odadan ayrılırken sigara tablalarında yanar sigara olup olmadığına dikkat etmek ve görülürse söndürmek,

9 –Ağaçlık yerlerde ateş yakmamak, yakılırsa tamamıyla söndürmeden oradan ayrılmamak,

10 - Evlerde daima ihtiyat olarak kovalar veya tenekeler içinde su bulundurmak.

Elhasıl, yangın insanlar için pek büyük bir afettir. Bundan son derece sakınmak ve ihtiyatta bulunmak lazımdır.

İhmalleri ve kayıtsızlıkları yüzünden evlerinde yangın çıkan adamlar hem mallarını zayi eylediklerinden dolayı kederlenirler, hem de başkalarında ev ve barkının yanmasına sebep oldukları için halkın hiddet ve nefretini kazanırlar.

Kasten yangın çıkaranların kundakçıların cezaları pek ağır olup bazen böyleleri idam bile edilirler.

17 -MEZBAHALAR; HALLER; SOKAKLAR VE UMUMİ CADDELER

Medeni memleketlerde belediyeler, halkın sıhhatini muhafaza etmek, onlara temiz, taze mazarratsız et, sebze ve meyve yedirmek için (mezbaha) ve (haller) yaptırırlar.

(Mezbaha) şehir ahalisinin yiyeceği sığır, koyun, keçi, kuzu gibi hayvanların fen ve usul dairesinde ve baytar doktorların nezareti altında kesileceği mahal demektir. Buraya kesilmek için getirilen hayvanların evvelce sağlam olup olmadıkları baytar tarafından muayenesi yapılır sonra yani hayvan kesildikten sonra doktor eti gözden geçirir. Muzır olmadığına dair (rapor) verirse kesilip yüzülmüş hayvanın gövdesi üzerine resmi bir mühür basılır. Oradan kasap dükkânlarına gider. Eğer böyle olmasa hemşeriler çok fena çok bozuk et yerler ve bundan çok zarar görürler.

(Haller) de böyledir. Şehre gelen meyve ve sebze en evvel (hal) e gelir. Orada lazım gelen memurlar tarafından hepsi muayene edilir. Sıhhate muzır olanları seçilip atılır. Sıhhate uygun olanları sebze ve meyveci dükkânlarına gönderilir. Sokak ve caddeler gelince: Avrupa ve Amerika da sokaklara ve hele umumi caddeler evlerin içi kadar ehemmiyet verilir. Bunların temiz süslü geniş olmasına ağaçlarla şenlendirmesine dikkat ve himmet edilir.BBir taraftan belediyeler bunları yapar bozulan kaldırımları tamir eder;

Akşam sulattırıp süpürttürür. Halkın rahatça geçmesine mani olacak şeyleri kaldıttırır. Diğer taraftan da ahali, kapılarının önünü temiz bulundurmaya, öteye beriye kağıt parçaları, çer çöp atmaya, el hasıl sokak ve caddeleri kirletmemeye çok dikkat eyler.

Hatta bazı memleketlerde sokaklarda tükürülmesi bile şiddetle yasaktır. Öyle memleketlerde güneşin batması, insanların çalışmalarına, sokaklarda gezmelerine mani olmaz; yarı geceye kadar ekseri halk sokaklarda bulunur. Gündüz gibi gezinir. Ancak muayyen yemek ve yatmak zamanlarında evlere dönülür. Gündüzün yorgunluğunu gidermek, başı, beyni dinlendirmek için bir sürü adamlar, çoluk, çocuk gece yarsına kadar açık bulunan tiyatro ve sinemalarda vesair eğlence yerlerine giderek vakit geçirirler sonra evlerine dönüp yatarlar.

Ankara'nın müstakbel planı

Bunlar hep sokakların, umumi caddelerin temiz kaldırımli olması, karşılıklı ve birbirine yakın olarak elektrik, lüks lambalarıyla bütün caddelerin tenvir edilmiş, aydınlatılmış bulunması sayesinde yapılmaktadır.

Sokaklar, caddeler geceleri karanlık olursa gece hayatı söner. Çünkü karanlıkta gezmek, yürümek çok zor olduğu gibi insan bir takım hırsızların hücumundan da emin kalamaz, hayatından emin olamaz.

İşte medeni memleketlerde hemşerilerin müşterek malı olan sokak ve umumi caddelere hem belediyeler tarafından hem de ahali tarafından bu derece ehemmiyet verilir.

Buralarını herkes kendi malı bilir. Caddelere sıra sıra dikilmiş olan ağaçlardan biri kazaen kırılmış, sökülmiş olsa belediyeye bile malumat vermeden ahali den oraya yakın olan biri getirip bir ağaç diker ve caddenin intizamını muhafaza eder.

Cadde

Yalnız bu kadar değil bazı şehirlerde büyük, umumi caddelere belli başlı birer isim verilir. Ve bu isimler ekseriye memlekete mühim hizmetleri dokunan vatandaşlardan birinin ismi olur bu sayede hem o büyük adamın adı unutulmaz hem de millet büyük adamların vatanperverlerin kadrini bildiğini göstermiş olur.

Bu usule yakın zamanlar da bizde dahi riayet edilmeye başlandı mesela: aslen Fransız oldukları halde Türk milletini çok sevdirmiş onun şeref ve hukuku için bir çok eserler yazmış konferanslar (piyerloti) ile (kaludferer) in memleketimize karşı besledikleri muhabbetin hatırası olarak bu isimler ile İstanbul da evvelce iki cadde açıldığı gibi son zamanlarda dahi reis-i cumhurumuz (Gazi Mustafa Kemal Paşa) nın ismini koymak üzere büyük bir cadde açılmıştır.

Sokak ve caddelere isim koymak ne kadar mühim ise bütün evlere, dükkan ve mağazalara numara koymak da o derece lazımdır. Evlerin mağazaların kapılarında cam kapılarında camekanlarında numara olmazsa insan aradığı evi, mağazayı kolaylıkla bulamaz. Bu hal bir çok karışıklıklara sebep olur.

Hele han ve otel ve apartman gibi umuma mahsus olan mahallerde hatta odaların kapılarına bile ayrı ayrı numara konur.

Vatan

Bir gün gelir başka yerler gezersen,
Gönlünde bir yabancılık sezersen,
Annesinden ayrı düşen bir yavru
Gibi sızlar küçük kalbin; işte bu
Vatan sevdasıdır. Bu söze inan :
Hepimizin annesidir bu vatan.

Uzaklardan dönüyorken vatana,
Rüzgâr bir hoş koku getirir sana.
Dalgaların lisanından anlarsın,
İstersin ki gemi uçuşsun, yaklaşsın.
Bir minare gözüdürken sislerden,
Kalbin taşar içindeki hislerden.

Mavi gökler, yeşil yerler, şehirler;
Bize şarkı fısıldayan nehirler,
Uyan diye uğuldayan korular...
Düşün, yavrum, bu yerlerde neler var?
İşte, senin bu mübarek memleket!
Annen gibi, onu sev de hizmet et.

18 – TENEZZÜH [GEZİNTİ] İHTİYACI

Yaşamasını hayatın kudretini bilen adamların her şeylerinde her hallerinde bir intizam bir düzgünlük vardır. Böylelerinin çalışma, uyuma, yiyip içme, gezme, okuyup yazma saatleri hep bellidir. Muayyendir.

Eski âlimler 24 saatlik bir günü üç kısma ayırırlardı: 8 saat çalışma, 8 saat eğlence, yemek ve istirahat 8 saat uyku.

Hâlbuki: şimdi hayatın tarzı değiştiğinden bu kısmı da bir dereceye kadar da değiştirmişlerdir. Mesela: Bu gün yaşamak, yaşayabilecek parayı kazanmak için 8 saatlik çalışma kâfi gelmiyor. Mutlaka 10, 12 saat çalışmak icap ediyor. Fakat bütün çalışma [mesai] saatlerini hep ticarethanesinde, yazıhanesinde tezgâhları başında geçirmez. Evinin işlerini görmek, çocuklarıyla ders müzakeresi yapmak, gidip gelirken yol yürümekte bir nevi

Çalışma, zihin ve vücud yorgunluğu demek olduğundan bunların mecmuunu da emel-i iş başında geçen saatlere zam etmek icap eyler.

Lakin bir adamın vücudu her gün fasılasızca bu kadar uzun müddet çalışmaya mütehammil olmadığından bunu fasılalara ayırmışlar, istirahat ve eğlence vakitlerini de böyle yapmışlardır. Yalnız uyku zamanına dokunmamışlar, bundan belki yarım veya bir saat tasarruf etmişlerdir.

Bunu size tamamıyla anlatabilmek için bizim komşu Nazım Beyin tarzı hayatından biraz bahsedeyim:

Nazım Bey; yaz, kış her sabah saat 7’de uyanır 8’e kadar yıkanır, süslenir, giyinir, kahvaltısını edip evde çıkar. 8 buçukta yazıhanesinde işe başlar. Saat 12’ye kadar fasılasızca  buçuk saat çalışır. 12’de yemeğe gider. Kahvesini içer, gazetesini okur, ahabaplarıyla konuşur. Saat 2’de tekrar işe koyulur. 6’ya kadar fasılasızca işlerini görür. 6’da yazıhanesinden çıkar, pazara gider, evi için lazım gelen şeyleri alır, getirir. 7 buçuktan 8’e kadar mektepten gelip dinlenmiş olan oğlunun derslerini müzakere eder. Evde yapılacak iş varsa onları yapar ki bunları da çalışma saatine ilave etmek lazımdır. 8’ de sofraya oturur. Ailesi efradıyla tatlı tatlı konuşarak yemek yer. Saat 11’e kadar aile sohbetleri yapılır veya misafirliğe gidilir. Nazım Bey 11 buçukta yatağına girmiş bulunur.

Cuma günleri istirahat ve tenezzüh yani gezip eğlenme gleri olduğundan ailesiyle yahut bir iki ahababıyla millet bahçesine veya tiyatroya yahut sinemaya veya başka bir tenezzüh mahalline giderek dimağının altı günlük yorgunluğunu çıkarır.

Bundan anlaşılıyor ki insan yemeğe, uykuya muhtaç olduğu kadar vücudunun dimağının yorgunluğunu gidermek ve bu sayede devamlı bir surette çalışabilmek için ara sıra tenezzüh etmeye muhtaçtır. Evet, bu bir ihtiyaçtır. Aksi halde insanın dimağı da vücudu da az zaman sonra durur.

İşte bunun içindir ki: medeni memleketlerde belediyeler şehrin birkaç yerinde seyir yerleri, belediye bahçeleri, parklar yaparak halkın tenezzühe olan ihtiyaını bu suretle temin eder.

Bu bahçeler, parklar ekseriye güzel ağaclar, çimler, renkli renkli çiçekler ile donatılmıştır. İnsan bunlara bakınca gönlüne ferahlık gelir. Bunlar hiç kimsenin malı değil, umumun malıdır. Bunları koparmaya kimsenin hatta belediye memurlarının polislerin bile hakkı yoktur.

Bazı terbiyesi noksan çocuklar böyle umumi mahallere yani park ve umumi bahçelere gidince çimlerin üzerinde koşup oynayarak onları bozarlar. Dalları kırarlar, çiçekleri koparırlar. Hâlbuki: belediye memurları bunları görünce o çocuğun beraberinde bulunan baba ve atasını paylayıp çocuklarının terbiyesizliğini yüzlerine vururlar. Onları utandırırılar. Terbiyeli çocuklar ise böyle şeyler yapmazlar.

19 – TENVİRAT; MUHABERAT; NAKLİYAT VASITALARINA KARŞI HALKIN ALAKADARLIĞI:

Biz ne bahtiyar adamlarız ki: böyle medeni bir asra yetiştik, böyle güzel şehirlerde yaşıyoruz. Kendi emeğimiz, hizmet ve himmetimiz geçmeksizin bizim istifademiz için neler yapılmış neler?

Bir kere şehre göz gezdirelim: sokaklardan elektrik nakli tramvaylar geçiyor, her tarafa otomobiller, arabalar işliyor. Geceleri caddelerde elektrik lambaları yanıyor.

Yalnız bu kadar mı? Şehrin en uzak bir yerine haber göndermek için yanı başımızda telgrafhane var. Bir saat içinde işimi görmüş olurum. Şehrin öbür ucunda oturan bir adamla telefon vasıtasıyla konuşurum.

Eski zamanda böyle şeylerin hiç biri yok idi. Şimdi birkaç dakikada görülebilen bir iş için o vakitler, saatler, belki günler sarf olunur. Birçok zahmetler çekilirdi.

Fen ve medeniyet sayesinde bizim her işimiz kolaylaşmıştır. Pek az para ile her işimizi çar çabuk görmekteyiz. Bunun için halimize şükür edelim. Fakat yalnız şükürle iş bitmez, bizimde faidelere karşı bir takım vazifelerimiz vardır ki: ancak onları yapmakla bu hakkı ödeyebiliriz. Acaba bu vazifeler nelerdir?

Birinci derece tramvaylarda kadınlar, ihtiyarlar ayakta dururken çocuklar yer kapıp oturmamalıdır. Oturur iken onları görürse hemen kalkıp yerini vermelidir. Bundan maada ve itimatları şaşırtacak surette sıhhatlikte şamata, gürültü, haylazlık etmemeli, biletçilerle kavgaya etmeyip onların her dediğini dinlemeli tramvay mevkiinde bekler iken yerleri

vagonların içini fındık, fıstık, ceviz kabukları atarak veya tükürerek kirletmemeli, arabalar durmadan inip binmemeli şurasını iyi hatırdı tutalım ki: tramvaylar, şimendiferler bizim şahsımız için değil umum için yapılmıştır. Herkesin bunda hakkı vardır.

Eğer yalnız bunlardan kendi menfaatimizi beklersek başkalarının haklarına tecavüz etmiş oluruz.

Birde: otomobillerin şurasıyla burasıyla oynamak, arkasına abanmak, şoförü söze tutmak pek büyük gazalara sebebiyet vereceği için terbiyeli çocuklar böyle hareketlerden çekinmelidir.

Caddelerdeki elektrik lambalarına taş atmak, telgraf ve telefon tellerine dokunmak, telefonla şuna buna sövüp saymak, mevkıflerde ki veya şunun bunun ev veya dükkândaki elektrik lambalarını müsaade almadan ve lüzum görülmeden açmak terbiyeli kibar meşrepli çocukların karı değildir.

Yaramaz Çocuk

Kuşcağızlar beklerler yuvada
Anneanneleri dolaşırdı ovada
Bir yaramaz, hissiz çocuk, bir alçak
Yavrulara göz koymuştu yumurcak
Karar verdi niyetini yapmaya
Yavaşçıktan yavruları kapmaya
Dama çıktı el uzattı bunlara
İmdat yoktu bir taraftan onlara
Hayvancıklar büzüldüler kaldılar
Birer birer pençesine düştüler
İnerken bu yaramaz duvardan
Neler etti bakın ona yaradan
Kaydı bir taş düştü çocuk aşağıya
Kırıldı üç yerinden bacağı

BEŞİNCİ KISIM

Mündericat: vatandaşların hayat ve mallarını himaye ve muhafaza teşkilatı: polisler, vazifeleri, polislere karşı vazifelerimiz, insani vazifeler, fukaraya muavenet teşkilatı, kavga etmemek, serseriyane gezmek, başkalarının malını tahrip etmemek.

20 – ZABITA TEŞKİLATI

Ben bir vatandaşım. Vatandaşlığın bütün haklarından istifade etmeliyim. Her şeyden evvel hayatımdan, mal ve namusumdan emin olmalıyım. Bunu temin edecekte hükümettir. Bu hükümetin bir vazifesidir. Çünkü: ben hükümete vergi veriyorum, çağırdığı vakit askere gidiyorum, bütün kanunlarına itaat ediyorum, onun emirlerine karşı gelenleri vatan haini sayıyorum. O halde hükümet benim hayatımı, mal ve namusumu birtakım muzır adamlardan muhafaza etmelidir. Zaten hükümetten asıl maksatta tebaanın mal ve can ve ırzını muhafaza etmektir. Ve bunun için kurulmuştur.

Hükümet bu vazifesini ne suretle yapar?

Polis, jandarma ve mahkemeler [yani zabıta ve adliye] vasıtasıyla yapar.

Şöyle ki:

POLİSLER- JANDARMALAR

(Köy bekçileri, muhtar ve imamlar ve bunların vezai fi)

Polis ve jandarma ve köy veya mahalle bekçisinden ibaret olan “zabıta” kuvvetinin iki türlü vazifesi vardır. Bu vazifelerin birincisi fenalığı men etmek, yani fenalığın vukuundan evvel bir hal zuhura gelmemek için tedbirli bulunmaktır ki: buna (zabıta-i mâniya) derler. Diğeri de cürüm vukua geldikten sonra onu yapanı arayıp bulmak ve bunun hakkında tahkikat ve takibat yapmak olup buna da (zabıta-i adliye namını) verirler.

Hükümetin en birinci ve en mühim vazifesi, ahalinin rahat ve selametini temin etmek olmasına nazaran her şeyden evvel bir hükümet zabıta memurlarını tayin etmelidir.

Zabıta memurları, polis, jandarma, bekçi, muhtar gibi kimselerden başka bir şey değildir. Hükümet herhalde bir sebep görerek şu yoldan şuradan geçilmesi caiz olmadığına karar verir. Bu kararın yapılmasını şehir içinde ise polis, şehir dışında ise jandarmaya havale ve emir eder.

Gerek polis gerek jandarma hükümetten aldıkları emri yapmaya mecburdur. Bunlar “yasaktır” deyince bu söze gücenmeye kimsenin hakkı yoktur. Her kim olursa olsun polis ve jandarma neferinin ihtar ve işaretine tabi olmazsa kanun onu cezalandırır.

Çünkü o polis ve jandarma neferi bu ihtar ve işareti kendi hesabına kendi şahsına namına yapmıyor. Hükümetten aldığı emri yerine getiriyor.⁶ Hatta çok defalar o polis o jandarma oradan geçilmesinin neden dolayı yasak olduğunu bile bilmedikleri halde mahza aldıkları emri tatbik için gelip geçenleri o yerden geçmekten men ederler. Eğer kendilerine karşı gelir ve sözleri dinlenmez ve bu adamı çevirmeye kudreti yetmez ise bunlar karakoldan başka polis ve jandarma çağırıp o söz dinlemeyen adamı men etmek isterler, şayet bu gelen kuvvette o kanun tanımayan adamlara söz geçiremez ise

Daha büyük bir kuvve-i maslaha getirilir. Hatta icap ederse hükümetin bütün ordusu toplanıp gelir. Mutlaka o adamlar oradan geçmekten men edilir. Ve bu suretle hükümetin arzusu emri yerine getirilir.

Şu halde: bize bir zabıta memuru mesela şehir içinde bir polis şehir dışında bir jandarma bir emir ve ihtarda bulununca asla o adama gücenmeksizin hemen onun dediğini yapmak ve bu emri hükümetin emri olarak tanımak lazımdır. Hata o polis ve jandarmanın verdiği emrin kanuna muhalif olduğunu bilsen bile orada münazaa çıkarmayıp hemen itaat etmek ve onun amirine gidip meseleyi anlatmak icap eder.

⁶Polise en ziyade ehemmiyet verilen yer İngiltere dir. Orada herkes polisin ihtar ve işaretine ittiba eyler, hatta mevsügan rivayet ederler ki: bir gün İngiltere başvekili (Gladstone) bir mahalle gitmek için arabasına biner. Araba darca bir sokakta geçemeyip kalan daha doğrusu intizamı muhafaza için verdiği işaret üzere tevakkufa mecbur olan arabaların arkasına gelip dayanır. Başvekilin işi acele olduğundan arabacısına aralıktan arabayı sürmesini emreder. Araba harekete başlayınca karşısındaki polis arabacıya “dur” emrini verir. Gladstone canı sıkılarak başını arabanın penceresinden dışarı çıkarıp polisi çağırır. Polis kemali edeple gelip resmi selamı ifa ettikten sonra vaziyet alır. Başvekil kendisinin kim olduğunu bilip bilmediğini sorar. Polis tekrar selam vaziyetini alarak: Evet efendim Büyük Britanya hükümeti muazzamasının muhterem başvekili Mr. Gladstone hazretleri olduğunuzu biliyorum. Lakin bendeniz verilen emirde cebimdeki defterimde ahaliye başka türlü muamele, başvekile de başka muamele yapmağım hakkında bir sarahat yoktur. Binaen aleyh ben vazifemi hüsnü ifa ediyorum, zannederim. Cevabında bulunur, Gladstone bu sözden mahcup ve müteessir olarak polisi taltif eder.

Hatta zabıta memurları tarafından tebliğ olunan emrin kanunlara muhalif olduğunu veya bir zabıta memurunun terbiye haricinde harekette bulunduğunu görüp de onun merciine haber vermez isek memlekete fenalık etmiş oluruz.

Çünkü: o memur kanunsuz olarak yaptığı fiilin cezasını görmezse cesareti artar. Herkese daha fazla fenalık yapar. Fakat herhalde bizim birinci vazifemiz, zabıta memurları tarafından yapılan ihtar ve işarete hemen tabi olmak sonra bunun kanuna muhalif olup olmadığını arayarak onların mercilerine haber vermektir.

Köy bekçileri, muhtarları da kısmen zabıta memurları demek olduğundan polis ve jandarmaya karşı yapmaya mecbur olduğumuz vezâifi bunlara karşıda yapmalıyız.

Güzel Memleketimiz

Mavi gökler, yeşil yerler şehirler
Bize şeref fısıldayan nehirler,
Uyan diye uğuldayan korular.....

Düşün yavrum bu yerlerde neler var?
İşte senin bu mübarek memleket;
Anneannen gibi onu sev de hizmet et.

Bir fena söz işitirsen, iyi bil:
Beğenmeyen sizi asla Türk değil,
Bir yabancı seni gelir seni kandırır.

Eğer derse: bu memleket fenadır;
Defet onu o haini söyletme;
Tatlı yurdu hainlere çiğnetme!

İbrahim Alaaddin

**2. BEŞİNCİ SINIF MUSÂHABÂT-I AHLÂKİYE VE MALÛMÂT-I
VATANİYE ADLI DERS KİTABININ TRANSKRİPSİYONU**

ORHAN FUAD

MUSAHABAT-I AHLAKİYE

MALUMAT-I VATANİYE

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN MAARİF VEKALETİNİN 1340 SENESİ İLK
MEKTEPLERİN PROGRAMINA GÖRE BEŞİNCİ SENELERİNDE TEDRİS EDİLMEK
ÜZERE KABUL ETMİŞTİR.

SAHİP VE NÂŞİRİ: KANAAT KÜTÜPHANESİ SAHİBİ İLYAS

İSTANBUL - İKDAM MATBAASI

1924

MUSAHABAT-I AHLAKİYE

MALUMAT-I VATANİYE

MAARİF VEKALET CELİLESİNCE 1340 SENESİ İÇİN TERTİP EDİLEN MÜFREDAT PROGRAMININ (BEŞİNCİ SINIFA) MAHSUS KISMI

(HAFTADA 1 DERS)

Vatan-millet-hükümet-devlet-hükümetin muhtelif şekilleri-millî hakimiyet-hükümeti meşrûta ve cumhuriyet -ne için cumhuriyet en iyi şekli hükümettir?-cumhuriyetin halka temin ettiği faideler-halkın ve millî istiklalin düşmanları.

Millî kurtuluş ve istiklal mücahedesinde tarihçesi-Türkiye Büyük Millet Meclisinin teşkili, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı.

Teşkilâtı Esasiye kanunu- en esaslı maddelerinin izahı-Cumhuriyetin vatandaşlara temin ettiği haklar; hürriyet, müsâvât, masuniyet, vicdan, tefekkür, kelam, neşir, seyahat, akid, sa'yü amel, temellük, tasarruf, içtima, cemiyet, şirket hak ve hürriyetleri.

İntihap hakkı ve ehemmiyeti – bizde intihap – beldeye intihabat-ı, meclis umumi intihabat-ı, Türkiye Büyük Millet Meclisi: teşrii ve icratı vazifeleri, kanun nasıl yapılır?

Devlet bütçesi nedir?

Reis-i Cumhur – tarz-ı intihap-ı, vazife selahiyeti.

İcra vekilleri heyeti, vazife – selahiyet ve mesuliyeti, muhtelif vekâletler hakkında mücmel malumat.

Devletin asayiş ve inzibat-ı temine matuf vazifeleri, - polis, jandarma, adliye teşkilatı, tarz faaliyetleri, vazife ve selahiyetleri, cürüm ve ceza.

Devletin iktisadi-ı hayata ait vazifeleri – halkın hayat ve sıhhati ve refahı ile alakadar olan umumi meselelere karşı devletin vaziyeti ve bunlar namına devletin müdahalesi. (hayat pahalılığına, ihtikâra, mesken buhranına karşı) posta, telgraf, telefon, tenvirat, su, mezbahalar, yollar, kanallar, limanlar, madenler gibi meselelere devletin münasebeti, itâm (yetimler) ve erâmil (bekârlar, dul kadınlar), evlad-ı şüheda, fakir çocukları, malulin-i guzat müesseseler, dar-ul itamlar (yetimhane) , hastaneler, irzahaneler (süt verme, emzirme).

Vatandaşların vezâifi (vazifeleri) – Türkiye Cumhuriyetinin kanunlarına itaat, vergi, askerlik borcu, (müdafaa-i milliye) ve bunların lüzum ve ehemmiyetleri, Türk sancağına hürmet, vatanperverlik, vatana karşı fedakârlık, cumhuriyet-i idareyi müdafaa, için bezlû nefis, milli iktisat misakına riayet. Vilayet, idari teşkilat, kaza, nahiye (vali, kaymakam, müdür) meclis-i umumi vilayet.

Şehir emini, belediye reisi (müdürü) – bunların vazife ve salahiyetleri. Vilayet, kaza ve nahiye teşkilatının mücmelen hülasası.

İHTAR (HATIRLATMA)

1- Sayfaların zeyrindeki(aşağısındaki) haşiyelerin talebeye aidiyeti olmayıp sırf muallimlere mahsustur.

2- İşbu eser bir ders tahrir, diğer ders müzakere edilmek esası üzerine tertip edilmiştir.

BİRİNCİ KISIM

MALUMAT-I VATANİYE : (DERS 1- 5)

MÜNDERİCAT:

Vatan, millet, hükümet, devlet, hükümetin muhtelif şekilleri –milli hakimiyet– hükümeti meşruta ve cumhuriyet, ne için cumhuriyet en iyi bir şekli hükümettir? Cumhuriyetin halka temin ettiği faideler, halkın ve milli istiklalin düşmanları.

1- Vatan: (Ders: 1)

(Vatan) nedir? (Vatan) denildiği zaman insanın en evvel hatırına kendisinin doğup büyüdüğü yer gelir. Hâlbuki: bu düşünüş tamamıyla doğru değildir.

Mesela: ben halis Türkoğlu Türk olduğum halde ailemin muvakkat bir münasebetle bulunduğu Bağdat veya Halep te ve belki de Marsilya veya Londra’da doğmuş olabilirim. Lakin buralar benim vatanım sayılmaz, çünkü: bu memleketler bugün başka hükümetlerin idaresi altındadır. Oraların ekser halkı benim mensup olduğum ırktan, milletten başka ırk ve milletlere mensuptur. O halk içinde beni vatandaş tanıyan hiçbir kimse yoktur. Onlar beni o memleketlerin hiçbir siyasi ve idari haklarına, işlerine karıştırmazlar.

Ama faraza ben Erzincan’da doğmuş olursam, burası benim tamamıyla vatanım fakat hususi vatanım olur. Zira: Erzincan tabi olduğum (Türkiye Cumhuriyeti) nin idaresi altındadır. Oradaki yerli ahalinin hemen hepsi benim gibi Türk’tür. Benim Erzincan belediyesine, meclis idaresine ve hatta – layık isem – Büyük Millet Meclisine hem aza intihap etmeye, hem de aza intihap olunmaya hakkım vardır. Ben milletim, devletim hakkında ne düşünürsem, bütün Erzincan’lılarda onu düşünürler. Öyle ise orası benim vatanımdır. Şurasını şimdiden söyleyelim ki: bizim bu derslerde bahis edeceğimiz (Vatan) dan maksat ; yalnız doğduğumuz yerden ibaret değildir. Bu, olsa olsa, hususi vatan olabilir. Hâlbuki: bize (vatan) denildi mi?

(Türkiye Hükümeti Cumhuriyetinin idaresi altında bulunan bütün şehirler, ülkeler, memleketler) anlaşılmalıdır. Buralarda oturan ve benim gibi aynı cumhuriyetin tebaasından olan bütün insanlar – dini, cinsi, dili başka dahi olsa – benim vatandaşlarıdır. Tabiat bizi –

umumi vatanın bir parçası olmak şartıyla – vatan-ı hususimize yani, doğduğumuz memlekete, millet hisside bizi umumi vatana bağlar.⁷

Dünyanın hangi tarafına gidilirse gidilsin ne kadar vahşi ve iptidai kavimlerin içine gidilirse gidilsin, bütün insanların gerek hususi, gerek umumi gerek iklimi vatan hakkında birer kaygıları, birer düşünceleri, birer his ve meyilleri olduğunu görürüz. El-hâsıl: bu arz üzerinde vatansız bir millet yoktur ve olamaz. Şu kadar ki: milletler ilim ve medeniyette ne kadar çok ilerlemiş olurlar ise, umumi vatanlarına karşı muhabbetleri, meyilleri o nispette artar. İptidai kavimler, cemaatler, tabiatıyla bu raddeye varamazlar. Çünkü tahsil ve terbiye görmüş, fikri açılmış olan her adam düşünür ki : (benim vatan dediğim umumi vatanın her yerinde, her köşesinde mensup olduğum milletten birçok adamların, belki de benim atalarımın bir çoğunun kemikleri gömülüdür. O halde bu yerler mübarektir, mukaddestir. Buralara milletimi düşmanı olanların murdar ayakları basmamalıdır. Ve yine bu fikri açık adam düşünür derki:

“Vatan, bütün vatandaşların müşterek bir malı olduğundan onun küçük bir köşesine ziyan ve ziya-a (kaybolma) uğramış vatandaşların hepsini zararlandırır, kederlendirir. Mesel: vatanın bir parçası olan [İzmir] ile [Edirne] nin haksız yere Yunanlıların eline geçmesi yalnız bu yerler ahalisine değil, bütün Türkiye halkını kızdırdı, galeyana getirdi. İstiklal harbinde feda-i can eden yalnız İzmir’liler, Edirne’liler değil bütün Türkiye kahramanları idi. [vatan] uğrunda fedakârlık edenler herkesin hürmetine, muhabbetine nail olur, ismi tarihlere geçer. Vatana hıyanette bulunanları her adam ayıplar lanetle karşılar.

⁷(Vatan) hissi, vatan meyli hayvanatın birçoğunda mevcuttur. Fakat insana nazaran zekâ ve muhakemeleri mahdud (sınırlı) olan hayvanlarda umumi vatan hissi hemen hemen mefktuttur (yoktur). Bunlar doğdukları, büyüdükları yere merbuturlar (bağlıdır). Bu his: kedi, leylek, güvercin gibi hayvanlarda diğerlerinden ziyadedir. Bir yaşını geçen kediler, doğdukları evden başka bir eve götürülürler ise, oraya pek zorlukla alışır. Gözleri hemen öteki eski eve kaçmaktadır. Bunlar kendilerini sevip okşayan, besleyen efendilerine içinde doğdukları ıssız evi tercih ederler. Güvercinlerde böyledir. Hele leylekler, bir sene evvel bir memlekette yaptıkları yuvayı ertesi sene yani yedi sekiz ay kadar süren seyahatlerinden avdetlerinde (dönüşlerinde) bulup onu mamur ederler ve eğer yuvaları başka bir leylek ailesi tarafından işgal edilmişse onunla mücadele ederler. At, merkep(eşek) ester(katır) gibi hayvanların çok zaman içinde beslendikleri yerleri unutmak husunda ki hassaları kedi, güvercin ve leyleğe nazaran ikinci derecede kalır. Ama köpek, koyun gibi bazı hayvanlar bunlar gibi değildir. Bu kabil hayvanlar, hususi vatanlarından doğup beslendikleri yerlerden ziyade efendilerine, sahiplerine merbuturlar .(bağlıdır) vatanla alakaları yoktur. Hele tayuurdan serçe, yabani ördek, bıldırcın, karga ve memeli hayvanlardan geyik, karaca, yaban domuzu, tilki nevinden olan hayvanların ne umumi nede hususi vatanları vardır. Bunlar mevasime (mevsimlere) göre tebdili mevki (yer değiştirme) ve iklim ederler. Fakat silsile-i hayvanat içinde vatana merbut olanların miktar ve nevileri daha ziyadedir.

Vatanı sevmek demek ona karşı kuru kuru ya bir muhabbet beslemek demek değildir. Bu, bir takım vazifeler ifasıyla mesela: Vatanı tehlikede görünce onun kurtarılması için hemen silahımı alıp mukaddes al bayrağın altına koşmalıyım vatanın şenlendirilmesi için hükümetin istediği vergiyi seve seve vermeliyim. Vatandaşlarımı akrabacıcasına sevip onların haklarını, şereflerini, menfaatlerini muhafaza etmeliyim. Vakıan, vatan bu kadar sevilince vatandaşları ve hem şehirler⁸ de o nispette sevmek adeta bir vazifedir.

Öyle ise: vatan ve vatandaşları sevmeli ve onlara karşı fedakâr olmalıyız. ; vatan uğrunda can veren şehirlerimizi asla unutmamalı; onların bize yadigâr olarak terk eyledikleri evlat ve ailelerine elimizden geldiği kadar yardım etmeliyiz!

MİLLET, HÜKÜMET

2-Millet nedir?

Her şeyden evvel şurasını iyi bilmeliyiz ki :[vatandaş] ile [millettaş] kelimeleri arasında manaca farklar vardır. [Vatandaş], aynı siyasi hudut dâhilinde doğup yaşayan ve aynı hükümet ve aynı kanunlara tâbi bulunan kimselerdir ki: bunların dil ve dinlerinin bir olması

⁸Hem şehri esasen < bir şehirli > demektir. Yani aynı şehirde veya aynı vilayet dâhilinde doğmuş olanlar birbirinin hem şehrisindir. Lakin ecnebi (yabancı) bir memlekette bulunduğumuz zaman bütün vatan-ı umumiye bir şehir, bir kül addedeceğimiz için (hususî vatan) mızı düşünmeyerek bütün Türkiye ahalisinden orada mevcut olanlar birbirine hem şehri nazarıyla bakar, hem şehri diye hitap eder.

meşrut değildir. Mesela: Türkiye tebaasından olan her Türk aynı tabiiyette bir ermeni, bir Rum, bir Yahudi ile [vatandaştır] fakat bunlarla [millettaş] değildir.

Millettaşlar ise aynı siyasi hudut dâhilinde doğup yaşaması ve aynı hükümete tâbi bulunması iktiza etmez. Bunlar ırk [yani cinsiyet] , lisan, his ve adet [hırs] , tarihi anane itibariyle birbirine bağlı olan fertlerdir. Derki: işte bu fertlerin heyeti mecmuasına < millet > namı verilir. Ermeniler , Araplar nasıl ayrı ayrı bir millet iseler ; [Türk]lerde öylece başlı başına büyük bir [millet] tir.

Araplar, Ermeniler muhtelif siyasi hudutlar dâhilinde yaşadıkları, başka başka hükümetlere tâbi oldukları halde aralarındaki [millet] bağları çözülmemiştir. Çünkü: her birisinin efradı mecmuası bir millet teşkil eder. Binaen aleyh necip Türk milletinin dahi [Türkiye Cumhuriyeti] dâhilinde Birçok efradı bulunduğu gibi başka devletlere tabi birçok Türk ulusları[kabileleri] de vardır. Ve dünyanın en kalabalık milleti Türklerdir. İşte bunların mecmuuna (necip Türk milleti) ismi verilir. Vatandaşlar nasıl sevilir ise millettaşlar da o derece sevilir, hele millettaşlar, aynı zamanda vatandaş dahi olurlarsa, iş büsbütün başkalaşır; bu sevgi adeta garabet sevgisi derecesine varır. Bunlar Türkün gayri olan diğer vatandaşlardan daha üstün tutulur. Çünkü: bunlarla [din, lisan, kan, hırs, adet, menfaat, tarihi anane] itibariyle de öbürlerinden ziyade alakamız, yakınlığımız vardır.

Bununla beraber başka hudutlar dâhilinde kalmış olan başka Türkleri de severiz; onların menfaat ve sadetlerini isteriz, düşünürüz; onlar harici bir düşmanın tecavüzüne uğrasalar biz burada kederleriniz; çünkü onlarda bizim kan, lisan, din kardeşlerimizdir.⁹

3-Hükümet nedir?

Hükümetin ne demek olduğunu anlatmak için size hükümetlerin ne gibi bir esas üzerine kurulduklarını söylememiz lazımdır. Malumdur ki insan: insan kuvvetçe, çeviklikçe hayvanların birçoğundan geridir. Yalnız başına kalırsa hiç bir hayvana karşı gelemmez. Onunla başa çıkamaz. İnsanın kedi kadar olsun keskin tırnağı, at kadar kuvvetli bacağı, kur gibi sivri dişleri, aslan kaplan gibi yırtıcı pençesi olmadığı gibi ceylan ve tavşan kadar kaçmak, koşmak gibi uçmak hassası da yoktur. Binaen aleyh insanoğulları henüz mağara hayatı yaşarken bile

⁹Millet his ve temayülünün geçen asır içinde ne kadar inkişaf ettiğini talebenin anlayabileceği tarzda bazı tarihi vakıalar (mesela: PanCörmanizim ve Panislavizim ve tebaaları gibi) irat eyleme muallimlere müterettibvezâiftendir

aile teşkil etmişlerdir. Bu aileler, kendilerini yırtıcı hayvanlardan korumak için bir kaçı bir arada cemiyet halinde yaşamaya mecbur olmuşlardır.

Bu suretle takım takım bir arada toplanıp cemaat teşkil eden adamlar, zaman geçe geçe çoğalmışlar, çocukları büyümüş, dışarıdan dahi bazı adamlar gelip bunlara karışmış, el-hâsıl orası bir köy veya kasaba halini almış. Her ne kadar bu adamlar el birliğiyle çalışarak yırtıcı hayvanlardan korunmak için tedbirler kurmuşlar , evler yapmışlar , tarlaları açmışlar , ekip biçmeye başlamışlar ise de çok geçmeden aralarında geçimsizlik yüz göstermiş , kuvvetliler zayıfları ezmeye , onların hakkını yemeye başlamış , gece hırsızlıkları da yüz göstermiş, rahatları kaçmışO zaman bu cemaatin akıllı olanları bir araya gelip düşünmüşler Başkalarının hakkını el uzatanları durdurabilecek , onlara ceza verecek , gece hırsızlıklarını men edecek , çocukların haylaz kalmaması için mektepler açacak Bir kuvvete ihtiyaç olduğunu anlamışlar. Nihayet: herkes gidip kendisinden akıl danışması, derdini anlatması için içlerinden en zekisini, faraza, muhtar [reis] ve bunun emirlerini yerine getirmek, geceleri halkın evlerini, bağlarını, beklemek, kimsenin kimseye sataşmaması için dikkat etmek üzere birkaç bekçi, gözcü, yasakçı yapılmasına karar verilmiş ve hemen yapmışlar.

İşte bu suretle hâsıl olan kuvvet, yani teşkilat [hükümet] in en iptidai bir şeklidir. Fakat iş bununla da bitmemiş. O cemaat, o heyet içtimaiye biraz daha büyünce nüfusu ihtiyacı artınca [muhtar-reis] ile beraber o ikinci derecedeki adamlarında işleri artmış, vazifeleri yine o cemaatin ileri gelenleri aralık aralık toplanıp kasabanın işleri yolunda gitmek için ilk önce yaptıkları teşkilatı ihtiyaca göre biraz daha genişletmeye lüzum olduğuna karar vermişler ve bu seferde [reis] e birer veya bir kaçar muavin vermişler. Çünkü: o cemaatin ileri gelenleri düşünmüşler ki: biraz daha ötede başka başka cemaatler dahi vardır. Onların bazı yaramazları gelip kendi cemaatlerin hayvanlarını, ettiklerini götürüyorlar, kızlarına, kadınlarına, ihtiyaçlarına dil uzatıyorlar, delikanlılarını tenhada bulunca soyuyorlar. O halde kendilerinin yerleştiği kasabanın dışında da nöbetçiler beklemek için daha beş on hem şehriyi bu işlere memur eylemek ve o yer tarafından cemaatin yetişen çocuklarını okutmak maksadıyla bir mektep açmak, kasaba ahalisinin geçeceği yolları düzeltmek, halka tohumluk bulmak için bazı kimselere ihtiyaç olduğunu his etmişler ve onun için bu ikinci teşkilatı yapmışlar.

Hele birkaç cemaat birbirleriyle birleşmek, aralarında bir mukavele yapmak, hepsi bir reise tâbi olmak, menfaatlerini birleştirmek arzu ederlerse ve bunu yaparlarsa, artık ondan sonra o cemaat, [kavim] daha sonra [ümme], [millet] haline gelir. Ve eski teşkilatta tabi

başka bir şekil alır ve daha ziyade mükemmelleşir. Yani yavaş yavaş bekçiler, gözcüler, yasakçılar vazifelerinin şekline göre [ordu], [jandarma], [polis] ismini alacağı gibi. [reis]in muavinleri de kendi nezaretleri altında birer [meârif], [sıhhiye], [nâfia], [hariciye], [ziraat], [maliye] vesair daireler vücuda getirirler.

Fakat bu işlerde kullanılan adamlar [memur] dışarıda iş bulup çalışmaya, ziraat ve ticaret yapmaya, bulamayacakları için bunlar o heyeti ictimaiyenin kesesinden beslenir, yani bunlara o cemeat veya ümmet ve millet efradı tarafından verilen [vergi] lerden toplanmış paradan birer [maaş] bağlanır.

.

. .

İşte buraya kadar verdiğimiz malumattan hulasa olarak şu anlaşılır ki: milli ve siyasi hudut dâhilinde oturan her adam bir vatandaş veya bir millettaştır. Bunların mecmuu yani cemaati ve bunların işlerini gören ve yine kendi aralarından ayrılıp tayin kılınan kimselerin, [memurlar] mecmuu da [hükümet]i teşkil eder.

.

. .

Fakat bunlar, yani memurlar , [hükümet adamları] her istediklerini halka karşı yapamazlar. Bunlarında başı kanuna bağlıdır. Geçen seneki derslerde görüp öğrendin ki : [hak], [vazife] ve [mesuliyet] birbirini kovalar. İmdi:

Memurlar [hükümet adamları] cemaatten, ümmet veya milletten maaş almak suretiyle bir vazifeyi üzerlerine almışlardır. Binaen aleyh bunlarında birer [hakk]ı, birer mesuliyeti vardır. Bunlar için hizmet karşılığı olarak maaşlarını almak ve istemek bir [hak] tır. Kendilerine verilen işleri tamamı tamamına görmek bir [vazife] dir. Bunu yapmazlar ise onları en evvel yakalayacak [mesuliyet] dir.

DEVLET, VATAN, HÜKÜMET, DEVLET HAKKINDA BİR MİSAL

4- Devlet nedir?

Çok kimseler, [devlet] kelimesiyle [hükümet] ve [millet] kelimelerinin manasını birbirine karıştırırlar. Hâlbuki: bunlar ayrı ayrı manalar ifade ederler. [Millet] ve [hükümet]in ne demek olduğunu bundan evvelki derste söylemiş ve birinin idare olunan cemeat, diğerinin idare eden heyet olduğunu göstermiş idik. [hükümet] denilen heyet, milletten ayrı bir şey değilse de, vazife itibarıyla ondan ayrılır. Millet-i efrattan her biri lazım gelen ehliyeti haiz ise- hükümet heyeti arasına girebilir. Yani memur olabilir. O memuriyetten çekildi mi millet efradı sırasına geçer. Demek oluyor ki millet efradı içinden seçilip memleketi idare etmek vazifesini üzerlerine alan bütün maaşlı memurların mecmuu [hükümet]i ve bunun dışında kalıp kendi iş ve güçleriyle uğraşan halkın mecmuu da [millet]i teşkil eder. Yalnız vazife noktasından birinden ayrılan ve bununla beraber ne birbirinin [aynı] nede [gayrı] olan bu iki mefhumu tamamıyla birleştirip bir kül haline koymak için [devlet] kelimesi kullanılır.

İmdi : [devlet] denildi mi? Derhal (bir milletin bütün efradıyla mevcut kanunları tatbik ve onları idare eden heyet-i hükümetin) mecmuu hatıra gelir.

Öyle ise bunu ilmi bir lisanla söyleyelim:

[millet] bir hükümete tâbi efradın heyet-i mecmuasıdır.

[hükümet] o milletin idaresi ve menfaatinin muhafazası için kanunları tatbik ve icra eden heyetin şekl-i umumisidir.

[devlet] ise, bu iki heyetin mecmuundan ibarettir.¹⁰

5- Bir devlet misali:

Şimdi küçük efemdiler, şu üç derste size söylediklerimiz şeyleri küçük bir misal ile daha ziyade izah edelim ve mesela: bugün içinde okumakta olduğunuz sevimli mektebinizi el alalım:

Mektebinizde neler var? Evvela bir mektep binası görüyoruz. Bunun bahçesi, dershaneleri, salonları, kütüphanesi, dehlizleri, yemekhaneleri var. Bunun etrafı bir duvar ile çevrilerek başkalarının mülkünden ayrılmıştır. Bahçedeki havuz, kuyu, çeşme, hatta ağaçlar bile mektebin bir cüz'üdür.

İşte size bir [Vatan] numunesi:

¹⁰Hukuk ulemasından bazıları derler ki: siyasi bir heyete devlet namını vermek için o heyetin şu dört şeye malik olması icap eder. : (1) efrada , (2) arazi (vatan) , (3) heyet-i hükümet. (4) istiklal.

Bu mektepte daha neler görüyorsunuz.? İkinci derecede bir çok adamlar: kapıcı, hademe, talebe, muayyid, muallimler, müdür ve muavini ve kâtip vesaire. İşte size bir [millet] numunesi:Fakat görüyoruz ki, bu adamların hepsinin vazifesi bir değil. Talebenin vazifesi sadece okumak, mektebin nizamlarına itaat, muallimlere, müdüre hürmet etmektir.

Talebenin dışında kalanların vazifesi ise, çocukları okutmak, onlara güzel ahlakı, malumatlı birer adam olarak yetiştirmek, mektebin ileri gitmesi için konmuş olan nizamları tatbik ve icra etmek vel-hâsıl mektep içinde intizamı muhafaza eylemektir.Görülüyor ki, talebe ile idare ve talim işleriyle uğraşanların hep bir cinsten, bir milletten. Aralarında ayrılık gayrılık yoktur. Belki yarın mektepten şahadetname alan talebeden bir kaçı bu mektebe muayyid ve muallim olabilir. Çünkü bunun hakkıdır.

İşte bu idare ve talim ve inzibat işleriyle uğraşanlarda o [vatan] ve [millet]e göre: bir [hükümet] numunesidir. Fakat biz istiyoruz ki, mektebimizin bütün mevcudiyetini bir veya birkaç kelime ile ifade edelim; onu başka mekteplerden ayırt edelim.

O zaman ne yaparız? Yalnız mektebimizin ismini söylemek maksadı temin eder. Mesela: Cumhuriyet Mektebi!

İşte biz bu tabir ile mektebin mevkiini, binasını, bahçe vesaire sini, sıra ve tahtalarını, kapıcısını, hademesini, talebesini, muayyid ve muallim, kâtip, muavin ve müdürünü kast etmiş oluyoruz ki, bununla bir [devlet] numunesi meydana gelmiş bulunuyor.¹¹

Artık; zan edersem: bu sözler ve misaller ile siz: [Vatan]nın , [aile]nin, [cemeat]ın, [ümme ve milleti] in, [vatandaş]ın, [hem şehri]nin [hükümetin] ne demek olduğunu tamamiyle anlamış, bunlar hakkında birer fikir peyda etmişsinizdir.

Öyle ise gelecek dersten itibaren bahsi biraz değiştirelim ve genişlettirelim.

¹¹Şu halde: mesela: bir adama, bir vatandaşa, Türkiye Hükümeti tebaasından demek doğru değildir. Çünkü halk (Hükümet)in tebaası değil, heyet-i umumiye-i milliyenin yani [devlet] in [Türkiye Devletinin] tebaasıdır. Eski zamanların yanlış zihniyeti (devlet)in manasını hükümdarın, padişahın nefsinde şahsiyet-i münferidesinde cem edilmiş zehabeti tevlit eylemiş idi. Hâlbuki: o zamanlar çok geride kaldı. O zihniyetler çok eskidi. Bugün artık anlaşılmıştır ki , (devlet) , milletin, vatandaşların heyeti mecmuasında temerküz etmiştir. Şahsın hiçbir hükmü kalmamıştır.

Akara istasyonu muhayyel resmi

HÜKÜMETİN MUHTELİF ŞEKİLLERİ

2- Kaç şekilde hükümet vardır?

Dünya da mevcut hükümetler, şekil itibariyle üç türdür. Mutlaka, Meşruta, Cumhuriyet.

[Teşkilat-ı Esasiye Kanunu = Kanun-i Esasi] ve [Millet Meclisi = Meclis-i Mebusanı] olmayan hükümetlere [Hükümet-i Mutlaka] denir. Böyle hükümetlerin idaresi altındaki memleketlere [Hükümet] deyince [hükümdar] anlaşılır. Çünkü her iş onun elindedir. Her husus onun zâtı keyfine tâbidir.

[Vatan] onun çiftliği, millet onun esirleri, heyeti vekile onun halis bendeleridir. Yaptığı yaptık, dediği dediktir. Hükümdarın, padişahın emir ve iradeleri kanunun üstündedir.

Hükümdar adaleti sever, iyi kalpli bir adam olsa bile millet ezilmekten, vatan harap olmaktan kurtulamaz. Çünkü mazlumlara, mağdurlar seslerini padişahların siyaki muhafaza altında bulundurulmuş saraylarının duvarlarından aşırıamazlar. Onun etrafını alan bir sürü [bende kan] bendeler, dalkavuklar, kendi şahsi menfaatlerine uymayan her hakikati ondan

saklarlar. Hükümdarın teveccühünü kazanan herhangi bir memur, halka etmediği fenalığı bırakmaz. Zira şikâyet edecek, dert anlatacak bir yer, bir kulak, bir kapı yok.

Hükümet-i mutlaka nın en büyük düşmanı [matbuat = gazeteler, kitaplar] ilim ve zekâdır. Böyle memleketlerde gazetelere, muharrirlere serbestlik verilmez. Hükümetin büyük, küçük memurlarının yaptıkları fenalıkları kimse yazamaz. Yanlış, zararlı olarak görülen işler için kimse ağzını açıp bir şey söyleyemez. Biraz serbest yazı yazarlar doğruyu söyleyenler hemen menfalara, hapisanelere götürülür. [Vatan, Hamiyet, Milliyet] kelimeleri en korkunç sözlerdendir. İşte böylelikle memlekette zeka ve irfan söner, cehalet, ahlaksızlık ortalığı kaplar, mektepler siyaki teftiş altında bulundurulur!... Artık böyle bir memleket mamur olabilir mi? Böyle zavallı bir millet medeniyette ileri gidebilir mi? Fakat bugün bu tarz hükümet dünya nın hemen hemen hiçbir tarafında kalmamıştır ve kalamaz. Çünkü: Artık insanlar kendilerinin bir müstebit [çobanın] keyfine tabii sürü olmadıklarını ve her birinin kendi vatanında bir hakkı, hükümetin kendisine karşı bir takım vazifeleri bulunduğunu velhasıl, kendisinin ‘insan’ olduğunu anlamıştır.

6- Hükümet-i meşruta ve cumhuriyet nedir?

[Hükümet-i Meşruta] ve [Cumhuriyet] ; [Teşkilat-ı Esasiye Kanunu] ve [Millet Meclisi] olan hükümetler demektir. Böyle memleketlerde hâkim olan ancak kanundur; şahısların hükmü yoktur. Milletin hâkimiyeti, iradesi hep kendi elindedir. Burada kanunlar; efradı-ı milletin aralarından seçip Millet Meclisine aza olarak gönderdikleri mebuslar yani Milletvekilleri tarafından yapılır. : ve bu kanunların tatbik ve icrasına memur olan hükümet heyeti daima bunların teftişleri altında bulunur. Her kim hükümet memurlarından bir zarar, bir haksızlık görürse bu meclise arzu hal verir. Mebuslar bunun üzerine hak ve hukukunu ararlar. Eğer o adam gerçekten zarara haksızlığa uğramışsa; onu yapan veya yaptıran memurlar cezaya çarptırılır. İşte milletin böyle kendi kendini idare etmesine, yani muhtaç olduğu kanunları kendileri ve daha doğrusu kendi vekilleri olan mebuslar tarafından yapılmasına ve bunların tatbikine nezaret edilmesine [Milli hâkimiyet] denir ki ; manası bir milletin öyle hükümdar, bende kan, mütegalibe nüfuz ve tesirinden azade olarak kendi kendisini idare etmesi demektir.

Hükümet-i Meşruta ile hükümet-i Cumhuriyet arasında fark vardır. Hükümet-i meşrutada hükümetin başında bir hükümdar [kral, imparator, padişah] bulunur. Hükümet-i

Cumhuriyette ise hükümdar dört, beş veya 7 sene gibi muvakkat ve muayyen zaman için intihap edilmiş bir [reis] bulunur ki, buna [Reis-i Cumhur] denir.

Hükümdarlar için zaman ve müddet yoktur. Bunlar mutlaka öteden beri hükümdarlık makamında bulunmuş olan bir kimsenin ya oğludur yahut onun hanedanına mensup bir adamdır. Bu zat, üç yaşında bir çocuk dahi olsa hükümdarlık makamı açılınca oraya geçer, ölünceye kadar bu makamda kalır. Vefatında yerine varsa oğullarının en büyüğü – evladı yoksa mensup olduğu hanedanın yaşça en büyüğü olan kimse geçer.

Hâlbuki Reis-i Cumhurun müddeti bitince; çekilir; yerine intihap ile başkaları ehliyetli diğer bir reis getirilir. Reis-i Cumhurun babadan evlada veya akraba ya geçmez. Millet içinde her kim o milletin daha çok itimat ve muhabbetini kazanmış ise, o, intihap olunur.

7 – Acaba bu şekil hükümetlerin hangisi iyidir?

Elbette Cumhuriyet idare şekli ötekilerden daha iyi, daha faydalıdır. Çünkü hükümdarlar, ne kadar ölmese müstebit olan cedlerinin tarihini okuya okuya o devirlere hasret çekerler; her şeyin hükümdarın iki dudağı arasında olduğu, herkesin onlara köle, bende bulunduğu israf ve sefahatlerine nihayet olmadığı zamanlara imrenilir. Kendilerinin – hamiyeti elde tutan – millete, heyeti hükümete karşı hiçbir hüküm ve tesirleri olmadığını görünce kederlenirler. Elleri küçük bir fırsat geçse hemen meşrutiyeti devirip mutlakiyet-i idareyi korumak, atalarının yolunu tutmak isterler ki tarihte bunun emsali vardır.¹²

Vakıan, Avrupa da ;[meşrutiyet] idare usulü; milletin senelerce uğraşması, müstebit hükümetlerle çarpışması, bu uğurda yüz binlerce evladının kanını akıtması yüzünden elde edildiği için halk uyanık davranır, o eski kötü [mutlaka] hükümetinin yeniden dirilmesi için elinden geldiği kadar çalışır. Fakat her yer Avrupa gibi terakki etmemiş olduğu için başka yerlerde hükümdarlar fırsattan pek çok ve pek çabuk istifade edebilirler.

Bunun için hükümdarlı meşrutî hükümetlerin ilerisi tehlikeden azade değildir. Cumhuriyette bu tehlike yoktur, birde esaslı bir surette düşünülecek olursa anlaşılır ki bir millet içinde hükümdarlık makamı neden yalnız bir ailenin, Bir hanedanın – ehliyetli,

¹²Osmanlıİmparatorluğunun en son hükümdarı olan [Mehmet Vahdettin] nin İstanbul un ecnebi işgali altına girmesinden bil istifade Millet Meclisini kapası bir takım eski kafalı adamları reis kara getirmesi ve eski idareyi müstebideyi yavaş yavaş tesise kalkması bunun en maddi en son delilidir. Hâlbuki o zaman devletimiz bir devleti meşruta idi.

ehliyetsiz, akıllı, akılsız, ahlaksız evladına has olsun? Bu makama bütün milleti efradı-ı namzettir. Kimin ehliyeti zarar ise sırasıyla ve intihap ile oraya geçebilmelidir. Geçmez ise haksızlıktır Cumhuriyet usulünde bu haksızlık yoktur. Bundan başka hükümdarların, kral ve imparatorların memleketin dâhilinde ve haricindeki hüküm ve nüfuzlarından istifade ederek bazı fenalıklar yapabilirler. Mesela:

Almanya, meşrutiyet usulünde en ileri gitmiş devlet idi ; ahali her yerden , her milletten münevver idi. Yine böyle iken başlarında bulunan imparator [II. William] kendi arzusıyla harbi umumiye açtı ; daha doğrusu bütün milletlerin başına belalar saçtı ; ne Millet Meclisi ne heyeti hükümet , galeyandan istifade eden – imparatoru durduramadı. Hâlbuki: Almanya nın başında imparatorun yerinde – millet tarafından intihap edilmiş – bir reis-i cumhur bulunsa idi, bütün insanların hala çekmekte oldukları şu felaketler meydana gelmezdi

İşte şu hallerde gösteriyor ki: Cumhuriyet usulü muhtelif şekildeki hükümetlerin en iyi ve en sağlamıdır. Reis-i Cumhur, ufacık bir haksızlık yapacak olursa ikinci intihap devresinde kimse kendisine rey vermez. Bu ikinci defa belki yine reis intihap olunurum, arzusıyla hiçbir haksızlık yapmaz gece gündüz halkın faidelerini düşünür.

9- Şimdi burada bugünkü dersimizden bir netice çıkaralım. Şöyle ki

Ne kadar çok faideli olduğunu söylediğimiz cumhuriyet idaresinin, hatta meşrutiyet idaresinin bazı dostu, taraftarı olmayanlarda vardır. Bunlardan böyle kimselerin sözlerinde yazdıklarından sakınmalıyız; bunlara inanmamalıyız.

Acaba bunlar kimlerdir?

1-Hükümdarlar ve bunların hanedanına yakından, uzaktan garabet ve münasebeti olanlar.

2-Hiçbir hak ve liyakatleri olmadığı halde mahza hükümdarlara çatarak gayri meşru menfaatlerini elde etmeye alışan veya elde etmeyi isteyen saray adamları, devlet düşkünleri.

3-Ehliyetsizliklerden dolayı veya hükmet dairelerinde yer bulamayan kimseler.

4-Ecnebi himaye ve muhabbetini taşıyan şahıslar.

5- Din perdesi altına gizlenip halkı soymayı adet edinen bazı sahtekârlar ile cahil ve mutaassıplar.

6-Terakki ve teceddüdü kafalarına sığdıramayanlar.

İşte bunlar, Cumhuriyet idaresinden değil hatta hükümet-i meşrutadan bile memnun değildirler ve olamazlar. Bunların eline ufak bir fırsat geçse hemen hükümet-i mutlakayı yeniden kurmak isterler.

İKİNCİ KISIM **MİLLİ KURTULUŞ [Ders 6-8]**

Mündericat

İstiklâl mücahedesinin tarihçesi – Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin teşekkülü – Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı – bundan gördüğümüz ve göreceğimiz faideler.

10 – İstiklâl Mücahedesinin tarihçesi:

Aziz çocuklar! Tabi siz bilmezsiniz. (1330) senesinde bir tarafta Almanya ve Avusturya devletleri diğer tarafta Fransa, İngiltere, Belçika, Portekiz, Sırbistan, Karadağ, Rusya ve biraz sonra İtalya, Romanya, Yunan, Japonya, Amerika devletleri olduğu halde aralarında büyük bir harp açıldı: Buna (harbi-i umumi) derler. Dört sene süren bu muharebeye pek az zaman sonra Bulgaristan ile beraber bizde girdik; kendi menfaatimizi Almanlar cihetinde gördüğümüz için Alman ve Avusturya tarafını tuttuk.

Dört sene bizim taraf galebe çaldı. Lakin birden bire Bulgar ordusunun mağlup olmadan silahlarını atıp hudutları terk etmesi, Avusturya ordusunun manevi kuvvetini sarstı; bu hal nihayet Alman ordusuna da sirayet etti. Bunun üzerine bizde düşmanlarımızdan [mütareke] yani harbi kesmeyi istedik. 1334 senesi teşrin-i evvelinde [Mondros] da İngilizlerle bir mütareke-i tâmme imzaladık. Bunun mucibince biz Çanakkale Boğazını açacak, askerimizi dağıtacak, elimizdeki esirleri geri verecektik. Onlarda bizim bu hal ve hareketimizi göz önünde bulundurmamak için bazı yerlerimize askeri müfrezeleri çıkaracaklardı.

Hâlbuki: İngilizler ve Fransızlar sözlerinde durmadılar. Askerimizin dağıldığını, silahlarımızın teslim olunduğunu, boğazların açıldığını fırsat bilerek, hiçbir münasebet yok iken İstanbul’a, İzmit’e, İzmir’e, Adana’ya birçok asker çıkardılar. Tabi elde kuvvetimiz olmadığı için bunlara karşı koyamadık; boynumuzu büküp seyirci kaldık. İngilizler ve Fransızlar bununla da kalmadılar. İstanbul’da güya cebri İslam (zorla Müslüman) edilmiş ermeni çocuğu veya harp zamanındaki hükümetin adamlarını aramak bahanesiyle – kapıları

kırarak Müslüman evlerine girdiler, kadın erkek demeyip millettaşlarımıza yapmadık hakaret bırakmadılar. Sebepsiz yere kimini hapisanelere attılar, kimisini Malta adasına sürdüler.

Bunlar yetmiyormuş gibi birkaç ay sonra İzmir ve Edirne'yi Yunanistan'a peşkeş çektiler. Bu haksızlık milletimize pek ağır geldi. Herkes anladı ki bu gidişle pek yakın bir zamanda vatanımızdan eser kalmayacak, her yer düşman istilasına girecek, bütün vatandaşlar esir olacak.

İstanbul'da bulunan hain yürekli, korkak padişah [Mehmet Vahdettin] ile onun tayin ettiği miskin heyeti hükümet bu barbarca hareketlere karşı hiç ses çıkarmayıp seyirci kaldılar, İngilizlere dalkavukluk ettiler; onların sözüyle birçok Müslümanları ezdiler.

Hâlbuki: Anadolu halkı bu zilleti, bu haksızlığı çekemedi; İzmir'in acısını unutmadı. Bugün İzmir'in başına gelen felaketin yarın kendi memleketlerinin başına geleceğini düşündüler. Erzurum'da, Sivas'ta, Diyarbakır'da [müdafaa-i hukuk] cemiyetleri teşkil ettiler. Bir taraftan İngiliz ve Fransızların yaptıkları haksızlıkları acı lisanlarla müdane âleme bildirdiler; diğer taraftan vatani korumak için ahit ve misak ederek, silahlanarak, çete halinde küçük kuvvetler meydana getirdiler. Bu sıralarda memuriyetle o taraflarda bulunan – şimdiki Reisi Cumhur – Mustafa Kemal Paşa esasen bu işlerle uğraştığı ve herkesi teşvik için akın akın onun etrafına toplandılar. Birçok hamiyetli askeri pek ve paşa zâbıtlarda yavaş yavaş gelip bunlarla birleştiler.

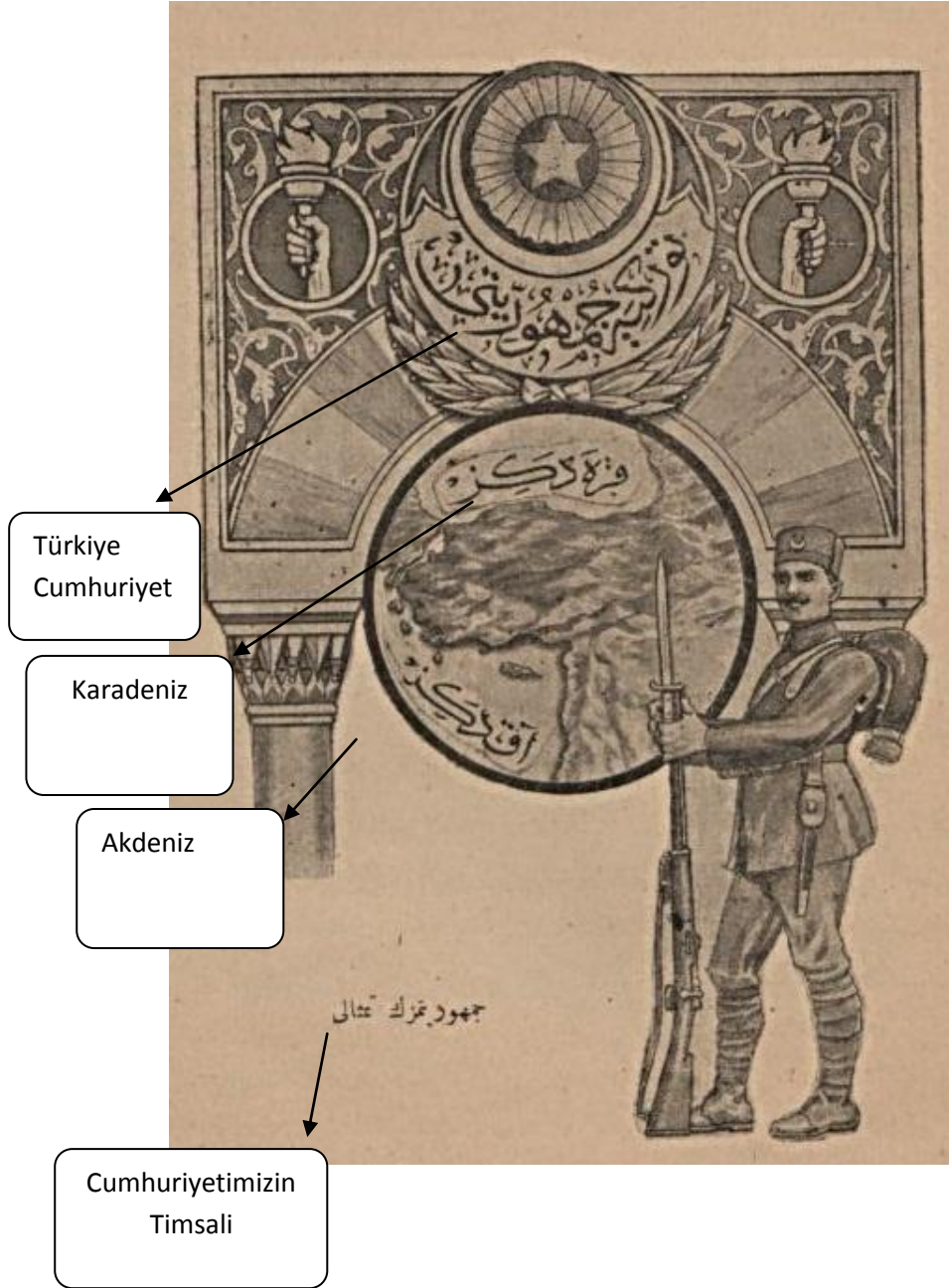
Altı ay geçmeden bu intizamsız çeteler muntazam bölük, tabur, alay, fırka haline geldi. Lakin elde lazım olduğu kadar top, tüfek, cephane, yoktu. Tedariki de çok zor idi. Çünkü bütün iskeleler İngiliz ve Fransız donanması, askeri tarafından tutulmuş idi. Fakat milletin hamiyetli kahramanları ümitsizliğe düşmediler. Bununda tedricen çaresini buldular. İngilizler, Türklerin Anadolu'da tekrar uyanmak üzere olduklarını görünce telaşa düştüler. Bir taraftan İstanbul'daki miskin hükümeti sıkıştırarak Anadolu'daki kahramanları (asi) ilan ettirdiler. Buradan zayıf imanlı, milliyeti şüpheli adamları asker yazdırarak [Kuvayi Milliye] namını alan bu hamiyetli kahramanların üzerine saldırdılar. Müslüman'ı Müslüman'a kırdırdılar. Fakat İngiliz para ve silahıyla sevk olunan ve [Kuvayi inzibatiye] denilen bu derme, çatma kuvvet birkaç müsademedi sonra boylarının ölçüsünü alarak kaçıp İstanbul'a geldiler. İngilizler bununla meselenin bitmeyeceğini görünce yalnız İzmir kazasını istila etmiş olan Yunanlara emir, para, silah vererek Çatalca'nın civarına kadar bütün şarkı, Trakya'yı, Karesi, Aydın, Bursa vilayetlerini bunlara işgal ettirdiler. Cenuptan Fransızları Maraş'a kadar

gönderdiler. Şimalde Karadeniz sahilindeki Rumları ayaklandırıdılar. Şarktan [Erivan] ermeni hükümetini üzerimize saldırdılar. Ne Gazi Mustafa Kemal Paşa, ne hamiyetli arkadaşları nede milletin kahraman, fedakâr efradı şu dört taraflı tezyıfıdan zerre kadar me'yûs olmadılar; bilakis gayretlerini artırdıkça artırdılar.

Durmayıp çalıştılar. Evvela Ermenileri tepelediler; bunlardan birçok silah, cephanе, beş altı yüz top aldılar; sonra dönüp Fransızları eski hududa sürdüler; ondan sonra garp cephesinde toplanarak yunanlılar ile karşılaştılar.

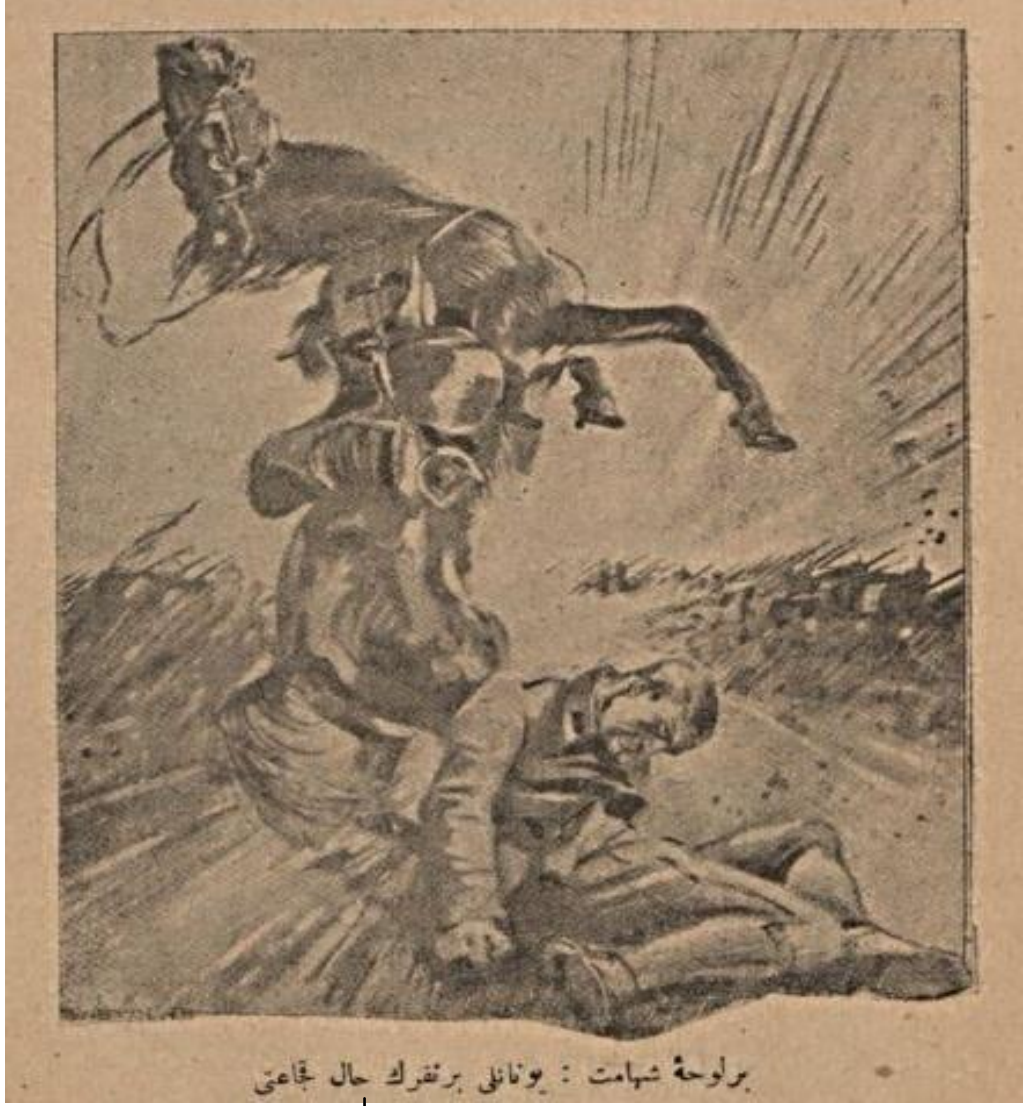
İngilizlerin sayesinde pek kuvvetli, her türlü vasıtalarla malik olan yunan ordusu bizim ordumuza üç defa hücumda bulundu. Her üçünde de [birinci İnönü Muharebesi – 10 Kanuni Sani 1337], [ikinci İnönü Muharebesi – 31 Mart 1337] ; [Sakarya Muharebesi 19 Eylül 1337] mağlup ve perişan oldular. Lakin harp noksanlarımız pek ziyade olduğundan kahraman ordumuz alçak düşmanı kovalayıp vatandan çıkaramadı. Yalnız geldikleri yere kadar sürüp bıraktı.

Artık Yunanlılarda Türk ordusuna hücum için cesaret kalmamış idi. Bundan istifade eden ordumuz nakliye vasıtalarını, topunu, cephanesini, efradını çoğaltarak, düzelterek dünyanın en muntazam bir ordusu haline geldi. Nihayet [9 Ağustos 1338] tarihinde taarruza geçerek [200.000] kişilik Yunan ordusunu on beş gün içinde tarumar etti; bütün toplarını, toplarını, tüfeklerini velhasıl nesi varsa nesi yoksa hepsini aldı; içlerinde başkumandanları dahi olduğu halde bütün generallerini, erkân-ı harplerini esir etti. En son kaçan Yunan neferlerini İzmir’de, Mudanya’da denize döktü. Bu suretle on beş gün süren ve tarihte emsali görülmeven bu büyük muharebe neticesi olarak iki seneden beri düşman elinde bulunan bütün memleketler geri alındı; Edirne’de tabiatıyla bize verildi. Millet istiklalini kazandı: İmparatorluk zamanındakinden daha kuvvetli olarak meydana çıktı. Türkün kahramanlığını

anlayan Avrupalılar naçar kalarak bizimle (Lozan'da) musaleha akdine mecbur oldular: İstanbul'u ve diğer işgal altındaki yerleri boşaltarak çıkıp gittiler.

Milli tarihimize altın mürekkeple yazılmaya layık olan bu büyük muharebede şehit olan kahramanları, hizmet ve gayreti görülen gazileri asla unutmamalıyız; bunların fedakârlığıyla iftihar etmeliyiz.

Bir levha-i şehamet: Yunanlı bir neferin hal-ı kaçağı

11- Türkiye Büyük Millet Meclisinin Teşekkülü : [ders 7]

Mütarekeden beş altı ay sonra hiçbir bir hakka, hiçbir ahde müstenit olmaksızın İngiliz ve Fransızların İzmir¹³ve Edirne'yi Yunanlılara vermeleri Adana'nın Fransızlar tarafından işgal edilmesi, itilaf askerleri İstanbul'da Türklere karşı türlü türlü hakaretler münasebetsiz lekeler yapılması neticesi olarak milletin nasıl galeyana gelip silahına sarıldığı geçen derste söylemiş idik.

Anadolu ahalisinin gösterdiği bu hissiyat ve hamiyete karşı İngilizler telaşa düşüp güya Türk kahramanlarını yıldırmaq onları tuttıkları işten vaz geçirmek için 16 Mart 1336 tarihinde İstanbul'un itilaf devletleri [İngiliz, Fransız, İtalya] tarafından işgal edildiğini resmen [sokaklara beyanname yapıştırarak, gazetelere ilan vermek suretiyle] ilan eylemişlerdi. Hâlbuki: İstanbul zaten haksız yere bir buçuk seneden beri bunların işgali altında idi. Çünkü: bunlar evleri, hapishaneleri, hükümet dairelerini basıyor; istedikleri adamları sorgusuz sualsiz hapse atıyor; istediklerini soruyor; hükümet tarafından hapis edilen herhangi bir Hristiyan cebren polis ve jandarmanın elinden alınıyor. Her gün askerleri İstanbul sokaklarında resmigeçit yapıyordu. Artık [işgal]bundan başka daha ne türlü olabilirdi.

Her neyse, İngilizler İstanbul'u böyle [resmen!]işgal eyledikleri gün birçok zavallı Türkleri hapishanelere tıkmakla, rast geldikleri askerlerimizi öldürmekle şunu bunuMaltaadasına sürmekle kalmayıp silahlı askerleriyle Meclis-i Mebusan dairesine de girdiler.

¹³Yunanlılar İzmir'i 15 Mayıs 1335 tarihinde işgal ve düveli itilafıye kumandanlarının gözleri o günde hatır ve hayale gelmedik fecai irtikâp eyledikleri asla hatırdan çıkmamalıdır.

Türk süngüsü altında bir Efsun askerinin akıbeti

O sıralarda meclis müzakere halinde değildi. Lakin meclisin tekrar açılması düşünmek için toplanmış birçok mebuslarımız o daire içinde bulunuyorlardı. Buraya giren süngülü İngilizler bir iki mebusumuzu yakalayıp Malta'ya gönderdiler. Öbür mebuslar korkarak oradan ayrıldılar. Fakat bundan böyle İstanbul'da kalamayacaklarını anladıkları için birçokları birer ikişer kaçıp Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'nın yanına gittiler.

Diğer taraftan İngilizler ; [Damat Ferit] denilen alçak Sadrazamı elde ederek [hain Sultan Mehmet Vahdettin] i kandırdılar. Anadolu'da din ve milleti ve vatanı kurtarmak için silaha sarılan hamiyetli mücahitler asi diye ilan ettirdiler.; etrafa fetvalar dağıttılar. Bazı memleketlerin cahil halkı az kaldı bunlara inanacaklar idi. Fakat önüne geçildi; millet yine bir kitle oldu.

12- Büyük Millet Meclisi hangi tarihte açıldı?

Artık bu hale karşı İstanbul ile Anadolu arasında hiçbir alaka [ilişik] kalmamış, İstanbul Hükümetinin miskinliği, Damat Ferit'in hainliği, padişahın hamiyetsizliği¹⁴ herkesçe anlaşılmış idi. Bunun üzerine İstanbul'daki Hükümet toplanıp Anadolu'da [Ankara] da yeni bir hükümet teşkiline lüzum hâsıl oldu

Yunan ordusuna gönüllü yazılan Edremit'in yerli Rumları

19 Mart 1336 tarihinde Ankara'dan Türkiye dâhilindeki bütün mebuslara telgraf yazılarak acele Ankara'ya gelmeleri bildirildi.23 Nisan 1336 da resmen Meclisi Mebusan büyük bir merasim ile açıldı ve ismine [Büyük Millet Meclisi] denildi. Büyük Millet Meclisi çok büyük işler gördü; çok büyük fedakârlıklar gösterdi. Nihayet zafer kazanıldıktan sonra başka bir intihap yapılmak üzere kendi elleriyle meclisi kapadılar.

İşte her sene [23 Nisan'da] yapılan şenlikler bu meclisin açıldığı ve bu suretle Anadolu [Ankara] hükümetinin kurulduğu günün şerefinedir.

¹⁴Bu hamiyetsiz padişah, milli Türk ordusunun nail olduğu zaferi çekemedi. Belki İngilizlerden, Yunanlardan ziyade me'yüs aldı. Nihayet akıbetini düşünerek beş on gün sonra avenuesinden bir kaçını birlikte alarak şafak vakti Yıldız Sarayının arka kapısından çıktı. Kendisini orada bekleyen İngiliz generaline – utanmadan teslim etti. İngiliz muhafızlarının himayesi altında bir İngiliz harp sefinesine (gemisine)binerek defolup gitti. Bunun firarıyla artık memleketimizde padişahlık devrine hitam verildi

13- Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı : [ders: 8]

Osmanlı imparatorluğunun son Sultanı olan [hain sultan] [Mehmet Vahdettin] nin milli ordumuzun kazandığı zafer üzerine korkusundan İngilizlere iltica ederek İstanbul'dan firarından sonra artık memleketimizde resmen imparatorluğa, hükümdarlığa katiyen hitam verildi.Halk altı yüz seneden beri padişahların keyfi idarelerinden, israflarından, zulüm ve istibdatlarından o derece bıkip usanmış idi ki : [padişah] [sultan] denildi mi herkesin tüyleri ürperiyordu. Binaen aleyh bundan böyle tekrar bir padişahın boyunduruğu altına girmeyi, bir hanedanın yükünü sırtında taşımayı istemezdi. Bir kaç müstesna olmak üzere bütün medeni milletlerde, birer birer hükümdarlarını, baş belalarını kovup yerine Cumhuriyet idaresini kurmamışlar mı? Biz niçin onlardan geri kalalım?

Zaten firardan evvel bile Anadolu [Mehmet Vahdettin]i padişah olarak tanımıyordu. Büyük Millet Meclisinin açılması tarihi olan [23 Nisan 1336]gününden beri Anadolu'da Cumhuriyet kurulmuş demekti. Yalnız intihap edilmiş bir reis yok idi.

Birinci Reisi Cumhuremiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Ecnebler İstanbul'dan çekilip gittikten ve burası Hükümeti Milliye'nin eline geçtikten sonra artık reisimiz Cumhuriyet usulünün devamı doğru olamazdı.

Binaen aleyh: Millet Meclisi azası toplanarak bu işi müzakere ettiler; nihayet [1339] tarihinde hepsi birden – vatanın kurtuluşunda büyük hizmetleri geçen – Millet Meclisi Reisi [Gazi Mustafa Kemal Paşa] yı Reisi Cumhur intihap ettiler.

14- Bundan gördüğümüz ve göreceğimiz faydalar;

[Cumhuriyet] ilan etmekle artık hakiki meşrutiyete nail olduk demektir. Bir kere hükümdar korkusundan sonra onların bir sürü faydasız ailesi efradını milyonca liralara sarf ederek beslemekten kurtulduk. Hükümetimizin şeklini Cumhuriyete kalp etmekle bütün Avrupa nazarında asri ve medeni bir millet olduğumuzu ispat eyledik. Artık millet tamamıyla hak ve hâkimiyete malik oldu. Halk, Hükümet serbest serbest çalışacak, memleketimiz pek yakın bir zamanda şenlenecek. Küçük dostlarım; bu sözlerimi iyi dinleyin:

Cumhuriyet bir nimettir; bunun kudretini bilin.

ÜÇÜNCÜ KISIM

MALÜMAT-I MEDENİYE [DERS 9-11]

Mündericat

Cumhuriyetin vatandaşlara temin ettiği haklar: hürriyet, müsavat, masuniyet-vicdan, tefekkür, kelam, neşir, seyahat, akid, sa'yu amel, temellük, tasarruf, içtima, cemiyet, şirket, intihabat hak ve hürriyetleri- kanun ve bütçe nasıl yapılır.

15- Cumhuriyet bize ne gibi haklar temin eder?

Cumhuriyet ve Meşrutiyetle idare olunsan hükümetlerin yaptıkları, yapacakları kanunların esası, ruhu olarak birer [Teşkilatı Esasiye Kanunları] vardır. Bu kanun vatandaşlara bir takım haklar verir.

Mesela: bizim [Teşkilat-ı Esasiye] kanuniyemiz biz Türklere: : hürriyet¹⁵, müsavat¹⁶, masuniyet¹⁷, serbesti sa'yu amel¹⁸, serbesti seyahat¹⁹, içtima ve cemiyet teşkili²⁰, şirket²¹ haklarını bahşetmektedir.

¹⁵Teşkilatı Esasiye Kanunu – madde: 68

¹⁶Teşkilatı Esasiye Kanunu – madde: 69

¹⁷Teşkilatı Esasiye Kanunu – madde: 70

¹⁸Teşkilatı Esasiye Kanunu – madde: 70

Şimdi bunları birer birer izah edelim.

Hürriyet nedir?

Hürriyet; başkasına zarar vermemek şartıyla istediğini yapabilmektir. Herkes için kendi hürriyetinin hududu başkalarının hürriyetinin hudududur. Vakıan bu kanun mucibince her Türk hür doğar hür yaşar. Lakin her Türk kendisi gibi başka Türklerinde hür olduğunu bilip ona göre hareket etmelidir. Yoksa hürriyet demek herkesin istediği gibi hareket etmesi değildir. Faraza vapura, tramvaya binen bir adam oralarda ‘ istediğim gibi uzanır otururum’ diyemez. Çünkü kanun mucibince bütün Türklere (hürriyet) bahş olunduğundan orada bulunanlarda kendisi gibi hürdürler. Onun bu yoldaki hürriyeti başkalarının hürriyetine tecavüz demektir ki: asla caiz değildir.

16- Hürriyetin envai

Hürriyet, insanın birçok işlerine taalluk edebilir. Şahsımıza, sözümüze, sair harekâtımıza ait hürriyetlerimiz olmasına göre ‘Hürriyet’ i “şahsa ait hürriyet“, “ söylemek hürriyeti”, “içtima ve iştirak hürriyeti” “ vicdan hürriyeti”, “ mesken hürriyeti” namıyla beş kısma ayırabiliriz.

Şahsa ait hürriyet: nefsimizin her türlü tecavüzlerden emin olması demektir. Hiçbir kimse kanun ve şeraitin gösterdiği sebep ve hallerden gayrı bir bahane ile hapis ve ceza edilemez. Aksi halde bunu yapanlar cezalandırılır. İnsanın istediği mahal ve memlekete gidebilmesi, başkalarıyla mukavele ve muhabere yapması şahsa ait hürriyetlerden sayılır.

Söylemek hürriyeti: başkalarının hukuku ve haysiyetine zarar vermemek ve memleket için fesadı mucip veya adabı umumiye ve milliye ye mugayir olmamak şartıyla herkesin istediğini söylemesi ve yazabilmesi haktır. Matbuatın serbest olması bu kısma dâhildir.

¹⁹Teşkilatı Esasiye Kanunu – madde: 72

²⁰Teşkilatı Esasiye Kanunu – madde: 79

²¹Teşkilatı Esasiye Kanunu – madde: 79

İçtima ve cemiyetten maksat, Türklerin ticaret ve sanat veya sair hususât için bir yerde toplanabilmeleri ve efkârın galeyanını mucip olmayacak surette nutuk irat etmeleri ve aralarında mukaveleler akit eylemeleri haklarından ibarettir.

Vicdan hürriyeti: herkesin düşündüğü fikri başkalarına söyleyebilmesi ve yazı ile ilan eylemesi ve vicdanına, aklına hoş gelen şeylere inanıp itikat etmesi velhasıl her suretle kanaatini muhafaza eylemesi haktır. Şu kadar var ki benim düşündüğüm fikir ne kadar muzır olursa olsun içimde kalırsa buna kimse bir şey diyemez. Lakin düşündüğüm bir fikir başkalarının fikrini, ahlakını bozacak, dinler ve terbiyeye ve adaba tecavüz edecek, herkesi fena yola sevk edecek veya memlekete ve devletin siyasetine zarar verecek olursa o zaman hükümet bunu men eder²² Hürriyeti tedris bu kısma dâhildir.

Mesken hürriyeti ise, herkesin oturduğu evin, odanın, çiftliğin, ticaret eylediği mahallin başkalarının tecavüzünden emin olmasıdır. Kanunda gösterilen sebeplerden başka hiçbir bahane ile hükümet memurları cebren bir kimsenin evine, çiftliğine, dükkân ve mağazasına giremez²³ Girse mesul olur.

17- Vatandaşların diğer hukuku:

Vatandaşların hukuku bu kadar değildir. Teşkilatı Esasiye Kanunu bize daha birçok haklar, menfaatler temin etmiştir. Mesela (1) Her Türk kanun nazarında müsavidir. Zümre, sınıf. Aile ve fert imtiyazları yoktur. Hiç kimse bize ben senden üstünüm diyemez. Buna hakkı yoktur. Ve yine haksız muamele yaptığını gördüğümüz zaman hükümet memurlarını amirlerine şikâyet edebilmek hakkımızdır. (1) Malik ve mutasarrıf olduğumuz mal ve mülke başkası tarafından el uzatılamaz. (2) hiçbir adamın mektubu açılıp okunamaz. Hiçbir kimse kanunen mensup olduğu mahkemeden başka bir mahkemeye gitmeye cebir olunamaz. Hiçbir kimsenin hükümet tarafından malı müsadere yani zapt edilemez. Ne derece büyük mücrim olursa olsun bir adama hükümet memurları işkence edemez.²⁴ Hiçbir fert angarya işlerde

²²Şurasını da talebeye iyice anlatmalı ki: ben nasıl kendi itikat ve kanaatime tabi isem başkaları da böyledir. Binaen aleyh başkalarının vicdanı hürriyet ve kanaatlerine taarruza hakkım yoktur.

²³Mamafih mesken sahibi tarafından vaki olacak davet veya istimdat üzerine veya bir mahalli su bastığı veyahut bir yerde yangın çıktığı zaman oraya girmek caizdir. Bu da o adama mazarrat vermek için değil ona muavenet yapılacağı için caizdir.

²⁴Eski zamanlarda mücrim ve mahpuslara dayak atılır, aletlerine su dökülür, dar ve karanlık yerlerde yatırılır. Aç susuz bırakılır. Cürümünü söyletmek için ötesi berisi kızgın demirlerle dağlanır. Yollarda, madenlerde, gemilerde çalıştırılır idi. Geçen asırdan beri iş bu işkence usulü her tarafta kaldırılmış hatta hapisanelerde bahçeler, havuzlar, kütüphaneler bile yaptırılmakta bulunmuştur.

kullanılmaz.²⁵Bir kanuna müstenit olmaksızın hiçbir kimseden vergi ve resim namıyla bir şey alınamaz. Hâlbuki Hükümeti Mutlaka vasıtasıyla idare olunan milletler efradı bu gibi Birde bir cinayet vesaire den dolayı müstendık tarafından taharri müzakeresi verilirse zabıta memurları burhan ve muğazeye girebilirler. Mesele yanlış anlaşılacak üzere bu cihet izah edilmeli. Hak ve menfaatlerden mahrumdur. Hürriyetin envainden hiçbirine malik değildir. Buda gösterir ki, Hükümeti Cumhuriyet en iyi usulü idaredir.

18 – İntihap hakkı ve ehemmiyeti, bizde intihabat: [Ders:10]

Vatandaşların medeni haklarından biride intihabat’a iştirak edebilmesidir.

İntihap nedir?Başka devletlerde olduğu gibi bizde de belediyeler, idare meclisleri, meclisi milli yani Millet Meclisi azaları ahali tarafından seçilip o meclislere gönderilir. İşte bu seçme usulüne [İntihap] denir. Fakat İntihap denince; mutlaka aramızdan birkaç kişiyi ayırıp o meclislere göndermek manası, hakkı anlaşılmalıdır. Kendimizin de vatandaşlarımız tarafından bu meclislere aza intihap olunabilmemiz hakkı bu manada dâhildir. Şu halde:

İntihap edenlere [müntahip] ve intihap olunanlara da [müntahap] denilir.

Bazı cürümler vardır ki: bunu işleyenleri kanun – en büyük ceza olarak - iş bu [İntihap] hakkından yani [müntahip] ve [müntahap olmak] hakkından mahrum eder. Buda gösteriyor ki: hem başkalarını intihap edebilmek, hem de başkaları tarafından intihap olunabilmek vatandaşların en mühim, en büyük bir hakkı medenileridir. Vatandaşlığın en parlak bir vasfıdır.

Bir memlekette oturan ecnebler, sini rüşte varmayan çocuklar ve şimdilik kadınlar²⁶ bu haktan istifade edemezler.

19 – Birazda intihabın nasıl yapıldığından bahsedelim:

Evvela belediyeden başlayalım:Vilayetlere mahsus belediye kanunu iktizasınca, her şehir ve kasabada bir belediye meclisi bulunur. Bu meclisin azasını ahali kendi aralarında intihap ederler. Gerek müntahiplerde, gerekse müntahaplarda bulunması lazım gelen şartlar şunlardır.

²⁵Angarya – ki : bunasuhre dahi denir. Hükümetin efradı ahaliyi amele olarak veya bunların hayvan ve urbalarını vesairlerini alarak meccanen kendi işinde kullanması demektir. Buda hak ve adalet ve hürriyeti şahsiye ye münafi olduğundan el-yevm cihanın her tarafında mülğadır.

²⁶İleride hanımlarımızın umumunun tahsil ve terbiyesi yükselecek onlarda bu haktan tabi istifade edeceklerdir.

- 1- Türkiye devleti tebaasından olmak,
- 2- O şehir ve kasabada oturmak,
- 3- Yaşı yirmi beşi geçmiş bulunmak,
- 4- Hiçbir ceza ile mahkûm olmak,
- 5- Hukuku medeniye [faraza intihap etmek ve intihap olunmak haklarına]malik bulunmak.

Bunlardan başka aza intihap olunacaklarda ayrıca şu şartlarında bulunması lazımdır:

- 1- Türkçe bilmek,
- 2- Hükümete vergi vermek,
- 3- Hükümete hiçbir borcu olmamak,
- 4- Başka bir devletin himayesi altında ve hizmetinde bulunmamak.

Belediye Meclislerinin vazifelerini geçen sene görüp öğrendiniz için bu sene tekrar burada söylemeye hacet görülmedi.

20- Millet Meclisine aza nasıl intihap olunur?

Teşkilat-ı Esasiye kanunumuzda deniyor ki,

<Türkiye Millet Meclisi millet tarafından müntahap mebuslardan müteşekkildir.²⁷

On sekiz yaşını bitiren her erkek Türk mebus intihabına iştirak etmek hakkını haizdir. Otuz yaşını bitiren her erkek Türk mebus intihap edilmek salahiyetini haizdir.²⁸

Fakat mebus olabilmek için yalnız bu kadarı kâfi değildir.

Daha bazı şartlarda vardır. Mesela: ²⁹

- 1- Ecnebi hizmet resmiyesinde veya ecnebi tabiiyeti iddiasında bulunanlar,
- 2- Herhangi bir cürümle mahkûm olanlar,
- 3- Hukuk-u medeniye den ıskat edilenler, ³⁰

²⁷Teşkilat-ı Esasiye kanununu: - madde: 9

²⁸Teşkilat-ı Esasiye kanununu: - madde: 10

²⁹Teşkilat-ı Esasiye kanununu: - madde: 11

³⁰<Hukuku Medeniye> silah taşımak, nişan takabilmek, meclislere aza intihap edebilip oralara aza intihap olunabilmek, memur olmakgibi vatandaşlığa ait bazı haklardır.

4- Türkçe okuyup yazmak bilmeyenler, Mebus intihap olunamazlar. Son intihap kanununa göre: her yirmi bin erkek nüfus için bir mebus intihap olunur.

Büyük Millet Meclisinin intihabı dört senede bir kere yapılır.³¹ve müddeti biten mebusların tekrar intihap olunmaları caizdir. Meclis her sene Teşrini sani iptidasında davetsiz toplanır.³²Her mebus yalnız kendini intihap eden dairenin değil, umumi milletin vekilidir. Bu son madde mucibince sabıkı meclis lahıkı meclisin içtimaina kadar devam eyler.

21-Büyük Millet Meclisinin vazifesi nedir?

Bizim Millet Meclisimizin vazifesi başka devletler meclis mebusanlarının vazifesinden bir dereceye kadar farklıdır. Diğer mebusan meclislerinin yalnız [teşri-i] yani kanun yapmak, kanunları tadil ve tefsir eylemek, devletin bütçesini hazırlamak ve tasdik etmek gibi vazifesi varken bizim meclisin birde [icra-i] vazifesi vardır. Yani, mebusların kendi aralarından intihap ettikleri on, on iki kişiden ibadet olan ve umumuna birden [icra vekilleri] heyeti denilen bir meclis çıkan kanunların kararları millet meclisi namına yani ona vekâleten icra ederler.³³

Teşkilatı Esasiye kanunumuzun yirmi altıncı maddesinde Büyük Millet Meclisinin vazifesi şu vecihle hulasa edilmiştir:³⁴<Büyük Millet Meclisi şariat ahkâmının icrasını, kanunların yapılıp meydana konması, değiştirilmesi, tefsiri, fesih ve ilgası, devletlerle mukavele, muahede ve sulh akdi, harp ilanı, muvazene-i umumiye-i maliye, devletin umum hesabı kat-i kanunlarının tetkik ve tasdiki, meskukat-ı darbi, inhisar ve mali taahhüdü mütezammin mukavelat ve imtiyazatın tasdik ve feshi, umumi ve hususi af ilanı, cezaların tahfif veya tahvili, tahkikat ve mücazat-ı kanuniyenin tecili, mahkemelerden sadır olup katiyet kesp etmiş idam hükümlerinin icra ettirilmesi gibi vazifeleri bizzat kendisi yapar.

Kanun nasıl yapılır? Devlet bütçesi nedir?

En evvel kanunların nasıl yapıldığını öğrenelim. Devletçe görülen lüzum üzerine ya hükümet dairelerinden yani vekâletlerden biri veya meclisi milli [mebusan] azasından bir kaç

³¹Teşkilat-ı Esasiye kanununu: - madde: 13

³²Teşkilat-ı Esasiye kanununu: - madde: 14

³³<Meclis teşri salahiyyetini bizzat istimal eder.> Teşkilat-ı Esasiye kanunu – madde: 6 ve : < Meclis icra salahiyyetini, kendi tarafından müntahap reis-i cumhuri onun tayin edeceği bir icra vekilleri heyeti marifetiyle istimal eder. > - Teşkilat-ı Esasiye kanunu – madde: 7

³⁴İşbu yirmi altıncı maddede mezkûr olan elfaz ve tabiratin manaları talebece malum olmayacağından bunlar muallim tarafından Türkçe manaları izah olunmak ile beraber devlet eyledikleri makasından şerhi de lâzımedendir.

bir mesele hakkında bir kanun yapılmasını teklif eder.³⁵Bunun üzerine o işin mercii olan daire tarafından veyahut meclis de bu işe bakacak olan [encümen] tarafından iptida bir layiha yazılır. Başvekâlete gönderilir. [icra vekilleri heyeti] meclisinde okunur, tetkik olunur. İcap ederse bazı cihetleri tashih edilir. Sonra bu layiha madde madde meclisi millide müzakere edilir. Doğrudan doğruya veya tadil ve tashih edilmiş olduğu halde reisi cumhura gönderilir. Onun tarafından tasdik edilince o layiha [kanun] namını alır ki: bütün vatandaşlar tarafından bunun hükmüne itaat etmek mecburidir.

Şu kadar ki hükümetin bu kanununu bastırıp her tarafa dağıtması ve gazetelerle ilan etmesi lazımdır. Yoksa herkes bilmediği, okumadığı bir kanuna nasıl itaat edebilir?

Bu suretle yapılmış olan kanunlardan birinin sonradan birkaç maddesinin değiştirilmesi veya buna daha birkaç madde ilave edilmesi iktiza edilecek olursa yine bunun yukarıda söylediğimiz şekilde meclisi millide müzakeresinden sonra reisi cumhur tarafından tasdik ve hükümet tarafından ilan edilmesi icap eyler.

Muvakkat bir mesele hakkında yapılp millet meclisinden geçmeyen ve yalnız [icra vekilleri heyeti] huzurunda müzakere edildikten sonra başvekâlet vasıtasıylaReisi cumhura takdim ve onun tarafından tasdik olunan layihalara [nizamname] denir. Hiçbir kanunun [Teşkilat-ı Esasiye] kanununa mugayir [aykırı] olmaması nasıl en büyük şart ise, hiçbir nizamnamenin de mevcut kanunların hiç birine muhalif olmaması lazım gelir. Çünkü kanuna karşı nizamnamelerin hükmü olamaz.

23- Şimdi devlet bütçesinin nasıl yapıldığına : [bütçe] nedir?

[Bütçe] bir adamın veya bir ailenin, bir şirketin, bir devletin, bir senelik geliri ile masrafı miktarlarını gösterir muvazeneli defter demektir.

³⁵Kanun teşkil etmek hakkı meclis azasına ve icra vekilleri heyetine aittir. - Teşkilat-ı Esasiye kanunu – madde: 15

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Kumandanları arasında

Muntazam hayat yaşayan medeni adamlardan her birinin kendisine veya ailesine veya ticaret hanesine göre bütçesi vardır. Bir adam senede veya ayda kaç kuruş geliri olduğunu bilmeli ki: masrafını yapsın, yani yorganına göre ayağını uzatsın.

Her medeni adamın böyle bir bütçe yapmaya ihtiyacı olduğu gibi büyük masraflar yapmak mecburiyetinde bulunan şirketler ve hükümetlerde muntazam birer bütçeye muhtaçtırlar. Mesela; bir hükümet, önünde ki sene kaç lira arazi vergisi, kaç lira ağnam, kaç lira temettü vergisi ve gümrük rüsumu alacağını geçmiş senelere kıyas ederek evvelden hesaplamaz, varidatının yani gelirinin yekününü tahmini olsun anlamaz ise o sene içinde orduya, donanmaya, yoları, mekteplere, şimendiferlere tahsis edeceği paraların miktarını bilemez ve sonra sene ortasında şaşırır kalır.

Şu sözlere nazaran [bütçe bir hükümetin, bir devletin (ruhu) hükmündedir] bunun içindir ki: her sene marttan sonra hükümet dairelerinden her biri bir taraftan o sene ne kadar gelirleri olacağını diğer taraftan ne kadar masraf yapmaya mecbur olduklarını tahmin ve geçmiş senelere kıyas suretiyle birer bütçe yapıp eylüle kadar [maliye vekaletine] gönderirler. Maliye vekâleti bütün bütçeleri ayrı ayrı gözden geçirip masraf kısmında bazı tashihat ve tadilat yaptıktan sonra hepsini koca bir kitap halinde bir arabaya toplayıp nihayet teşrini sani iptidasına kadar Büyük Millet Meclisine yollar.³⁶Ve buna birde her irat ve masrafın sebeplerini gösterir bir layiha rapteder. İşte hükümetin millete takdim ve teklif eylediği bütçe budur.

³⁶Teşkilat-ı Esasiye kanunu – madde: 99

Büyük Millet Meclisi azası teşrini sanide toplanınca her şeyden evvel bütçeye sarılırlar. Çünkü: mebusların en büyük vazifesi devletin bütçesini yapmak onu hazırlamaktır.

Herkes bilir ki bir hükümet ancak [bütçe] sayesinde iş görebilir.

Hülasa: bu suretle Büyük Millet Meclisine gelen [devlet bütçesi] kısım kısım ait oldukları encümenlerde [mesela: bütçenin ordu ve donanma kısmı: müdafaa-i milliye, maarif kısmı: maarif encümeninde] uzun boylu tetkik ve müzakere edildikten sonra Büyük Millet Meclisinin heyeti umumiyesi ne gönderilir. Orada da madde madde, kısım kısım müzakere edilip kabul edildikten sonra reisi cumhura takdim edilir. Oda tasdik edince³⁷ kanun halini alır ve artık sarfiyatta bunun haricine çıkılamaz³⁸ ve hükmü bir sene sürer.

İşte devlet bütçesi bu suretle yapılır. [Divanı Muhasebat] ismini taşıyan bir daire ise hükümet adamlarının sarfına lüzum gösterdikleri paraların bu bütçe kanununa uyup uymadığını araştırır.

Divanı muhasebatın [görölmüştür] demediği hiçbir senedi hükümet veznelerinin hiç biri ödeyemez. Divanı muhasebatın yaptığı bu muameleye [vize] denir.

İçtima halinde millet meclisi

³⁷Teşkilat-ı Esasiye kanunun (35) inci maddesi mucibince reisi cumhur [Teşkilat-ı Esasiye kanunun] bütçe kanunu müstesna olmak üzere ilanın muvafık görmediği kanunları bir daha müzakere edilmek için on yıl içinde meclise iade etmek hakkını haiz iken bütçe kanunu müddeti içinde tasdike mecburdur.

³⁸Devlet emvalinden muvazene haricinde sarfiyat caiz değildir. Teşkilat-ı Esasiye kanunu madde: 96

DÖRDÜNCÜ KISIM
MALUMAT-I İDARİYE
Mündericat

Reisi cumhurun tarzı intihabı, vazife ve salahiyeti – icra vekilleri heyeti vazife ve salahiyet ve mesuliyeti – muhtelif vekâletler hakkında mücmel malumat.

24 - Reisi Cumhur: [tarzı intihabı, vazife ve salahiyeti]:

Cumhuru reis ne demektir?

Teşkilat-ı Esasiye kanunumuzun birinci maddesi mucibince: Türkiye devleti bir cumhuriyettir³⁹ ve yine o kanuna göre: reisi cumhur, bütün icra kanunlarının en başındadır.

Bundan evvelki derslerde, kaç türlü hükümet olur? Bahsinde [cumhuriyet]in ne demek olduğunu uzun uzadıya söylemiş olduğumuz için burada tekrar [cumhuriyet] den bahse lüzum yoktur. Burada yalnız o cumhuriyetin başında bulunan [reis] in sureti intihabıyla vazifesi ve salahiyetlerinden bahsedeceğiz.

Teşkilatı Esasiye kanunumuz diyor ki:⁴⁰

Türkiye Reisi Cumhuru; Büyük Millet Meclisi heyeti umumiyesi tarafından ve kendi azası arasında bir intihap devresi için intihap olunur. Riyaset vazifesi yeni reisi cumhurun intihabına kadar sürer. Tekrar intihap olunmak caizdir.

25- Cumhuru Reis, devletin reisidir.

Bu sıfatla bütün resmi günlerde icap ettikçe meclise ve icra vekilleri heyetine reislik eder. Fakat meclisin müzakerata karışamaz.⁴¹

Cumhur reisliği bir sebepten dolayı açık kalırsa; yeni reisin intihabına kadar ona Büyük Millet Meclisi reisini vekillik eder.

³⁹Bu kanunun ikinci maddesi mucibince: Türkiye devletinin dini İslam dır, resmi dili Türkçedir. Makarını Ankara dır. Ve üçüncü, dördüncü maddelerine göre (hakimiyet) bila kayıt ve şart milletindir. Büyük Millet Meclisi, milletin yegâne ve hakiki mümessilidir.

⁴⁰Madde: 31

⁴¹Bu sıfatla merasimimahsusa da meclise ve lüzum gördükçe icra vekilleri heyetine riyaset eder. Fakat meclisin müzakeratına iştirak edemez ve rey veremez. Madde: 32

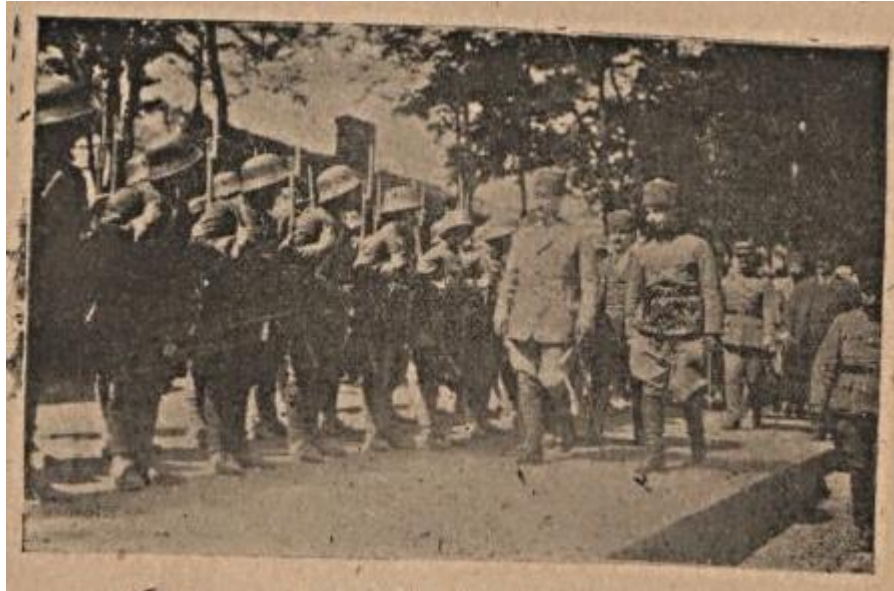
Reisi Cümhur; intihap olunması müteakip Büyük Millet Meclisine gelerek umumi milletvekillerinin, yani mebusların hususunda millet ve memlekete hiçbir fenalık yapmayacağına ve cumhuriyet kanun ve kaidelerine sadık kalacağına dair yemin eder.⁴²

Cumhuru Reisi tasdik için kendisine gönderilen kanun ve nizamların içinde muvafık gördüğü maddelerin tekrar müzakeresi için kanunen belli bir zaman içinde millet meclisine geri gönderebilir ise de Teşkilatı Esasiye ve bütçe kanunlarını ret ve iadeye hakkı yoktur.⁴³

Reisi cumhurun elinde millet meclisine karşı yalnız(icra vekilleri heyeti) vardır. Bunlarda birer mebus oldukları için reisi cumhura, hem de müddeti malum ve mahdud olan bir reise karşı o kadar taraftar olmazlar.⁴⁴

26- İcra vekilleri kimlerdir?

Yukarıda söylediğimiz gibi Büyük Millet Meclisinin hem teşrii, hem de icra-i vazifeleri vardır. Yani hem kanunları kendisi yapar, hem de onları kendisi bizzat icra eder. Şu kadar ki icra vazifesini bizzat yapmayıp içlerinden kendilerine (vekil) olarak ayırdıkları bir heyet yapar.

Gazi Mustafa Kemal ve İsmet Paşalar Askeri Milliyeyi teftiş ederlerken.

⁴²Madde: 38

⁴³Madde: 35 mucibince meclis reisinde ısrar ederse; reisi cumhur için onu ilan etmek mecburudur.

⁴⁴Madde: 44

Bu heyete [icra vekilleri heyeti] denir. Ve bu heyeti teşkil eden azanın her birine [vekil] ve reislerine [başvekil] ismi verilir. Teşkilatı Esasiye kanunu mucibince: Başvekil; reisi cumhur tarafından

Ve millet Meclisi azası arasından tayin edilir. Sair vekiller başvekile tarafından ve millet meclisi azası arasından intihap olunarak reisi cumhurun tasdikiyle meclise bildirilir.⁴⁵ İcra vekilleri heyeti hükümetin umumi siyasetinden ve mebuslardan ki memurların hal ve hareketinden mesuldürler.⁴⁶

Şimdiki teşkilatımıza göre icra vekilleri heyeti aşağıda söyleyeceğimiz vekillerden müteşekkildir.

- 1- Başvekil [bu heyetin reisidir. Bazen bir vekâlet dahi uhdesinde bulunur.]
- 2- Dâhiliye vekili [memleket dâhilindeki işleri görür, asayişini temin eder, nüfus işlerine bakar]
- 3- Hariciye vekili [devletin başka devletlerle olan münasebetini idare eyler.]
- 4- Müdafaa-i milliye [ordu ve donanmaya ait işleri görür.]
- 5- Maliye [vergileri toplar, devletin umumi masrafını görür.]
- 6- Maarif [mektep işleri ile uğraşır, memlekette irfanı yaymaya çalışır.]
- 7- Nafia [memleket dâhilinde yollar, şimendiferler, köprüler yaptırır.]
- 8- İktisat [halkın zengin olması çarelerini düşünür; ihtikârla yani madrabazlarla mücadele eder.]
- 9- Ticaret [memlekette ticaret ve orman ve ziraat ve sanayi ve ziraat işlerinin çoğalmasına, kolaylaşmasına çalışır.]
- 10- Adliye vekili [mahkeme işleri ile uğraşır, memlekette adaletin yürümesine çalışır.]
- 11- İmar ve iskân vekili [muharebe dolayısıyla harap olan yerleri tekrar yapmak ve hariçten gelecek Türk muhacirleri yerleştirmek vazifesi görür.]

İş bu vekillerin maiyetinde birer müsteşar ile birçok müdürler mümeyyizler, kâtipler vesaire memurlar bulunur ki: bunlardan her birinin heyeti mecmuasına [vekâlet] denir: Maarif vekâleti, maliye vekâleti, adliye vekâleti gibi.

⁴⁵Teşkilatı Esasiye kanunu madde: 44

⁴⁶Teşkilatı Esasiye kanunu madde: 46

Vekaletler devletin baş tahtı olan Ankara’da dır. Fakat her birinin vilayetler de birer şubeleri vardır. Bil-farz her vilayette bulunan [maarif müdürleri] ve kalemleri Ankara’daki maarif vekâletinin bir şubesidir. Bu müdür ve maiyetindeki memurlar bulundukları vilayetlerde maarif vekâleti namına iş görürler. Diğer vekâletlerde böyledir.

Cumhuriyet Hükümetinin vazifeleri

Mündericat

[Asayiş ve adaletin temini – harice karşı muhafaza-i memleket]

[Umuru Nafia ve maarif]

1- Temini asayiş:

Bundan evvelki derslerde verdiğimiz izahattan ‘hükümet’ in ne olduğunu anlamış olsa gerektir.

Şimdi da onun vazifelerini bahis bahsedelim. Hükümetin birçok vazifesi vardır. Bunların birbirine benzemelerini bir araya toplayacak olursa altı nevide hulasa edebiliriz. Bunların birincisi [Emniyet ve Asayişin temini] dir.

Emniyet ve asayiş, korkusuzluk ve rahatlık demektir. Maksat; ahalinin can ve mal ve namusu ve hukukunun muhafaza altında bulunması, halkın başkaları tarafından bunlara tecavüz edilmeyeceğinden emin olması demektir. Zaten cemaatleri, milletleri [hükümet] namıyla böyle heyetler teşkiline mecbur eden hal hep bu emniyet ve asayişe nail olmalarını istemelerinin neticesidir. Şu halde hükümetin en birinci ve en büyük vazifesi memlekette emniyet ve asayiş devâm ettirmek ve halkı rahatlık ve korkusuzluk içinde yaşatmaktır.

Hükümet, bu vazifesini, mahalle ve köy bekçilerinden başlayarak korucular ve [zabıta] namı verilen polis ve jandarmalar, mahkemeler icap ederse ordusu vasıtasıyla yapar.⁴⁷

2. Hükümetin ikinci vazifesi:

⁴⁷Zabıtabiri [zabıta-i mânia] diğeri [zabıta-i adliye] namıyla iki kısımdır. Birinci asayiş ihlal edecek vakaların olmasına meydan vermemek için daha evvelden tedbirli bulunur. Mesela; sokaklarda, kabirlerde devriyeler gezdirir. Geceleri mahalleleri bekçilere beklettirir. Yasak olan halleri halka ilan eyler. Zabıta-i adliye ise bir vakıa olduktan sonra işe başlar. Caniyi takip ve derdest, mahkemeye teslim eder, hakkında verilecek hükme göre hakkında ceza tatbik eyler. Bu mesele talebece anlaşılabilir tarzda izah edilmelidir.

Adaleti temin etmektir. Yani hem kendisi hak ve adalet dairesinde iş görmek, hem de başkaları tarafından haksızlığa ve adaletsizliğe meydan vermemektir. Bunun için hükümet her iş hakkında kanunlar, nizamlar yapar, her tarafta mahkemeler açar, birçok zabıta memurları besler. Kanunlar nazarında herkes hakkı, şahsı, itibarı birdir. Fenalık yapan bir adam, zengin ve büyük sahibi de olsa kanun onun fiiline göre aynı cezayı verir. Fakir haysiyetsiz bir adam da olsa yine o cezayı verir işte buna (adalet) derler. Bir zengine, sahibine başka, fakire başka türlü ceza verilecek olursa adaletsizlik edilmiş olur ki, buda (zulüm) dır.

Dünyada zulüm ile hiçbir hükümet yaşayamaz.⁴⁸ Her kim olursa olsun – bila istisna – mahkeme tarafından gerek şahit gerek maznun sıfatıyla davet edilince; hemen bu davete icabet etmeli, mahkemeye gitmelidir.

Kanunun vereceği hükme razı olmalıdır.⁴⁹

2-Hükümetin üçüncü vazifesi:

Memleket ve efradı milletin harici düşmana karşı muhafazası için lüzumu miktar asker beslemesi, donanma yapmasıdır.

3-Hükümetin dördüncü vazifesi:

Köylere varıncaya kadar memleketin her tarafında iptidai ve büyük şehirlerde tali mektepler açarak milletin genç evladını okutmak, müze haneler, kütüphaneler vücuda getirmek, sanayi, ticaret, ziraat, mektepleri açıp tebaasına sanat, ticaret faydalı usulde ziraat öğretmek, hükümet hizmetinde kullanılacak memurları mesleklerine göre malumatlı olarak yetiştirmekten ibarettir.⁵⁰

⁴⁸Muallim efendi bil-münasebe burada bazı vakayı-ı tarihiyeden bahsetmeli. Rus ve imsalı hükümetleri misal olarak zikir eylemelidir.

⁴⁹Eski âlimlerden meşhur (Sokrat) bir meseleden dolayı o zamanın kanunları hükmünce idam cezasına mahkûm olmuş idi. Talebesinden ve arkadaşlarından bir kaç yanına giderek kendisini mahpustan kaçırmak istediklerini söyledikleri zaman (Sokrat) bunlara: vakıan ben masumum. Lakin mademki memleketimin kanunu beni mahkûm ediyor, hâkimlerde bu kanuna göre hareket etmeye, hüküm vermeye mecbur bulunuyor, o halde ortada adaletsizlik yok demektir. Ben verilen cezayı çekeceğim, eğer kaçarsam, asıl cinayeti o zaman işlemiş olurum. Demiş ve kendisine verilen zehri içerek ölmüştür. Bu şayanı dikkat hikâye talebeye anlatılacaktır.

⁵⁰Acaba memlekette maarifi neşir ve tamim için hükümet bir vazife deruhte etmezse ahali aralarında şirketler yaparak bu maksadı temin edemezler mi? Vakıan efradın şirketlerin iptidai ve tali derecesinde mektepler açmakta muvaffakiyet gösterdikleri ve bazı defa hükümetten daha iyi iş gördükleri görülmüş ise de mekatib-i âliyeyi ve alel-husus meslek mektepleri tesis ve idare edemeyecekleri tecrübe ile anlaşılmıştır. Çünkü bu gibi mektepler için çok masrafa ihtiyaç vardır. Bu kadar büyük masarif ise talebenin vereceği ücretle temin edilemez.

1-Hükümetin beşinci vazifesi:

(Umuru Nafia) denilen işleriyapmaktırkıbunlarda memleket ahalisinin bir yerden başka bir yere kolayca, rahatça gidip gelebilmeleri veya mal ve mahsullerini göndermeleri için şehirler, köyler arasında muntazam yollar, şimendiferler, köprüler yaptırmak, tüneller açmak, iskelelerde rıhtımlar, depolar vücuda getirmekten ibarettir.⁵¹

6 – Hükümetin altıncı vazifesi:

Halkın muhtelif işlerini görmek üzere birçok daireler açmaktır. Buda vatandaşların ecnebi memleketleriyle ticaret ve birbirleriyle muhabere edebilmeleri ve memleket içinde mallarını alıp satmaları ve tehlikeli hastalıklardan kurtulmaları için birçok müesseseler vücuda getirmekten ibarettir. Dâhiliye ve hariciye, sıhhiye, maliye, ticaret, orman nezaretleriyle telgraf ve posta, rüsumat, defter hakanı idareleri ve müfettişleri hep bu maksat için teşkil edilmiştir. İşte hükümetin yukarıda söylediğimiz başlıca altı türlü vazifesinin ne kadar ehemmiyetli olduğunu ve hükümet olmazsa ahalinin kendi başlarına bu işlerin hiç birini yapamayacağını elbette anlamışsınızdır.

7 – Hükümetin yedinci vazifesi:

Halkın hayat ve sıhhati ve refahıyla alakadar olmasıdır. Bunun için sara hastalıkların zuhurunda tedbirler yapar, hastaneler açar, ahaliye meccanen ilaç dağıtır, çiçek gibi hastalıklara karşı herkesi parasız aşılar, temizliğe, mezbahalara, sulara, dikkat eder. Bundan başka bazı madrabazlar fırsattan istifade ederek mallarının fiyatını, ev ve dükkânlarının kiralarını yükseltmek isterler. Hükümet bunlara fırsat vermemek için tedbirler yapar, biçare halkı bu insafsızların elinden mümkün olduğu kadar kurtarır.

8 – Hükümetin sekizinci vazifesi:

Halkın işini kolaylaştırmak, rahatlarını temin etmek, muhtaçların, hastaların hayatını kurtarmak için memleket dâhilinde posta ve telgraf ve telefon tesis eylemek, sokakları tenvir, yolları tamir etmek, umumi su yollarını, rıhtımları, lağımları yaptırmak, yetimler ve şehit evlatları için darul-itamlar, darul-acezeler vesair müesseseler, irzahaneler, hastaneler açmak... gibi hayırlı işler görmektir.

⁵¹Umuru nafia denilen işleri şirketler hükümet kadar yapabilirler. Lakin hükümetin nezaret ve teftişi altında olmak şarttır. O halde yine bir nafia nezaretine ihtiyaç var demektir.

27- VATANDAŞLARIN VAZİFESİ

Mündericat:

[Teavün ve tenasur – vatanperverlik – sancağa, müessesatı diniye ve milliye ye hürmet – ecdada ve eseri ecdada hürmet – kışla, mektep gibi müessesatı milliye ye hürmet – askerlik – vergi]

Mademki: biz hükümeti cumhuriyetimizden Teşkilatı Esasiye kanunumuzdan birçok menfaatler, faydalar görüyoruz, o halde hükümetimizin cumhuri bir hükümet olması bu kanunun tamamıyla yolunda tatbik edilebilmesi için ehil vatandaşlarda kendilerine düşen vazifelerini tamamıyla yapmaları lazım gelir.

Acaba bu vazifeler nedir?

İki dakika kendi kendimize düşünecek olursak, bu vazifelerin nelerden ibaret olduğunu buluruz. Mesela: her vatandaşın kendi ailesine merbut olduğu kadar millettaşlarına da merbut olması lazım geleceğini anlarız. Çünkü bir millette adeten bir aile demektir. Bir ailenin çocukları, büyükleri birbirlerini sevmeyi, birbirlerine merbut olmazsa o aile her halde bedbaht olur. Bunun gibi bir milletin her ferdi de diğer fertlerini sevmeyi, can ve yürekten onlara merbut olmazsa o millette rahat ve saadet nail olamaz. Vatandaşların birbirine merbutiyetten, mahabbetten maksadımız, herkesin elinden geldiği derecede hemşerilerine iyilikte ve yardımda bulunması ve çalışamayacak

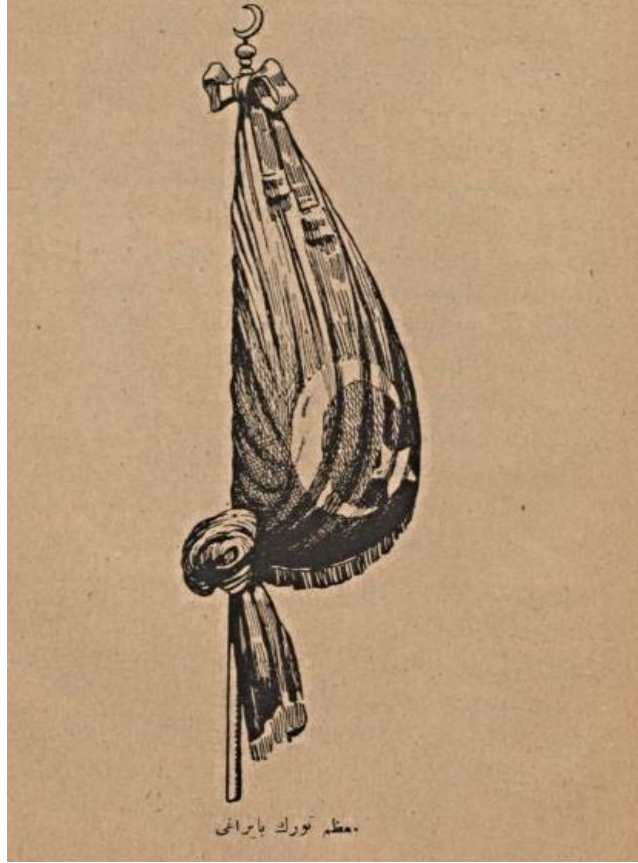
Derecede hasta ve ihtiyar olanları, yetim ve şehit çocukları beslemek, cahil kalanları okutmak, vatandaşlardan birinin hukukuna tecavüz edildiğini görünce ona yardım etmek, aceze veya milli menfaat namına iane vermek gibi haller bu kabildendir. Ve bunlar vatanperverlik cümlesindendir.

Yukarıda söylediğimiz sözleri burada mücmelen bir kere daha tekrar edelim: vatani sevmek demek kuru toprağı, dere ve dağları sevmek demek değildir. Milletini, milliyetini sevmek demektir. Mesela, ben Türkiye hükümeti tebaasından ve Türk milleti efradından olduğum halde tesadüfen (Viyana) da doğmuş olsam, orası benim vatanım olamayacağı gibi Avusturya’lılarda benim vatandaşım sayılamaz. Şu halde vatan, vatandaşlarımızın, millettaşlarımızın bulunduğu mahaller ve mensup olduğumuz hükümetin idaresi altındaki yerlerdir. Binaen aleyh vatani sevmek vatandaşları, millettaşları sevmek

demektir. Çünkü onlarla duygularımız, menfaatimiz, namusumuz müşterektir. Bir vatandaşın zararından bütün milletin az çok zarar gördüğüne şüphe edilmez.

29 – Sancağa ve müessesatı diniye ve milliye ye hürmet:

Mamafih yalnız millettaşların ve vatandaşların şahıslarına hürmet ve riayet ve mahabbet göstermek, muhtaçlarına muavenette bulunmak ile vatanperverlik vazifesini tamamıyla yapmış olmayız. Milletin manevi şeylerine de hürmet ve mahabbet göstermeliyiz. Mesela: milletimizin en büyük alameti olan Türk sancağına, dini ve milli müesseselere [cami, han, medrese, çeşme, yol, köprü, abide, kale, kabristan, türbe, imaret, gibi şeylere], bugün bir hayat olmayan ecdadımıza, onların bıraktıkları eserlere de son derece de hürmet ve riayet etmeliyiz.

Muazzam Türk Bayrağı

Fil hakika, sancak, milli bir alamet olduğu için her milletçe muhterem ve mukaddestir. Sancağa edilecek hürmet, adeta millete edilmiş gibidir. Bunun içindir ki: Medeni milletlere mensup olanlar, kendi milli sancaklarını nerede görürler ise, onu selamlarlar; Sancak geçtiği zaman oturuyorlar ise tazim için ayağa kalkarlar; Sancağın düşman eline geçmemesi için canlarını bile feda ederler. Bir memleket zapt edildiği zaman en evvel onun en yüksek yerine zapt eden kavmin bayrağı dikilir, mağlup milletin sancağı indirilir veya yırtılır. Sancağa hürmet etmeye vicdanen borçlu olduğumuz gibi sayelerinde bugünkü saadeti kazandığımız ecdadımıza da hürmet etmeliyiz. Hele bunların içinde memlekete hizmeti geçenlerin ismi anıldıkça onları tazim ile yâd ve ruhlarını Fatihalarla, hayırlarla şad etmeliyiz. Onların bize yadigâr, emanet olarak bıraktıkları camilerin, medreselerin, imaret ve yol ve han ve hamam ve köprü ve çeşme gibi eserlerin, müesseselerin yıkılmaması, mahfuz kalması için son derece çalışmalıyız. Onların kabirlerine, türbelerine, abidelerine, yazıp bıraktıkları eserlerine, kitaplarına ihtiram göstermeliyiz.

30- Kışla ve Mektep

Vatanperver olmak için ecdadımızın bıraktığı eserlere, müesseselere hürmet etmek için nasıl lazım ise zamanımız adamları tarafından yapılan şeylere ve mesela kışla ve mekteplere, müze hanelere ve bunu gibi sair eserlere de hürmet eylemeye mecburuz. Çünkü bunlarda millete, memlekete pek faydalı olan müesseselerdir. Birisi içinde- vatanın muhafızı olan asker kardeşlerimizi barındırıyor. Diğerinin dâhilinde vatan evladı talim ve terbiye görüyor. Her ikisi de millet nazarında muhteremdir. Bizden sonra geleceklere yadigârdır.

Bir milletin kışlalarına ne kadar muntazam, mektep ve müze haneleri ne kadar çok ve mükemmel olursa, o milletin şanı ve şerefi o merteye artar. Şu hande: Kışla, medrese, mektep, kütüphane, müze hane gibi şeylerde milletin alametlerinden olduğundan bunlara hürmet ve harap olmamalarına dikkat etmeliyiz.

31- Askerlik, Vergi:

Vatani sevmek, vatani mukaddes tanımak için yalnız millettaşları sevmek, muhtaçlarına yardım etmek, ecdada milli müesseselere hürmet göstermek kâfi değildir. Bunu için bazı fedakârlıklar yapılması da lazımdır. Mesela: Hükümet bizi silâh altına çağırınca

hemen gidip asker olmak, kanunun tayin eylediği vergileri seve seve vermek vatanperverliğin en büyük, en yüksek kısmıdır.

İşte bu mukaddes vazifeleri ifadan kaçanlar kanun ve vicdan ve millet nazarında hissiz, hamiyetsiz sayılan kimselerdir.

32-Vergi Bahsine Gelince:

Yukarıdaki derslerde dahi söylediğimiz vecihle hükümetin millete karşı birçok büyük, mühim vazifeleri vardır. Tebaasının can ve mal ve namusunu başkalarının tecavüzünden korumak için polis ve jandarma ve asker beslemek ve mahkemeler açmak, vatan evladını talim ve terbiye eylemek üzere mektepler, müze haneler küşat etmek, ticaret ve ziraatın teminini zımnında yollar, şimendiferler, köprüler, iskeleler yaptırmak... gibi mühim vazifeler bu cümledendir. Bunları yapmak ise birçok paraya ihtiyaç gösterir. Hükümet bu parayı nereden bulacak, kimden alacak? Her halde kendi tebaasından alacaktır. Lakin vergiler öyle gelişigüzel, hükümet memurlarının keyif ve arzusuna göre alınmaz. Mutlaka bir kanun ile alınır, buda muayyen olur. Herkes vereceği verginin miktarını o kanuna bakarak evvelden bilebilir. Mesela:

Ben bir tarla buğday ekerim. Hasat zamanında o tarladan bil farz [100] kilo zahire (buğday) hâsıl olursa, bunun yüzde onunu veyahut onda birini veyahut hükümet benim tarlama ne kıymet koymuş ve ona kaç kuruş vergi tarh etmiş ise onu vergi namı ile hükümete veririm. Bundan fazla benden bir habbe bile alınamaz. Çünkü kanun bana anca o kadcıkcık bir vergi tarh etmiştir. İşte benim, senin, Hasan'ın, Hüseyin'in bu suretle mahsulâtından veya beslediği koyun ve keçiden veya temettüünden alınan paralar devletin hazinesine girer ve mebusların nezareti altında milletin hayırlı, faydalı işlerine sarf edilir. Şu ifadeye göre maazAllah bir adam vergisini vermez veya gizler ise en dehşetli bir hayırsızlık en büyük hamiyetsizlik etmiş olur çünkü, bunu bir şahıs dan değil belki bütün milletten alıyor demektir. Terbiyeli hamiyetli bir kimse bu adiliğe tenezzül etmez.

LAHİKA

Teşkilatı adliye ve idariye:

33- Adliye Teşkilatımız Nasıldır?

Memlekette adaletin tevzi ve temini için hükümet her şehirde- lüzumuna göre- bir veya daha ziyade [Mahkemeler] açmıştır. Bu mahkemeler, halkın birbirinden olan şikâyet ve davalarını dinleyip hüküm verirler. Bunlar hiçbir tesir altında değildir; Tamamıyla müstakildir. Bunları amiri olan [Adliye vekili] bile bir mahkemenin hükmünü, kararını bozamaz. Teşkilatı Esasiye kanunumuz diyor ki:⁵²

Mahkemelerin kararlarını ne Büyük Millet Meclisi, nede icra vekilleri hiçbir vecihle bozamaz, bu karar derhal infaz ve tatbik olunur.

Her mahkemenin bir reisi ve lüzumu kadar azası, müstandıkları ve kâtipleri ve bir müddeyye-i umumiyesi vardır. Her kim başkasından bir fenalık bir zarar görür ise, hemen- mensup olduğu – mahkemenin müddeyye-i umumiyesine bir arzuhal vererek kendi hakkının alınmasını ister.⁵³

Bazı haller olur ki: Zara gören adam dava etmese bile, umumun

Menfaati namına hakkı aramaya memur olan- müddeyye-i umumiler; o işitince zarar veren adam hakkında dava açarlar.

Memleketimizde mahkemeler aşağıda gösterildiği üzere üç dereceye ayrılmıştır:⁵⁴

1-Sulh mahkemeleri

2-Mahakimi asliye

3-Mahkemeyi temyiziye

Sulh mahkemeleri beş bin kuruşa kadar olan alacak, verecek davalarıyla hafif kabahat davalarına bakar. Bunların azası olmayıp yalnız bir reis vardır. Sulh mahkemesinin verdiği hükme kanaat etmeyenler, temyiz mahkemesine müracaat edebilirler.

Mahakimi asliye biri [hukuk] yani alacak verecek davalarına bakmak, diğeri [ceza] yani suç sahibine yapılacak mücazatın şekil ve derecesine hüküm etmek üzere iki kısımdır.

⁵²Teşkilatı Esasiye kanunu- madde: [fıkra-i müzile]

⁵³Hiçbir mahkeme vazife ve salahiyeti dâhilinde olan davaları reisinden imtina edemez.-madde: 60

⁵⁴Mahkemelerin teşkilat, vazife ve salahiyetleri kanunla muayyendir.-madde: 53

Bu mahkemelerin hükmüne razı olmayanlar dahi temyiz mahkemesine müracaat eyleyebilirler.⁵⁵

Mahkemeyi temyiz bütün Türkiye dâhilinde yalnız bir tanedir ve şimdilik Eskişehir'dedir. Temyiz mahkemesi, bütün mahkemelerin en büyüğü olup [hukuk, ceza, şer'iyye, istid'a...] namıyla bir takım dairelere ayrılmıştır. Kabahat: Muameleyi tekdiriye müstelzim ef'al yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis ve nihayet yüz kuruşa kadar, cezayı nakdiyi muciptir:Uslansın diye ceza verilmesini mucip şeylerdir. Bir haftadan ziyade hapis, yüz kuruştan fazla cezayı nakdiyi alınmasını muciptir.

Cinayet: Ürksün diye verilecek cezalar mucip şeylerdir ki bir aydan on beş seneye kadar ve müebbet hapis körük cezalarıyla idamı muciptir. Temyiz mahkemesinin vazifesi, Sulh ve Mahakimi Asliye mahkemelerinin verdikleri hükümleri- diğer tarafın kabul etmemesine mebnî- tekrar tetkik edip son hükmü vermekten ibarettir. Mahkemeyi temyiz verdiğî hüküm [kat-i] olup artık bunu hiçbir kimse bozamaz.

Mahkemeler, adliye vekâletine merbut iseler de, bu vekâlet onların hükümlerine asla karışamaz. Yalnız idari işlerine bakar; memurlarına tebdil ve nasbeyler. Askeri mahkemelere < divan-ı harp> denir

34- Teşkilatı mülkiye:

Teşkilatı esesiye kanunumuz mucibince⁵⁶ Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet nokta-i nazarından vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar nahiyelere ayrılmıştır. Nahiyeler ise kasaba ve köylerden tereküp eder.

Bu teşkilatın size ruhunu anlatmak için yine mektebimizi misal göstereceğim:Sizin içinde okuduğunuz mektep adata bir vilayet modelidir. Şöyle ki: eğer ihzari veya ana sınıflarına [nahiye] diyecek olursak diğer sınıfların hepsi birer kaza hükmündedir. Her sınıfın [kazanın] muallimi oranın amiri kaymakamıdır.

Bu sınıfların yani kazaların heyeti umumiyesi [mektebi] ve bizim teşbihimize göre [vilayet]i teşkil eder ki: bunun müdürü, bu vilayetin amiri, valisidir. Demek vilayetler kazalardan mürekkeptir.

⁵⁵ Malum olduğu üzere mahkemeler (cürüm) üzerine hüküm verirler. (cürüm) üç türüdür. Kabahat cinayet.

⁵⁶Teşkilatı Esasiye kanunu- madde: 89, 90,91

Her kazada bir kaymakam, bir kadı, bir mal müdürü, tahrirat kâtibi; nüfus ve tapu memurları, jandarma bölük kumandanı, polis komiser muavini, bir veya iki mahkeme ile bunların reis ve aza ve müddei umumileri bulunur.

Kaymakam büyük işleri validen, mal müdürü vilayet defterdarından sorup öyle yapar. Her vilayet merkezinde: bir vali, bir kadı, bir defterdar, bir tahrirat müdürü [mektupçu], nüfus, tapu, sıhhiye, orman ve ziraat, nafia [ser mühendis] müdürleri, jandarma alay kumandanı, polis merkez memuru veya ser komiser ve bunlara merbut olarak birçok memurlar bulunur.

Her kaza ve vilayet merkezinde kaymakam veya vilayetin reisi altında bir (meclisi idare) bulunur. O kaza veya vilayete ait idari işler, mesela, hükümetin yapacağı mübayaia, müzayede, münakasa işleri, maliye dairelerinin hesap cetvellerinin tetkiki ve tasdiki hususları bu meclisten geçer.

Bundan başka her vilayet merkezinde azası kazalar ahalisi tarafından intihap edilmiş olan bir [meclisi umumiye-i vilayet] vardır ki: senede [40] gün merkez vilayette toplanıp bir sene içinde o vilayette yapılacak hususi yollara, köprülere, hastanelere, numune çiftliklerine, iptidai mekteplerine dair olan işleri görürler ve vilayetin hususi bütçesini yaparlar.

Bunlar dağılınca içlerinden seçip kendilerine vekil olmak üzere bıraktıkları dört kişilik bir encümen, meclisin vermiş olduğu kararları tatbik eder ki buna (encümen daimi vilayet) ismi verilir.

Ve yine her nahiye, her kaza, her vilayet merkezinde sırf şehir işleriyle uğraşmak üzere birer belediye meclisi olup bunların sureti intihapları, vazifeleri geçen sene etrafıyla size söylendiği ve sene dahi kitabımızın birkaç yerinde bunlara ait epeyce malumat verildiği için tekrar etmedik.

İcap ederse, bu hususa dair soracağımız suallere mualliminiz cevap verir.

Son

Maarif vekâletince 1340-1341 sene-i dersiyesi için ilk mekteplerle leyselerin (lise) iptidai kısımlarında tedrisi kabul olunan kitaplardan kanaat kütüphanesi marifetiyle neşir edilen eser:

Yeni milli kıraat: maarif müsteşar muhteremi Köprülü Zade Fuad beyin beş kısımdan mürekkep olan bu eseri kıymettarı son müfredat programına göre yeniden tertip ve kütüphanemizce bir sureti nefise de müceddiden tabı olunmuştur.

Yeni milli tarih: müşaruniley Fuad Beyin asar-ı muhallidesinden olup üç kısımdan mürekkeptir. Son müfredat programına tevfikân yeniden vücuda getirilmiş ve kütüphanemizce bir tarzı bedi'detab' edilmiş olan bu şaheser tarihi millimizi şayanı vatana veciz bir şekilde öğretmesi itibariyle bilhassa şayanı tavsiyedir.

Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye: Muallim Orhan Fuad Bey tarafından ilk mekteplerin müfredat programına muvafık olarak vücuda getirmiş olduğu iki kısımdan mürekkep bir eser nevidir. Gayet selis bir ifade ile hak ve vezaifimedeniyemizi ve birçok mubahatıahlakiyeyi gösteren bu kıymetli eseri bilhassa tavsiye ederiz.

Yeni sarf derleri: Muharriri şehir Ahmet Rasim Bey tarafından ilk mektepler müfredat programına muvafık olmak üzere yeniden vücuda getirilen ve iki kısımdan mürekkep olan bu eser maarif vekâletince sureti mahsusa da takdire mazhar olmuştur. Muallimin ve talebenin nazarı dikkatlerini celp ederiz.

Yeni ilmi hesap: Riyaza-i şehir Muallim Mehmet İzzet Beyin üç kısımdan mürekkep pek kıymetli bir eseridir.

Coğrafya: DarulFünun muallimlerinden Sadi Beyin son müfredat programına muvafık olmak üzere telif etmiş olduğu coğrafya serisinin dördüncü kısmı nefis bir surette tabı ve temsil edilmiş olduğundan bilhassa tavsiyeyi vecaipten ad ederiz.

Yeni dürusu eşya: Darul muallimin muallimlerinden Mahmut Ekrem Bey efendinin asar-ı bergüzidelerinden olup ilk mekteplerin dördüncü ve beşinci sınıflarında tedris olunmak üzere maarif vekâletince kabul buyrulmuştur. Çocukların bilamüşkilat anlayabileceği sade bir lisan ile yazılmış olan bu eserleri bilhassa tavsiye ederiz.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı; 1924 yılında Muallim Orhan Fuad tarafından “İlk mekteblerin 4. ve 5. sınıflarında tadrîs edilmek üzere” yazılan “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5” adlı eski harfli kitapları yeni yazıya aktarmak, çözümlemek ve çeşitli açılardan değerlendirmektir.

Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 ve 5. sınıf kitaplarının yazarı Muallim Orhan FUAD’dır. Söz konusu kitaplar Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâletinin 1340 (1924) senesi ilk mektepler müfredat programına göre okutulmak üzere hazırlanmıştır. Kitaplar ilk mektepler dördüncü ve beşinci sınıflarına mahsus bir Vatandaşlık Bilgisi ders kitabıdır.

Bu çalışmada Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4-5. sınıf kitapları ayrı ayrı incelenmiştir. İlk olarak 4.sınıf vatandaşlık kitabı olan Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4 kitabı ele alınmıştır. Bu kitapta genel anlamda en fazla vurgulanan noktalar, insanın topluma olan ihtiyacı, onun toplumsal hayattan kopamayacağı, bireyin aile kurmadan, milletin küçük bir parçasını oluşturmadan dünyada aciz bir varlık olacağıdır. Kısacası bu bölümlerde toplum için insan vurgusu ön plandadır.

Diğer yandan kişiyi toplum değerli kılmakta ve dolayısıyla kişi mutlaka toplumsal bağlamda ele alınmalıdır. Birey toplumda yaşamının avantajlarından dolayı topluma bir nevi minnet duymalıdır. İlkel ve modern bireyler arasındaki farkların en önemlileri dış görünümünden sonra bilim ve tekniğin getirdiği ilerlemelerdir. Toplumda yaşayan birey başkalarıyla ortaklık kurmalı ve dayanışma içinde olmalıdır.

Cumhuriyet bireylere belirli hak ve görevler vermiştir ve bu görev ve hakların bireyler tarafından bilinmesi gerekir. Çünkü Cumhuriyet sorumluluklarının farkında olan bireylerden oluşan bir toplum kurgulamak çabasıdır.

Sağlıklı yaşam tarzının yanı sıra ortalama bir insanın yaşam tarzı da örnek verilerek benimsetilmeye çalışılmaktadır. Çünkü kişi önce ailesinin ve sonra toplumun malıdır.

Belediyelerin genel anlamda şehrin her şeyiyle ilgili görevleri vardır. Metinde sunulan maddeler modern bir belediyenin sorumluluklarını göstermektedir.

Yazar medeni bir toplumun nasıl olması gerektiğini kendisine göre ya da genel kabul gören tasavvura göre medeni olan toplumlardan örnekler vererek açıklamaya çalışmaktadır.

Bireylere örnek bir hayat tarzının sunulması bir noktada ideolojinin kurgulamak istediği toplumun özelliklerinin yansıtmaktadır.

Modern bireyin devleti temsil eden organlara asla itaatsizlik yapmaması gerekir ve vatandaşın en önemli görevi kanun ve emirlere harfiyen uymaktır.

Sonuç olarak bu kitapta yapılan vurgular dikkate alındığında Cumhuriyet rejiminin kurgulamak istediği birey ve toplumun özellikleri görülebilir. Bu özelliklerin en başında toplum için kişinin varlığı yani kişinin varlık sebebinin aslında toplumsallaşma olduğudur. Bu tarz bir yaklaşım kişiyi yok sayan bireyin ancak toplumla gerçek olabileceğini savunan bir yaklaşımdır. Diğer bir özellik ise Cumhuriyetin modern bir bireyi olmak isteyen bir kişinin öncelikle dış görünüşüne, giyimine ve bakımına dikkat etmesi daha sonra bilim ve teknikte son derece ileri olmasıdır. Cumhuriyet rejiminin kurgulamak istediği birey ve toplumun özelliklerinden bir diğeri ise görev ve sorumluluklarının bilincinde olan bir toplumdur. Böyle bir toplumda herkes kendi görevini en iyi şekilde yapar ve Cumhuriyetin kendine verdiği hak ve özgürlüklerden yararlanır.

İdeal toplum ve bireyin özelliklerinden bir diğeri de bireyin sağlıklı bir yaşam tarzını benimsemesi gerektiğidir. Bu konu ilginç örneklerle daha kolay kavratılmaya çalışılmış ve ortalama bir insanın yaşam tarzının nasıl olması gerektiği sunulmuştur. Diğer yandan kişi ve toplumla ilgili özelliklerin yanı sıra yerel yönetimlerin özelliklerine ilişkin bilgiler de sunulmuştur. Yerel yönetimlerinin modernizasyonu sürecine ilişkin açıklamalar yapılmıştır.

Kitabın son bölümlerinde dikte edilen bazı konular mevcuttur. Bunlardan biri bireyin devlet temsilcilerinden herhangi birine asla itaatsizlik etmemesi gerektiğidir. Bu durum ideolojinin oluşturmak istediği toplum hakkında bir ipucu vermektedir. Devlete asla karşı gelmeyen ve verilen emirleri harfiyen uygulayan askeri yönetime dayalı bir toplum arzu edilmektedir.

İncelenen kitaplardan ikincisi olan Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5'tir. Bu kitapta vurgulanan noktalar ise şu şekildedir.

Vatan kavramı, devletin sınırları yeni belirlendiğinden olsa gerek sınırlar bağlamında ele alınmıştır.

Hükümetin kurulma gerekçesi olarak öncelikle kişinin tabiat içinde yalnız olduğu, daha sonra aile kurduğu ve cemaatleştiği ve büyüyen bu toplum yapısını idare etmek için hükümetin kurulması gerektiği ileri sürülmüştür.

Cumhuriyetin olmadığı devletlerde bireylerin ne kadar çok haktan mahrum olduğunu ifade ederek Cumhuriyet rejimi yüceltmeye çalışılmaktadır. Çocuğun zihninde Cumhuriyet rejiminin en iyi yönetim şekli olduğu fikri uyanıncaya kadar bu tür hatırlatmalar çoğu konuda tekrar tekrar geçmektedir. İdeolojinin yeşerip büyüebilmesi için bu tür ifadelerin tüm ders kitaplarında olması gayet doğal olarak karşılanabilir. Çünkü yeni kurulan her kurum eskiyle hesaplaşmaktadır.

Kanun önünde herkesin eşit olduğunu ve kimsenin kanunun verdiği hükme razı olmama gibi bir lüksü yoktur. Bu durumda kanun önünde bireyin boynu kıldan incedir.

Sonuç olarak 5.sınıf Vatandaşlık dersi kitabında ele alınan konular genel anlamda devletin tesis edilmesi sürecine odaklanmakta ve ardından rejimin insanlara getirdiği haklara değinmektedir. Öncelikle devletin belli sınırlara sahip bir vatan toprağında kurulması ve bu devleti yönetmek için de bir hükümetin oluşturulmasının gerekçeleri sunulmuştur. Hükümetin gerekliliği konusunda en küçük toplum yapısından en büyüğe doğru gidildikçe böyle bir yapının zorunlu hale geldiği anlatılmıştır. Diğer yandan kurulan devletin rejiminin Cumhuriyet olması, söz konusu devletin çatısı altında yaşayan bireylere diğer rejimlerde olmayan birçok hak ve fayda sağlayacağına değinilmektedir. Bu durumda bireyler Cumhuriyetin en iyi rejim olduğu konusunda ikna edilmeye ve bu yönde düşünceleri sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir. Çünkü kitabın çoğu yerinde rejime ilişkin birçok methiyeler varken diğer rejimler son derece gereksiz ve kötü olarak tanıtılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2011). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim I. kademe programlarının özelliklerine dayandığı eğitim felsefeleri*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Althusser, L. (1994).*İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*,Çev, Yusuf Alp ve Mahmut Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Apple, M. W.(2006). *Eğitim ve iktidar*.Kalkedon Yayınları,İstanbul,
- Çelik, H. (2008). Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitiminde önemli adımlar. Erişim: http://www.fed.sakarya.edu.tr/arsiv/yayinlenmis_dergiler/2008_1/2008_1_25.pdf adresinden alınmıştır.
- Gutek, G. (2006).*Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*, Çev. Nesrin Kale, Ütopya Yayınları, Ankara.
- Hobsbawn, E. J. (1995). *1780'den günümüze milletler ve milliyetçilik*. Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları,İstanbul.
- İlkMekteplerin Müfredat Programı (1924). Maarif Vekâleti ilk tedrisat dairesi, İstanbul: Matbaa-ı Amire.
- İnal, K. (1996).*Eğitimde ideolojik boyut*, Doruk Yayınları,Ankara.
- Kapluhan, E. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk dönemi eğitim politikaları (1923 – 1938)ve coğrafya eğitimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Keskin, Y. (2002).*Türkiye'de II. Meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*.(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Muallim Orhan Fuad. (1924). *Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 4*, Kanaat matbaası, İstanbul.
- Muallim Orhan Fuad. (1924). *Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye 5*, İkdam matbaası, İstanbul.

- Parlak, İ. (2005). *Kemalist İdeolojide Eğitim Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih Ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme*. Turhan Kitapevi, Ankara.
- Sakaoğlu, N. (1999). *İlkokul Kitaplarında Cumhuriyet, Yurt, Atatürk, Okul: 1923-1950*. Cumhuriyet ve Çocuk, Yayına Haz. Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Şirin, S.F. (2013). *İktidar ve çocuk*. Turkish Studies 8 (8), 1275-1284.
- Üstel, F. (2005). *Makbul Vatandaşın Peşinde: II. Meşrutiyetten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.